



CICERON
ORATIO
PRO SEXTRO



BIBLIOTHÈQUE DE L'UNIVERSITÉ
RÉSERVE — XVI^e SIÈCLE
864

PP 26.

4448



UNIVERSITÉS DE PARIS
BIBLIOTHÈQUE DE LA SORBONNE

13, RUE DE LA SORBONNE - 75257 PARIS CEDEX 05
TEL : 01 40 46 30 27 - FAX : 01 40 46 30 44

Inv.

SIGB

Sibil

SU

Cote

R XVI 864

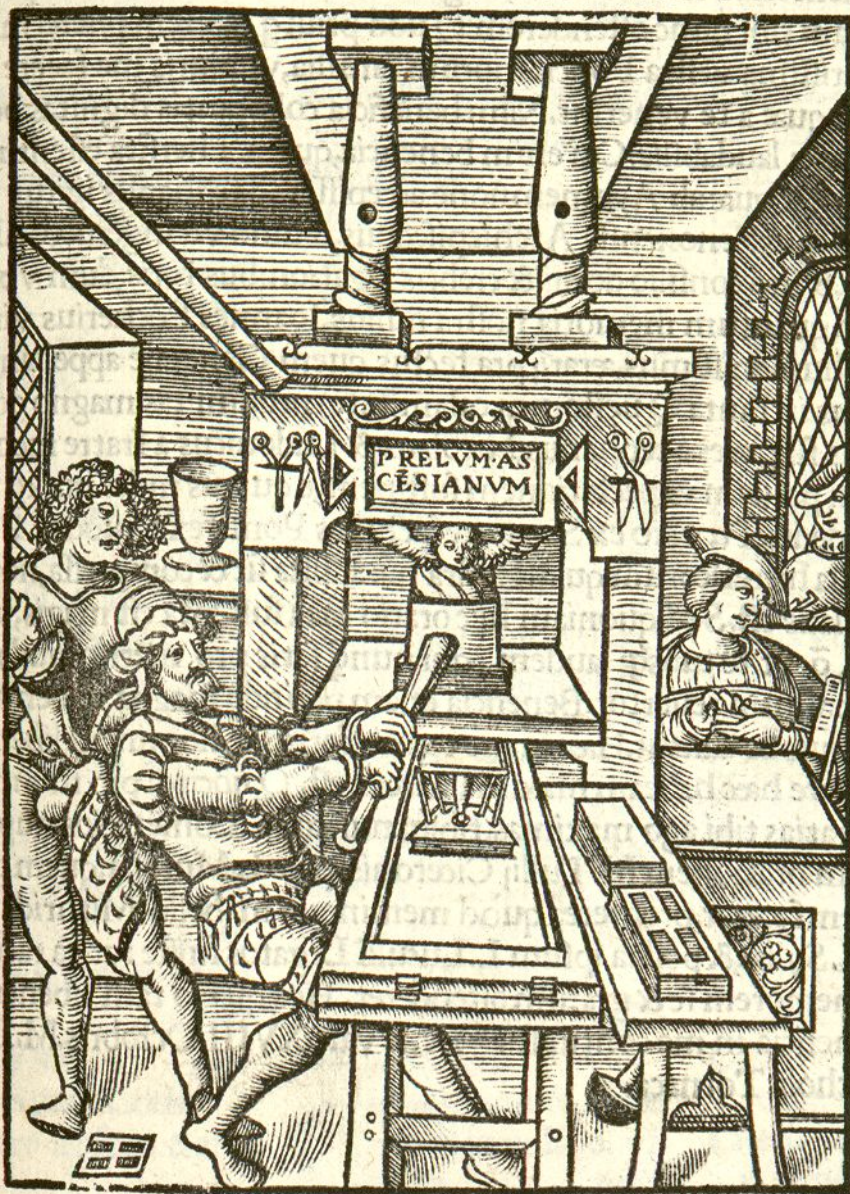
1153377246



R XVI 864

PRO L. MVRENA

M. Tullii Ciceronis, Cum F. Syluii Ambiani
Commentariis, Oratio,



Venundatur Iodoco Badio Ascensio sub priuilegio Re-
gio in triennium proximum concessio. La Barre.

Reuerendissimo in Christo Patri Francisco Poncherio Parisiensium
Episcopo, Franciscus Syluius S.

Magna tua Presul dignissime, in studiosos literarum comitas atq; benig-
nitas saepe audita, per hos menses mihi re ipsa perspecta est, quum
ad sanctum Clotoaldum non modo liberaliter me accepisti, sed etiam
gratuito donasti, quod ab alio Pontif. sine grandi pecunia impetrare nō potuis-
sem. Id quidem certe me incitauit, vt gratitudinem animi mei atq; beneficii
tui memoriam tibi nunc ostenderem. Quod priusq; facerem praetermittenda
non fuit clarissima vestra Poncheriorum familia, vt pluris me facere benefi-
cia existimes, quæ a te venerint. Nam beneficia collocantis dignitas beneficia
ipsa facit magis laudabilia. Cui enim beneficia, quæ a Therfita essent, non for-
descerent præ ijs quæ ab Agamemnone accepisset? Stephanus igitur Pōche-
rius patruus tuus Senonensis Archiepiscopus, diuino vir ingenio, Gallicā no-
stram remp. & suo consilio domi, & crebris legationibus foris, dum vixit, tan-
tum adiuuit, quantum memoria nostra nullus. Ioannes Pōcherius vir vt cla-
rissimus ita humanissimus, ærarij præfectus, quem Generalē appellant, quan-
ta fide sit, eius in tanta Quæstorum calamitate incolumitas magno documen-
to est. Cuius filij tres Stephanus, Nicolaus, & Ludouicus a fratre meo Iacobo
instituti non paruam expectationem sustinent, e quibus mihi quoq; Ludoui-
cus operam dedit. Tu vero ex Senatore factus es Pontifex. Quod te Pontifice
erumpens illa hæreticorum quasi Hydra hic adusta sit & compressa, non parua
hercule tua laus est. Sed quoniam hæc oratio mea suscepta est magis, vt agam
tibi gratias, q̃ vt te tuosq; laudem, qui nunq̃ satis pro merito laudari pote-
ritis, ad propositum reuertor. Beneficia etiam perinde magna habentur, vt li-
benter & tenuibus dantur. Hæc in me tenuis fortunæ hominem libentissime
cōtulisti. Quare hæc habeam maxima necesse est. Quocirca pro tuis maximis
beneficijs, gratias tibi ago maximas, tibiq; nuncupo Cōmētarios muper a no-
bis scriptos in orationem M. Tullij Ciceronis pro L. Murena: quem populus
Ro. Consulem fecerat, propterea quod meminerat in bello Mithridatico pa-
trem eius L. Syllæ, & postea ipsum L. Luculli Legatos fuisse: vt ea ratione po-
pulus Ro. memorem se & gratum ostenderet. Hos quæso tam libenti animo
accipe, q̃ beneficia in me contulisti. Bene vale. XVIII. Octobris. M.D.XXX.
Parisijs ex schola Tornacæ.

Rerū & verborum insignium in subsequētem orationem index.

A B Andria, a Platōe ab reo &c. fo. xl.
Abiecit hastas. 28.

Academici fuerunt Cicero & Philo. xl.

Accumbere in robore folio. xlv.

Accusandi quantasit difficultas. xxviii.

Accusatorum mos. vii.

Accusatores multi, aut patroni multi vnius causae fo. xxxi.

Adoptatio etiam in nomen fiebat. xlyi.

Aduocat⁹. vi.

Aes pararium. xxxvi.

Aequitas & ius. xviii.

Africani laus. xlyi.

Agere ex syngrapho. folio xxiii. & xxiiii.

Agnomen. xxi.

Alacer. xxxi.

Alienus virtute & a virtute. fo. liii.

Altum, id est mare. iii.

Ambitionis a studio se remouere. xxxv.

Ambitus Calpurnia lege vetitus. xxix.

Ambitus lex. xlii.

Ambitus poena. xxix.

Ambulare in foro transuerso. vi.

Andriscus qui & pseudo Philippus. xxi.

Anguste scribere. xix.

Animi indices. xxxii.

Antecelleo & antecello &c. xix.

Antonii coena. xxvi.

Antonius. xxxii.

Apertus homo. xxxiii.

Aptum pectus. ibidem.

Aqua pluuiā. xliii.

Aristotelis pcepta. xxxix.

Arbitriū & iudiciū. xviii.

Arripere ex triuio. viii.

Artes duę pręcipue gloriam petunt. xix.

Asię deliciae. vii.

Asiam non vidisse nō est laudabile: sed in ea continenter vixisse. vii.

Asiatici imbelles. xx.

Asię ianua. xxi. xxii.

Asperferis seueritati. xli.

Aspergere comitatem seueritati. xlii.

Assiduitas. xii.

Auguror opinione. xl.

Auloedi fiunt qui citharę di euadere nequeunt. folio. xviii.

Auloedi qui sint. xix.

Asilica. xliiii.

B Bellum Mithrid. xii.

Bellicū. canere. xx.

Bellare & bellari. xxii.

Bene habet. viii. ix.

Bene pro valde. xliii.

Bythinia. xxii.

C A adere causa, a causa & in iudicio. vi.

Caie. xvii.

Caius vbi tu ego Caia. fo. xviii.

Calpurnia lex de ambitu. folio xxix.

Cādīdatus prętori. xxxvi.

Candidatorum natio fo. xlii. xliii.

Candidati. xlvii.

Capere coniecturam. vi.

Capitalis causa. v.

Carmen. xvii.

Caterua. xliii.

Catiline nefarię voces seu locutiones. xxxii.

Cato maior. x.

Cotonis virtutes. xvii.

Catonis natura. xxxviii.

Cato stoicus. xxxviii.

Catonis eloquentia & tarditas ingenii fo. eodem

Catopublicanorum petitionem repudiat. xxxix.

Catonis ira. xl.

Cato Trib. plebis. xlix.

Cauere in iure. xii.

Causa capitalis. vi.

Causa cadere. vi. bis

Causa vindicare. xvii.

Centuriata comitia. i.

Centuriata comitia. xxx.

Centurię equitum. xlv.

Certe pro saltem. ii.

Chaldęi. xv.

Cicero misericors. iiii.

Cicero Consul. v.

Cicero habitare Romę cōstituit. xlii.

Cicero se triduo posse iurisperitum fieri. xviii.

Cicero licet id dixerit fuit tamen iam tum iurisperitus. xix.

Cicero Prętor & Consul in prouinciam non iuit folio. xxvii.

TABVLA

Cicero negat se ingenio-
sum. xl.
Ciceronis de ambitu lex.
fo. xliij.
Circus maximus. xlv.
Cyzicus. Asiæ ianua. xxj.
Cn. Flavius factorum pro
mulgator. xv.
Coemptione vxor facta,
fo. xvij.
Coemptionē facere. xvij.
Cognomen. xxj.
Comitia cēturiata. j.
Comitiorum æstus æstui-
muris comparat⁹. xxij.
Comitia centuriata. xxx.
Compensari opa sua. xliij.
Compilare. xvj.
Conciones. xliij.
Conditus domi. xxxij.
Confirmare quod alij di-
cunt affirmare. liij.
Conformare pro eo quod
vulgo dicitur reforma-
re. xxxj.
Coniecturam capere. vj.
Cōiecturā facere. xxix.
Coniuratus non coniura-
tor dicitur. xxxliij.
Conquestio. liij.
Consilium etiam sapien-
ti mutandum. xlv.
Consilium inire. xlix.
Consulum faciendorū seu
creandorum mos. j.
Consulis officium. ij.
Consules quando inibant
magistratum. liij.
Consulum leges. xj.
Consultor. xliij.
Consultare licet. xvij.

Contentio honorū. xxxv
Copia. xlvij.
Coquus. vij.
Cornicum oculos confi-
gere. xv. bis.
Corpora reipublice duō tē-
pore Catilinæ. xxxij.
Corrigere. xxxviiij.
Cottæ causæ. xxxvj.
Crausus orator. xxxj.
Cretensium mores. xlvj.
Curius. x.
D Eclarare & rentun-
ciare consulē. j.
Defendere reos. v
Deformatum. liij.
Defuit a me. liij.
Deiectus ptura. xlvii.
Delicatus. xij.
Demissi homines. liij.
De nocte. xij. xliij.
De nocte. xliij.
Deponere labores curas
&c. vj.
Desiderium. xliij.
Designare cons. ij.
Designatus magistratus.
fo. eodem.
Desperare honorē & ho-
nori. xxviiij.
Desultorius. xxxv.
Desultorius equus. xxvj.
Desultor homo. xxxvi.
Deiurare stultitiam. xij.
Dicens vel dicendo a Ci-
cerone omīssum, & o-
mittendum etiam no-
bis. xlvij.
Didius. x.
Dies perendinus. xvij.
Dignitas. x.

Dijfaxint. liij.
Distortissimus. xxxix.
Diuisores tribuum qui
sint. xxxliij.
Domi conditus. xxxij.
E Ditiij iudices qui
sint. xxx.
Eloquentia fuit Ci-
ceroni honorifica. v.
Ennius poeta. xix.
Ennius ingeniosus. xx.
Equites Romani. x.
Equitum centuriæ. xlv.
Eripuit Catoni &c. fo.
lio. xxxvij.
Etiam quam vim habeat
fo. xxxvj.
Euadere quid sit. xix.
Euripus cui comparatur
æstus comitiorū. xxliij.
Excellere in virtute. fo.
lio. xxxv.
Excidere. liij.
Excusatio morbi. xxix.
Exemplorum citādorū
ordo. xxiij.
Ex iure manu consertū.
fo. xv. xvi.
Exorbuīt & exorpsit.
fo. xi. & xii.
Exorberē & deuorare dif-
ficultatem. xii.
Ex syngrapha agere. fo.
liis. xxiii. & xxliij.
Exturbare ciuitate & e ci-
uitate. xxix.
Ex vltima vrbe. fo. xliij.
& xliii.
F Abia lex. xliii.
Fabius maxim⁹. 46.
Fabrū pfectus. xlv.

ALPHABETICA.

Facere largitionem & similia. iiii.
 Facere ludos. xxvi.
 Facere res diuinas. iiii.
 Facere coniecturam. xxix.
 Facere Iunoni hospitae erat Consul. iiii.
 Famam inurere. iiii.
 Faxint dii. ii.
 Factores. xlviii.
 Fasti dies. xv.
 Fastorum promulgatio. xv.
 Ferre ad populum. xxxiii.
 Fides pro auxilio. lii.
 Figulus & L. Cæsar Consules. xlviii.
 Filii parentum in moribus similes. xlii.
 Firmum præsidium. xxxiiii.
 Foro transuerso ambulare. vi.
 Fratris amor. vii.
 Funebris oratio. xlvii.
 Galbe causa. xxxv.
 Galbe a Catone accusatio. xxxvii.
 Gallum gallinaceum occidere. xxxix.
 Gestus est mos. xxix.
 Gladiatores. xxxii.
 Gladiatorum munera. xlv.
 Gloriæ seruire. iiii.
 Gratosus. iiii.
 Grauitati comitatem aspergere. xlii.
 Gustauit cubans. xlv.
Habet bene. vii. ix.
 Habet magnū dorem & similia. liii.
 Hastas abiicit. xxviii.
 Hastas abicere. xxix.
 Homo notus. xl.

Honestates. lii.
 Honorum contentio. xxxv.
 Hortari. iiii.
 Humanitatis studium. fo. xxxvii.
 Humanitas. xxxviii.
Ianua Asia. xxii.
 Ignoscere facinus. xxxix.
 Ignoscere crimē & criminum. xl.
 Impium summum. liii.
 Impotens. xxxvii.
 Increpat suspicio belli. fo.
 Incumbere in perniciem. xxxvii.
 Incumbere in rem, in re & rei. ibidem.
 Industria. v.
 Inflammatum cupiditate odio &c. xxxiiii.
 Inflatus spe. xxiii.
 Infigere securim. xxxi.
 Ingenium facile & tardum. fo. xxxviii.
 Inhumanitas. xlvii.
 Iniicere securim. xxx.
 Iniicere timorem. xxxii.
 Inimicitiarum odium. xxxv.
 Innumerabiles. xxiiii.
 Inquit ille. xxxvii.
 Intervallo longo. i.
 Interpunctiones. xiiii.
 Inurere famam. iiii. v.
 Inurere notam. v.
 Ira Catonis & ira implacabilis. xl.
 Ira cos est fortitudinis. xl.
 Ire viam & via. xlvii.
 Iunoni hospitae facere Consules solent. liii.
 Iudicium & arbitrium. 18.

Iuris scientia. xviii.
 Iuris peritos taxat. xiii.
 Iuris peritum fieri vel tri-
 duo proficitur se posse
 Cicero. xviii.
 Ius & equitas. xviii.
Lacedæmoniorum vir-
 tus & conuiuia &c.
 Lanuuium. lii. (xlv.
 Largitionem facere. iiii.
 Laus Africanæ. xlv.
 Lectuli Punicani. xlvii.
 Legio. xliii.
 Lenocinium. xlv.
 Lenocinium facere. xlv.
 Legem de ambitu tulit
 Cicero. iiii.
 Leges quas ferebant Con-
 sules. xi.
 Lex Roscia theatralis. 26.
 Lex Calpurnia de ambi-
 tu. xxix.
 Lex de ambitu. xlii.
 Lex Fabia. xliiii.
 Lex Cassia. xlv.
 Lycurgi leges sublatae
 sunt. fo. xlv.
 Litigiosus. xvi.
 L. Crassus. xxxi.
 Ludi & ludos facere quid
 sit. xxvi.
 Luxuriam priuatam po-
 pulus Romanus odit, pu-
 blicam laudat. xlv.
Magnificencia Ro-
 publica. xlvii.
 Magistratum petere. iiii.
 Magistratum petenti quid
 obstit. xxvii.
 Maledicta. vii. viii. ix.
 a iiii

TABVLA

Maledictorum refutatio. folio. vii.
Manicipi res. ii.
Mandare magistratum & sacerdotia. xlv.
Manilię leges. xxx.
Manu confertum ex iure. fo. xv. & xvi.
Mare dicitur altum, profundum, & salum. iii.
Memoria iter mortua. ix.
Mendacissimus. xxxix.
Metellus. xlix.
Mihi vox adiecta. xiii.
Militia vrba. xi.
Militaris rei virtus. xiii.
Militaris suffragatio quid possit. xxiii.
Misericordia an cadat in prudentem. xxxviii.
Mithridaticum bellum a quibus gestum. xii.
Mithridatis potentia. xxi.
Mithridatis ætas. xxiii.
Monere. lii.
Morbi excusatio. xxix.
Mulierę sub tutela. xvii.
Munia. xliii.
Murenę pater. viii.
Murenam quare accusauit Cato. xxxvi.
Murena. liii.
N Arrandum quando non sit. vii.
Natio candidatorum. folio. xlii. & xliii.
Naturę seruire. iiii.
Neglectio amicorum arguit improbitatem. v.
Nepos etiam ex fratre & sorore. xlvii.

Nexu obligare. ii.
Nexus. ii.
Nomina propria in numero plurali. x.
Nominum & pronominum positio. xxi.
Nomina adoptatis accipiebat adoptatus. xlvii.
Nomenclator. xlvii. xlviii.
Norma rationis. i.
Nouus homo. xi.
Numantia & Carthago imperii Ro. terrores. xxxv.
O Bfidionis diuturnitas. xxii.
Obligare nexu. ii.
Oculos cornicum configere. xv. bis
Oculi sunt animi indices. folio. xxxii.
Odio inflamatus. xxxiiii.
Odiu inimicitiarum. xxxv.
Officiu Consulis. ii.
Olympia vicisse. xxxvi.
Omen prerogatiuum. fo. xxv. bis
Operam perdidisti. xiii.
Opinio. xxxix.
Oratio funebris. xlvii.
P Ararium es. xxxvi
Partitio. vii.
Pars pro regione ponitur. liii.
Patricii Romani. x.
Patroni est primum contra se dicta refutare. ii.
Patroni gratis dantur in opibus. vi.
Patroni multi quando unus erant cause. xxxi
Peccas multa. xxxvii.

Peculatus. xxvii.
Pellibus lecti sternebantur Romę. xlvii.
Percussus calamitate &c. fo. xxxii.
Perdidisti operam. xlii.
Perendie. xviii.
Perendinus dies. xvii.
Petere magistratum. iiii.
Petere hominem vitam & sanguinem. v.
Phalanx. xliii.
Philo academicus philosophus. xl.
Plaga. xxxi.
Platonis precepta. xxxix.
Pluuia aqua. xliii.
Pigritia. vi. Piso. l.
Pompeii Magni laus & constantia. xxii.
Pontifices iuris periti. xv.
Prautum. xlviii.
Precepta Platonis & Aristotelis. xxxix.
Prædicere. ii.
Prærogatiuum omen & tribus fo. xxv.
Præsentia melior. xlii.
Præsidium firmum. xxxiiii.
Præstare iudicii periculum. folio. iiii.
Prætorius candidatus. 35.
Probare. ii.
Profundum, id est mare. iii.
Prope pars ciuitatis. xxvi.
Prorogare tempus. xxx.
Potissime. ii. iiii.
Punicani lectuli. xlvii.
Q Vadrigarius quis dicatur. xxxvi
Questionē hęc 46

ALPHABETICA.

Q. Fabius Maximus. xlvj

Rationis norma. i.
Referre ad Senatū.
fo. xxxiii.

Refutāda proponere. xiii.

Remouere se a studiis am-
bitionis. xxxv.

Renunciare consulem. i.

Renunciatio. x.

Renunciationis ordo ser-
uandus. xi.

Rei militaris virtus. xiii.

Reos defendere. v.

Reus squalidus. lii.

Romani oderunt luxuriā
priuatam laudantes pu-
blicam. xlvj.

Roscia lex Theatralis. fo-
lio. xxvi.

Sacerdotia & magistra-
tum mandare. xlv.

Sacrarium. li.

Saltator infamis. vij.

Saltare turpe, nec conue-
nit fere sobrio. viii.

Salum mare. iii.

Scaurus. x.

Scipionis minoris eloquē-
tia. xxxvi.

Scipionis Africani laus. fo-
lio. xlvj.

Scribere anguste. xix.

Securim iniicere. xxx.
& xxxi.

Sedere in equo. viii.

Sepondere. xli.

Sermo idex animi. xxxii.

Seruii Sulpitii nobilitas.
fo. ix. & x.

Seruius Sulpitius iuriscō
sultissimus. xii.

Seruii Sulpitii eloquentia
& iurisperitia. xiiii.

Seruire naturæ, gloriæ, va-
letudini. iiii.

Seruitutē seruire. xxxix.

Similitudo apta. xxiiii.

Syngrapha quid sit. xxiiii.

Sobrius saltat fere nemo.
fo. viij.

Sodalis. xxxv.

Sordes. xlvij.

Sortitio prouinciarum.
fo. xxvii.

Spectacula. xliii.

Spectare ludos. ibidem.

Squalidus reus. lii.

Studere petitioni. iiii.

Subscriber. xxxj.

Sulpitiorum familia. x.

Sulpitius videatur Serui.

Sufficere consulem. xlix.

Suffragatio militaris quid
possit. xxiiii.

Suffragiorum puncta. fo-
lio. xlv.

Superbus qui sit. vi.

Superuacaneum. xxii.

Supplex vester. lii.

Suspicio belli increpat.
fo. xliii.

Tenedos. xxii.

Terrores Romani
imperij. xxxv.

Testatio. xxxj.

Thorax Ciceronis in con-
cionē prodeūtis. xxxii.

Tibicinis latini modo trās-
ire. xvi.

Timorem iniicere. xxxij.

Tribus prerogatiua. xxv.

Tribunitia potestas. l.

Troianus equus. xlvij.

Tubero Orator. xlvj.

Tumult⁹ in quo artes cō-
ticescunt. xliii.

Vado quid proprie
significet. xix.

Vale dictum mor-
tuis. xlvij.

Valetudini seruire. iiii.

Vbi tu Caius ego Caia &c.
fo. xvij.

Verum pro bono & iusto.
fo. xlv.

Vestales spectabant olim
Romæ ludos gladiator-
ios. fo. xlv.

Viam & via ire. xvij.

Vigilas de nocte. xij. xlii.

Vltima ex vrbe. xlii. xliii.

Vindicare causa. xvij.

Vita antea. vij. ix.

Vitia virtutum seruilia.
fo. xlvij.

Vicarius. xlvij. xlix.

Vulgus incertum. xxii.

Vulgus imperatorū. xxvj.

Vulgo. xliii.

Vulnus securis. xxxj.

Vultus est sermo tacitus
mentis. xxxij.

Vxor per coemptionem.
fo. xvij.

Zeno Cittæus philoso-
phus. xxxvii.

Zenonis sententia. ibidē

FINIS.

F. Syluii Ambiani in Orationem M. Tullii Ciceronis
pro L. Murena, Argumentum.

L. Murena equestri loco natus, C. Antonio & M. Cicerone COSS. cum D. Syllano, L. Catilina, & Seruio Sulpitio Consulatum petiuit. Is cum Syllano COS. designatus, à Sulpitio accusatus de ambitu est. In accusatione tria illa fuerunt præcipua. Vnum, in mores L. Murene, quod in Asia fuerit, quodq; saltauerit. Alterum, contendit Sulpitius dignitate se Murena superiorem esse, quod sit Patricius, quod iuris ciuilis peritus in foro semper versatus sit, quod in Quæstura & in Prætura prior renunciatus sit: Murena vero equestri genere natus, in exercitu semper fuerit. Tertium crimen ambitus est, quod cōtra legem Calpurniam & Senatusconsultum, quod Cicerone COS. referente factū est, multi candidato Murenæ prodissent obuiam, quod multi sectati sint, quod ad spectandum gladiatores tributim locum dederit, quod ad prandia vulgo inuitauerit. Primū Cicero refutat. Quantū ad alterum, Murenā & Sulpitium dignitate pares esse, nec ordinem renūciationis esse ordinem dignitatis ostendit: docetq; Murenā suffragiorum multitudine iusta de causa superiorem fuisse. Rem militarem qua Murena præstitit, scientiæ iuris ciuilis, quæ Sulpitio familiaris fuit, antepōnit. Postremo Murenā contra legem de ambitu nihil admisisse contēdit. Oratio Iuridicialis, est. Status causæ coniecturalis. Accusatores fuerunt quatuor Seruius Sulpitius competitor, eius filius adolescens, M. Cato designatus Tribunus plebis, & Cn. Posthumius. Tres autem patroni Q. Hortensius, M. Crassus, & M. Cicero, qui postremo loco dixit. Absolutus Murena fuit, nec vlla ratione Catoni se inimicum præbuit, cuius consilio ipse COS. Remp. administrauit; eumq; in vita reliqua obseruauit, vt ait Plutarchus in vita Catonis.

M. TVLLII CICERONIS PRO L.
MVRENA ORATIO.



VÆ ꝓPRECATVS a diis immortalibus ꝓdepre-

sum Iudices more institutoq; maiorum illo catus.

die, quo auspicato comitiis centuriatis L.

Comitia Centuriata

Murenam Consulem renunciaui: vt ea res

mihi magistratuique meo, populo plebique

Romanę bene atq; feliciter eueniret: eadem precor ab iisdē

diis immortalibus ob eiusdem hominis Consulatum vna

cum salute obtinendum: & vt vestre mentes atq; sententię

cum populi Romani voluntate suffragiisq; cōsentiant: eaq;

res vobis, populoq; Romano pacem, tranquillitatem, ociū,

concordiamq; afferat. Qz si illa solennis comitiorum pre-

Comitia

catio consularibus auspiciis consecrata tātam ꝓ habet in ꝓ habet

se vim & religionem, quātam reipublicę dignitas postulat,

idem ego sum precatus, vt iis quoq; hominibus, quibus hic

Consulatus me rogante datus esset, ea res fauste, feliciter,

prosperęq; eueniret.

F. Syluii Ambiani in orationem M. Tullii Ciceronis

Pro L. Mutena Commentarii.

Q Væ precatus &c.) Morem po. Rom. fuisse significat, vt Consul is qui ha- Consul fa-
beat cōmitia consularia, renūciat qui Cōsules populi suffragio facti sint: ciēdorum
vtq; idem Consul a diis immortalibus precetur, vt ea res sibi, magistra- mos.
tui suo, populo plebique Romanę bene atq; feliciter eueniret. Auspicato) Apud
Romanos veteres ne priuatim quidē quicq; gerebatur nisi auspicio prius sum-
pto. vt ait Valerius Maximus libro. 2. de Institutis antiquis. Comitiis centu- Cēturiata
riatis) A. Gellius cap. 14. libri. 13. ex Messalę sentētia tradit auspiciōrū duo genera comitia.
esse. maiora, quibus comitiis centuriatis maiores fierent magistratus, vt Consu-
les, Prętores, Censores: minora, quibus fierent comitiis curiatis reliqui magistra- Comitia Centuriata
tus, qui minores sunt. Idē cap. 27. libri. 15. comitia curiata & centuriata distinguit, curiata
vt sint centuriata quū ex censu & ætate suffragia ferantur: curiata, quū ex ge-
bb

neribus omniū. Cicero in libro de Legibus. 3. comitiū centuriatū appellat maximū. Descriptus enim, ut inquit, populus censu ordinibus ætatibus plus adhibet in suffragiū consiliū, quā fuisse in tribus conuocatus. Renunciaui) id est declaravi, Magistratui meo) id est Consulatu, quē ego usque ad Cal. Ianuar. gesturus sum.

Cū salute) id est absolutione. Obtinendum) vestris sententiis. Voluntate suffragiisque) in quibus Murena Consul factus est. Idem ego sum) A. religione Iudices sibi beneuolos facit. Solēni enim precatione Cicero Consul a diis precatus est, ut Consulatus Murenæ bene feliciterque eueniret. Eadē voce idē a Iudicibus precatur, quorū potestatem hac in re cū diis cōmunicatā esse dicit. Idem ego sum precatus) Multū illa religionis ratio mouet, quæ diuinis rebus attribui solita, humanis quoque attribuitur. Ut pro M. Fonteio, Tendet ad vos virgo Vestalis manus supplices easdē, quas pro vobis diis immortalibus tendere consuevit. Caute ne periculosum superbūque sit, eius vos obsecrationē repudiare, cuius preces si dii aspernarētur, hæc salua esse non possent. Iis quoque hominibus) D. Syllano & L. Murena. Me rogante) id est me prefecto comitiis, quæ ab me lege centuriata habita sunt. Aut certe me rogante) quū viderem Sulpitiū Murenæ accusationē meditari, eū petitionē destituere arbitrabar. Metuens igitur ne Catilina fieret Consul, rogavi ut Murena & Syllanus fierent.

Quæ cum ita sint Iudices, & cū omnis deorū immortalium potestas, aut translata sit ad vos, aut certe cōmunicata vobiscū, idem Consul eū vestrę fidei cōmendat, qui antea diis immortalibus cōmēdauit, ut eiusdē hominis voce & declaratus Consul & defensus, beneficium populi Romani cum vestra atque omniū ciuiū salute tueatur. Et quoniam in hoc officio studiū meæ defensionis ab accusatoribus, atque etiam ipsa susceptio causæ reprehensa est, anteq̃ pro L. Murena dicere instituo, pro me ipso pauca dicā: nō quo mihi potior hoc quidē in tēpore sit officii mei, quā huiusce salutis defensio: sed ut meo facto vobis probato, maiore auctoritate ab huius honore, fama, fortunisque omnibus inimicorū impetus propulsare possim. Et primū M. Catoni vitā ad certā rationis normam dirigenti, & diligentissime perpēdētī momēta officiorū omniū, de officio meo respōdebo. Negat fuisse rectorē Cato me, & Cōsulē, & legis ambitus latorē, & tā seuerē

Commendare fidei

Tueri beneficium

Norma rationis.

rector inquit se plurimum
negatum a catone

gesto Cōsulatu, causam L. Murenę attingere. Cuius reprehensio me vehemēter mouet, nō solū vt vobis Iudices, quibus maxime debeo, verū etiā vt ipsi Catonī, grauissimo atq; integerrimo viro rationē facti mei probem. A quo tādē M. Cato est æquius Cōsulē defendi, q̄ à Consule? quis mihi in rep. potest aut debet esse cōiūctior, q̄ is cui resp. a me vno traditur sustinēda, magnis meis laboribus & piculis sustētata?

Aut certe cōmunicata vobiscū) Precatus est Cicero a diis, vt qbus Cōsulatus est, ea res fauste feliciter prospereq; eueniret. Id dii facere possunt, possunt etiā Iudices, si Murenā absoluāt. Ad Iudices igitur deorū potestas translata est, aut cū iis certe cōmunicata. Certe) id est saltē. Ea particula in disiūctione poni solet, quā pars minoris momēti postponit. Declaratus) in comitiis, & defensus in iudicio.

Declarare autē pro eo dicit, quod ante dixit renūciare. Fortasse in eadem re designare dicitur. Designatus autē magistratus dicebatur anteq̄ iniret magistratū. Is autē a plebe nūq̄ designabatur, vt ait Cicero in Rullū ad Quirites. Quocirca designari putē ab eo q̄ comitiis p̄fectus sit. Beneficiū po. Ro.) qd̄ P. R. suffragio p̄stitit. Et quoniā in hoc officio) Absoluto generali procemio breui quodā procemio speciali quid sit factururus ante Murenę defensionē ostendit. Quū orator sit vir bonus dicēdi peritus, prima & summa authoritas oratoris est, vt sit, habeatque vir bonus, proxima vt habeatur si nō sit. Itaq; si quid ab aduersario dictū sit, aut si qui d̄ taciti ipsi Iudices cogitāt, quo patroni authoritas ledatur, illud faciendū diligētē est, vt prius se patronus purget, suāq; bonitatem Iudicibus probet, q̄ rei defensionē aggrediatur. Id facit Cicero pro P. Sylla, facit etiam hoc loco, quū Catonis dicta in se, & de se conuestionem Sulpitii purgat. Huiusce) Murenę.

Facto meo vobis prabato) id est postq̄ effecero, vt factū meū approbetis. Inimicorū) id est accusatorū. Ad certā rationis normā) Cato enim Stoicus erat.

Dirigēti & ppēdēti) A fabrorū amussi ppēdiculoq; factas esse has trāslationes ignotū nō est. Momēta) id est pticulas. i. nō modo officia, sed officiorū momēta.

Me & Cōsulē &c.) Tria dicit Cato in Ciceronē, ad quę Cicero ordine respōdet.

Tā se uere) p̄cipue in Catilinā. Attingere) Id minus est q̄ defendere, vt maior Catonis indignatio ostēdatur. Quibus maxime debeo) Nisi em̄ mea bonitas vobis p̄specta fuerit, nō facile obtinebo. Ea autē p̄specta erit, si facti mei rationē vobis probauero. Probē) id est faciā vt approbetis. Id verbū hac in re sepe dici a Cicerone alibi admonuimus. A quo tādē M. Cato) A postrophe est. Aut a me vno) Consul Cicero Collegam habuit C. Antoniū. Sed quo die habita sunt illa comitia cōsularia, imperiū erat penes Ciceronē. Vicissim enim Consules imperio utebantur, vt ait Plutarchus in vita Annibalis.

*Maonis alitum Labor
bus et periculis iusto
tata Respu*

Certe pro
saltem.

Declarare.
Renūciare.
Designare
Cos.
Designat
magistrat.
Patronus
primū re-
futat cōtra
se dicta.

Probare.

Nexu obli-
gare.

Auctor beneficii
Defensor periculi

* potis-
simum
* e por-
tu
* prædi-
cere

Quod in his rebus repetendis, quæ mancipi sunt, is pericu-
lum iudicii præstare debet, qui se nexu obligavit, profecto
etiam rectius in iudicio Consulis designati, is potissimum
Consul, qui Consulem declaravit, auctor beneficii populi
Romani, defensorque periculi esse debebit. Ac si ut non
nullis in ciuitatibus fieri solet, patronus huic causæ publi-
ce constitueretur, is * potissime honore affecto defensor
daretur, qui eodem honore præditus non minus afferret
ad dicendum auctoritatis quàm facultatis. Quod si * portu sol-
uentibus, ii qui iam in portum ex alto inuehuntur * præcipere
summo studio solent, & tempestatum rationem & prædo-
rum, & locorum: quæ natura fert, ut eis faueamus, qui eadem
pericula, quibus nos perfuncti sumus, ingrediantur: quo
tandem me esse animo oportet prope iam ex magna iacta-
tione terram videntem, in hunc, cui video maximas reipu-
blicæ tempestates esse subeundas? Quare si est boni Con-
sulis, non solum videre quid agatur, verum etiam providere
quid futurum sit, ostendam alio loco quantum salutis com-
munis intersit, duos Consules in republica Calend. Ianuar-
riis esse.

Compositas
res sub

Consulis bo-
ni officium.

Inter sit sa-
lutis.

Mancipi
res.
Nexus.

Quæ mancipi sunt) Omnes res quæ abalienari possunt, id est quæ a nostro
ad alterius transire dominium possunt, mancipi dictæ sunt. Mancipi res veteres
appellabant, quæ ita abalienabatur, ut ea abalienatio per quandam nexus solen-
nitatem fieret. Nexus vero est quædam iuris solennitas, quæ iure civili Romano
fiebat adhibitis non minus quam quinque testibus ciuibus Romanis puberibus,
& præterea alio eiusdem conditionis, qui libram æneam teneat, qui appellatur
libripens. Is qui mancipium emit & accipit, æs tenens ita dicit, Hunc ego ho-
minem ex iure Quiritium meum esse aio. sique mihi emptus est huius ære,
æneaque libra. Deinde ære percutit libram, idque æs dat ei, a quo mancipium
accipit, quasi precii loco. Inde mancipatio imaginaria quædam venditio est. Hæc

ex libro Commentariorum tertio Boethii in Topica Ciceronis. Mancipi, ut
frugi, cordi, nihili, huiusmodi, cum omnibus aliis casibus coniungi possunt, id
est possunt esse indeclinabilia, ut est apud Priscianum libro tertio. Est autem
sententia, Si res vendita ab emptore repetatur, tanquam eius vendendae ven-
ditor ius non habuerit, is qui vendidit emptorem in iudicio defendere debet.
Multo rectius est, ut qui Consulem declarauit, eum Consulem in iudicio de-
fendat. Est autem similitudo. Periculum iudicii praestare) id est defendere, & ut Prestare in
vulgo dicunt, grantire. Qui se nexu obligauit) id est qui se vendidit. Ac si ut dicii peri-
nonnullis in ciuitatibus) Argumentum a fictione. Potissime) Aduerbia su-
perlatiui gradus alia in o, alia in um, alia in e tantum exeunt. Meritissimo Potissime,
non meritissime, plurimum non plurime, doctissime non doctissimum dici-
mus. Ut autem minime & minimū, quae Valla distinguit, ita potissime & po-
tissimum dicimus, hoc saepissime, illud rarissime. In libro quoque de Amicitia
hac voce usus Cicero est, Haecenus mihi videor de amicitia quid sentirem po-
tissime, dixisse. Honore affecto) id est gerenti magistratū. Est enim affecto da-
tīui casus. Quod si ex portu soluentibus) Authore Quintiliano libro quinto
παρὰ τοῦ λιμένος, quam Cicero collationem vocat, longius res quae comparatur re-
petere solet. Ut Cicero pro Murena facit. Quod si e portu soluentibus &c. Vbi
apud Quintilianum inuenio scriptum, si e portu soluentibus, non si portu sol-
uentibus: praedicere, non praecipere: natura fert, non natura affert, ut in codi-
cibus orationum scriptum est. Ex alto) id est ex mari. Quā mare dicatur
saepissime, nonnunquam tamen altum Cicero dixit, ne poeticam vocem tan-
tum esse credas. Ut in primo de Officiis, Atque etiam si satiata sit quaestu vel
contenta potius, ut saepe ex alto in portum, sic ex ipso portu se in agros pos-
sionesque contulerit, videtur iure optimo posse laudari. Actione in Verrem .6.
Erat eiusmodi loco, atque ita proiecta in altum, ut & exeuntes e Cilicia prae-
dones saepe ad eam necessario deuenirent. Actione septima, Ab illa parte urbis
nauibz aditus ex alto est. Idem pro P. Sestio, Quum vero in hanc reipubli-
cae nauem, ereptis Senatui gubernaculis, fluitantem in alto tempestatibus sedi-
tionum ac discordiarum &c. Idem paulo antedicit profundum in eadem re. Profundū
Iecissem me potius ipse in profundum, ut ceteros conseruarem. Idem salum pro mari.
pro mari dixit pro A. Cecinna, Ut si qui ex alto, quum ad patriam accessisset, Salū pro
tempestate subito reiectus optaret, ut quum esset a patria deiectus, eo restitue-
retur, hoc opinor optaret, ut a quo loco depulsus esset, in eum se fortuna re-
stitueret, non in salum, sed in ipsam urbem quam petebat. Ex magna iacta-
tione) id est reipublicae tempestate. Terram) id est finem mei Consulatus, qui
Calendis Ianuarii futurus est. Quid futurum sit) post Consulatum suū. Duos
Consules) Murenam & Syllanum.

Altū pro
mari.

Salū pro
mari.

Legem de
ambitu tui
lit Cicero.

Nolui Exitum Reipu-
*arteis

Eligere libenter artes
emittatis

Seruum natura
prudentis est

Conquestio

Quod si ita est, non tam me officium debuit ad hominis amici fortunas, quam respublica Consulem ad communem salutem defendendam vocare. Nam quod legem de ambitu tui, certe ita tui, ut eam, quam mihi metipsi iam pridem tulerim de civium periculis defendendis, non abrogarem. Etenim si largitionem factam esse confiterer, idque recte factum esse defenderem, facerem improbe etiam si alius legem tulisset. Cum vero nihil commissum contra legem esse defendam, quid est quod meam defensionem latio legis impediat? Negat esse eiusdem seueritatis, Catilinam exitium reipublicae intra moenia molientem, verbis, & pene imperio & vrbe expulisse: & nunc pro L. Murena dicere. Ego autem has * parteis lenitatis & misericordiae, quas me natura ipsa docuit, semper egi libenter. illam vero grauitatis seueritatisque personam non appetui, sed ab republica mihi impositam sustinui, sicut huius imperii dignitas in summo periculo civium postulabat. Quod si tum cum respublica vim & seueritatem desiderabat vici naturam, & tam vehemens fui, quam cogebar, non quam volebam: nunc, cum omnes me causae ad misericordiam, atque ad humanitatem vocent, quanto tandem studio debeo naturae meae, consuetudinique seruire? Ac de officio defensionis meae, ac de ratione accusationis tuae fortasse etiam alia in parte orationis dicendum nobis erit. Sed me Iudices non minus hominis sapientissimi atque ornatissimi Ser. Sulpitii conquestio, quam Catonis accusatio commouebat, qui grauissime & acerbissime ferre dixit, me familiaritatis necessitudinisque oblitum causam L. Murenæ contra se defendere. Huic ego Iudices satisfacere cupio, vosque adhibere arbitros.

Nam, vti dixi, Sulpitius a petitione desistere videbatur: Catilinam fieri Consulem reipublicæ perniciosum fuisset. Calendis Ianuariis) Eo enim die Consules designati inibant magistratum, sed tempore secundi belli Punici & ante inibant Idibus Martiis, vt amplius scribimus in Commentariis in Catonem Maiorem Ciceronis. Hominis amici) Murenæ. Nam quod legem) secundum est quod a Catone dictū Cicero purgat. Est autem nam inceptiua particula. De lege Ciceronis de ambitu postea. Quam mihi metipsum tulerim) id est quam eo mihi proposuerim sanctam & semper seruandam. Largitionem factam) a Murena ad emenda populi suffragia. facere largitionē dicit pro eo quod est largiri. Id autē largiri fere in mala re Cicero dicit. Negat esse) Tertium est. Verbis & pene imperio) Ea enim oratio qua Catilinam Cicero vrbe expulit, est prima Inuentuarum, cuius initium est. Quousque tandem &c. Has arteis) parteis non arteis legendum puto, vt sit translatio a comoediis sumpta, cuius partes dicuntur. Vt in Diuinatione, Vt in authoribus Græcis fieri videmus, sæpe illum qui est secundarum aut tertiarum partium, quum possit aliquanto clarius dicere, quam ipse primarum, multum submittere, vt ille princeps quam maxime excellat. Terentius in Phormione, Primas partes qui aget, Is erit Phormio. Quas me natura ipsa docuit) De se Cicero pro P. Sylla, Me, inquit, natura misericordem, patria seuerum, crudelem nec patria nec natura esse voluit. Denique istam ipsam personam vehementem & acrem, quam mihi tum tempus & respublica imposuit, iam voluntas & natura ipsa detraxit. Illa enim ad breue tempus seueritatem postulauit, hæc in omni vita misericordiam lenitatemque desiderat. Vici naturam) Nam fui seuerus & vehemens qui natura sum misericors. Seruire naturæ) id est obedire & operam dare. Seruire valetudini, vtilitati, gloriæ, pietati rei familiari Cicero dixit. Libro Epistolarum familiarium. xiiii. Quare, vt id quod speras, & quod agis consequamur, serui valetudini. Libro. xvi. Quare malo te valetudini tuæ seruire, quam meis oculis & auribus. Idem eodem libro seruire corpori in eadem re dixit. Nunc te nihil impedit, omnia depone, corpori serui, quantam diligentiam in valetudinem tuam contuleris, tanti me fieri a te iudicabo. Libro de Officiis tertio, Suæ cuique vtilitati, quod sine alterius iniuria fiat, seruiendum est. In oratione post reditum ad Quirites, Sic vliscar facinora singula, quemadmodum a quibusque sum prouocatus, malos ciues, rem publicam bene gerendo, perfidos amicos, nihil credendo atque omnia cauendo: inuidos, virtuti & gloriæ seruiendo. Pro M. Cælio, In alterius dolore vel pietati vel indulgentiæ vestræ seruiatis. Pro Sex. Roscio, Nonne optatissimum sibi putant esse filios suos rei familiari maxime seruire. Sed me Iudices) Hoc vice procemii fungi Quintilianus libro quarto scribit. Conquestio) id est querela. Vt libro Epistolarum ad Quintum fratrem primo, Vbi nullum auxilium est, nulla conquestio, nullus Senatus, nulla concio.

Consules
quādo ini-
bant ma-
gistratus.

Facere lar-
gitionem.

Cicero mi-
sericors.

Seruire na-
turæ, glo-
riæ, valetu-
dini &c.

Cōquestio.

Defuit a
me.
Gratiosus.

Nam cum graue est vere accusari in amicitia, tum etiam, si falso accuseris, non est negligendum. Ego Serui Sulpitii me in petitione tua tibi omnia studia atque officia pro nostra necessitudine & debuisse confiteor, & praestitisse arbitror. Nihil tibi Consulatam petenti a me defuit, quod esset aut ab amico, aut gratioso, aut a Consule postulandum. abiit illud tempus, mutata ratio est. sic existimo, sic mihi persuadeo, me tibi contra honorem L. Murenæ quantum tu a me postulare ausus sis, tantum debuisse: contra salutem, nihil debere. Neque enim si tibi tum, cum peteres Consulatam, affui, idcirco nunc, cum Murenam ipsum petas, adiutor eodem pacto esse debeo. Atque hoc non modo non laudari, sed ne concedi quidem potest, ut amicis nostris accusantibus, non etiam alienissimos defendamus. Mihi autem cum Murena iudices & vetus & magna amicitia est: quæ in capitis dimicatione a Ser. Sulpitio non idcirco obruetur, quod ab eodem in honoris contentione superata est. Quæ si causa non esset, tamen vel dignitas hominis, vel honoris eius, quem adeptus est, amplitudo summam mihi superbiam, crudelitatisque famam inuississet, si hominis & suis, & populi Romani ornamentis amplissimi causam tanti periculi repudiasset. Neque enim iam mihi licet, neque est integrum, ut meum laborem hominum periculis subleuandis non impertiam.

Inuississet
famam.

Petere magistratum.
Studere petitioni.

In petitione) id est quum peteres Consulatam. Petere magistratum multum vsitate dicimus. Studia) Studere magistratum petenti, id est fauere, & ut vulgo dicunt pro eo brigare dicimus, ut pro M. Caelio, Studuit Catilinæ iterum petenti. Itemque, Studuit Catilinæ, quum iam aliquot annos esset in

Alioquin
dona

Capitis dimicatio

impertire labore
omnium periculis subleuandis

foro Caelius. Inde studia hoc loco appellat. Gratioſo) id eſt valente gratia apud multos. Honorem) id eſt Conſulatum. Petas Murenā) Petere quā ad hominem refertur, in mala re fere dicitur. Inuectiua in Catilinā prima, Quotieſcunque me petiſti, per me tibi obſtiti. Petere rempublicam idē in eadē ibidem dicit, Nūnciam aperte rempublicam vniuerſam petis. Inde petere ſanguinem, vitam, & authoritatem idē dicit. Vt pro Q. Ligario, Certo ſcio vos non petere ſanguinem. Pro Deiotaro, Non ficto crimine inſectari, non ex- petere vitam, non capitis arceſſere. De reſponſis Aruſpicum, Iniecta eſt fax foe- da ac luctuola reipublicae, petita eſt authoritas veſtra, grauitas ampliffimorum ordinum, conſenſio bonorum omnium, totus denique ciuitatis ſtatus. Ali- niſſimos) id eſt qui nullo pacto amici noſtri ſunt. Vetus amicitia) diſputat Cicero in Lælio, amicitiae nouae veterem anteponendam eſſe. In capitis dimi- catione) id eſt in cauſa capitali. Capitalis cauſa ea eſt, quum damnato reo capitis poena inferitur. Eſt autem capitis poena non ſolum vltimum ſupplicium, ſed etiam exilium, quo ſcilicet caput, id eſt ciuis eximitur e ciuitate vt aliō loco am- pliſ ſcripſimus. In honoris contentione) id eſt in Conſulatus petitione. Contendere enim petere eſt. Amicitia Ciceronis cum Murena in petitione Conſulatus a Sulpitio ſuperata eſt. Nam contra Murenā Sulpitio Cicero ſtu- duit. Quae ſi cauſa non eſſet) id eſt quāuis Murena amicus non eſſet. Id quo- dammodo donat aduerſario vt ad proxima ſibi gradum faciat. Famam inu- ſiſſet) id eſt infamiam attuliſſet. Inurere notam dici in Inuectiuaſ ſcribimus. Inurere odium vulnus dolorem Cicero dixit. Vt de reſponſis Aruſpicum, Ineſt hoc tempore haud obſcurum odium, atque id infixum penitus, & inuſtum ani- mis hominum ampliffimorum. Pro P. Seſtio, Quorum per deos immortales, ſi nondum ſcelera, vulneraque inuſta reipublicae recordari vultis, vultum at- que inceſſum animis intueamini. Actione in Verrem tertia, Cur hunc dolo- rem cineri eius atq; oſſibus inuſiſti, vt liberis eius bona patria volūtate patris, iure, legibus tradita eriperes? Actione quarta, Videte Iudices quantum & quā- acerbum dolorem ſociorum atque amicorum animis inuſſerint iſtiſ inſuriis. Repudiaſſem) id eſt ad me delatam non ſuſcepſſem. Mei laborem) labo- rē defendendi appellat. Defendere q̄ accuſare difficilius eſſe, pro lege Manilia ſcri- bimus. Hominū periculis ſubletandis) id eſt defendendis reis. Quum prae- mia mihi tanta) Cicero in Diuinatione, multos ſe dicit annos in cauſis iudi- ciſque publicis ita verſatum, vt defenderit multos, accuſauerit neminem. Ex eodem tempore alios multos defendit. Exiſtimat igitur propter hoc defenden- di ſtudium ſe factum Cōſulem. Id munus aſtimat amplius multo, quā quod vlli conſeſſum ſit. Is enim nouus homo, nobilibus multis compedito- ribus an- tepoſitus, anno ſuo Cōſul factus eſt, quum nobiles anno ſuo, id eſt legibus prae- ſcripto rariffime fiant Conſules. Id latius eſt in oratione Ciceronis ad Quirites in Rullum.

Petere ho-
minē vitā
ſanguinē
&c.

Capitalis
cauſa.

Inurere fa-
mā notam
odii &c.

Defendere
reos.

Cicero Cō-
ſul.

Eloquētia
Cicero. ho-
norifica.

Neglectio.

Cum præmia mihi tanta pro hac industria sint data, quanta antea nemini. Nam labores per quos ea ceperis, cum adeptus sis, deponere, esset hominis & astuti & ingrati. Quod, si licet desinere, si te auctore possum, si nulla inertiae, nulla superbiae turpitudine, nulla inhumanitatis culpa suscipitur, ego vero libenter desino. Sin autem inertiam fuga laboris & desidiā, repudiatio supplicum superbiam, amicorum neglectio improbitatem coarguit: nimirum hæc causa est eiusmodi, quam nec industrius, quam nec misericors, nec officiosus deferere possit. Atque huiusce rei coniecturam de tuo ipsius studio Servi facillime ceperis. Nam si tibi necesse putas etiam aduersariis amicorum tuorum de iure consulentibus respondere: & si turpe existimas te aduocato illum ipsum, quem contra veneris, causa cadere: noli tam esse iniustus, ut cum tui fontes vel inimicis tuis pateant, nostros riuulos etiam amicis putes clausos esse oportere.

Industria.

Pro hac industria) id est pro hoc defensionū labore. Industria enim labor in re honesta est qui voluntate suscipitur, cui pigritia, desidia, inertia contraria sunt. Industrios homines laboriosos appellamus, ut ait Cicero in libro Tusculanarū Quæstionum secundo. In eadem re ab eodem dicitur libro quinto, de Dionysio Tyranno, ut qui de hoc homine a bonis authoribus sic scriptū accepimus, summam fuisse eius in victu temperantiam, in rebusq; gerendis virum & acrem & industriū, eundem tamen maleficum natura & iniustum. Et Actione in Verrē. Næ ista præclara nobilitas desinat queri populum Romanū hominibus nouis & industriis libenter honores mandare, semperq; mādasse. Quanta antea nemini, sic & si ceperis eos quā adeptus sis) In vulgatis codicibus ita scriptū inuenio. Sed in alio quodā codice lego, quanta antea nemini. Labores per quos ea ceperis, quā adeptus sis deponere. Quæ lectio aliquam in se habet sententiam. Ea autem est, Deponere labores defensionum, per quos ceperis ea præmia, quæ præmia adeptus sis, astuti & ingrati hominis esset. Ut qui quid ab aliquo expectat, omni ratione ei obsequi studet: vbi vero id ab eo consecutus est, omne obsequium deponit.

Deponere labores) Id dixit, vt deponere curas, molestias, studia. Libro Epistolarū familiarium quarto, ad Ser. Sulpitium scribens, Habebam quo confugerem, vbi conquirerem, cuius in sermone & suauitate omnes curas doloresq; deponerem. Libro de Officiis secundo, Nihil autem agere quum animus non posset, in his studiis ab initio versatus ætatis, existimaui honestissime molestias posse deponi, si me ad philosophiam retulissem. In hac oratione, Eiusmodi candidatorū amici intimi debilitantur, studia deponūt. Ponere quoq; pro deponere a Cicerone sepe dici alio loco scripsimus. Quod si licet desinere) Argumentum a fictione est.

Nulla inertiae) Quāuis intelligi possit nulla inertiae turpitudine, facile tamen mihi persuaderem aliquod nomen deesse, cuiusmodi est macula, vel nota, vel fama. Quia vt superbiæ turpitudine, inhumanitatis culpa, ita inertiae macula dicatur. Fuga laboris) Stoici pigritiam definiunt, vt ea sit fuga laboris, vt est in libro Tusc. quarto. Repudiatio supplicum superbiam) Significat superbum esse eum qui supplices repudiet, quo nomine appellatur etiam is qui rogantibus non dignatur respondere. Cicero libro Epistolarum familiarium primo, Qui istinc nunc veniunt, partim superbum te esse dicunt, quod nihil respondeas, partim contumeliosum, quod male respondeas. Nec misericors) Misericors hoc loco opponitur superbo. De tuo ipsius studio) id est de ea re quam libenter facere soles. Coniecturam ceperis) id est coniciēs. Tibi necesse putas) Quia tu tibi hanc legem tulisti, vt omnibus te de iure consulentibus respondeas.

Aduersariis) id est iis qui sunt aduersæ patris. De iure consulentibus respondere) Hoc veteres Ro. fecisse studiose Cicero scribit, apud quem in libro de Oratore tertio Crassus, Equidem, inquit, sæpe hoc audiui de patre, & de focero meo, nostros quoq; homines, qui excellere sapientiæ gloria vellent, omnia quæ quidem cum hæc ciuitas nosset, solitos esse complecti. Meminerant illi Sex. Ælium M. vero Manlium nos etiam vidimus transuerso ambulanti foro, quod erat insigne, eum qui id faceret, facere ciuib; omnibus consilii sui copiam. Ad quos olim & ita ambulantes, & in solio sedentes domi sic adibatur, non solum vt de iure ciuili ad eos, verum etiam de filia collocanda, de fundo emendo, de agro colendo, de omni denique aut officio aut negotio referretur. Te aduocato) Aduocatus, vt ait Pedianus, is est, qui in iudicio aut ius suggerit, aut presentiam suā commodat amico. Causa cadere) id est vinci in iudicio & condemnari. Vt in libro Epistolarū familiarium. vii. ad Trebatium, Quod si scribere oblitus est, minus multum iam te aduocato, causa cadent. Cadere a causa dixit libro de Inuentione secundo, Ita ius ciuile habemus constitutum, vt a causa cadat is, qui non quemadmodum oportet egerit. Cadere in iudicio in eadē re dicit paulo post in hac oratione, Noluerunt sapientissimi homines, qui tum rem illam iudicabant, ita quæq; cadere in iudicio, vt nimis aduersarii viribus abiectus videretur. Nostros etiā amicis) In codicibus aliis scriptū est, nostros riuulos etiā amicis &c. quæ lectio magis placet, vt maior Sulpitii iniustitia sit, si a Cicerone Murenam defendi nolit.

Deponere labores curas &c.

Pigritia.
Superbus qui sit.

Capere cōiecturam.

Foro transuerso ambulare.

Aduocat⁹.

Cadere causa & a causa & in iudicio.

Causa ca-
dere.

Q. Hortensius
M. Crassus

Ac se

Tris pro

Patroni
datur in
opibus.

Etenim si me tua familiaritas ab hac causa remouisset: & si hoc idem Q. Hortensio, M. Crasso clarissimis viris, si item cæteris, à quibus intelligo tuam gratiam magni aestimari, accidisset: in ea ciuitate Consul designatus defensore non haberet, in qua nemini vnquam infimo maiores nostri patronum deesse voluerunt. Ego vero Iudices ipse me existimarem nefarium si amico, crudelem si misero, superbum si Cōsul Consuli defuissem. Quare quod dandum est amicitiae, large dabitur à me: vt tecum agam Serui non secus, ac si meus esses frater, qui mihi est charissimus. Isto in loco quodtribuendum est officio, fidei, religioni, id ita moderabor, vt meminerim me contra amici studium pro amici periculo dicere. Intelligo Iudices tris totius accusationis partes fuisse, & earum vnā in reprehensione vitæ, alteram in contentione dignitatis, tertiam in criminibus ambitus esse versatam. Atque harum trium partium prima illa, quæ grauissima esse debebat, ita fuit infirma & leuis, vt illos lex magis quædam accusatoria, quàm vera maledicendi facultas de vita L. Murenæ dicere aliquid coegerit. Obiecta est enim Asia, quæ ab hoc non ad voluptatem & luxuriam expetita est, sed in militari labore peragrata.

Ab hac causa &c.) id est si propter amicitiam tuam Murenæ causam non suscepissem. Q. Hortensio M. Crasso) qui etiam ipsi Murenam defenderunt. Nemini vnquam infimo) Vlpianus libro Digestorum tertio, de postulando, scribens vt Prætor surdum apud se postulare prohibeat, illa subscribit. Prætor ait, Si non habebunt aduocatum, ego dabo. Nec solum his personis hanc humanitatem Prætor solet exhibere, verum etiam si quis alius sit, qui certis ex causis, vel ambitione aduersarii, vel metu patronum non inuenerit. Si consuli) In codicibus alijs lego, si Consul Consult. Quod dandum est amicitiae) Sollicitus

in eo Cicero est, ne amicum Sulpitium ledere videatur. ea enim ratione authoritatem suam minuerat. Ac si meus erat frater) M. Cicero Quintum fratrem pluris quam seipsum semper fecit, ut scribit in Epistolis ad Atticum libro tertio. Intelligo Iudices) Narratione non utitur, quia status coniecturalis simplex est. Nihil enim narrare debet, qui negat quod sibi inteditur, nec aliud aduersario intendit. Quod si quid accusatori patronus intenderet, tum narrandum esset, ut probaret id quod contra intendat aduersario. Ut pro Milone Cicero negat insidias a Milone Clodio factas, sed contra intendit factas a Clodio Miloni. Pro Sex. Roscio idem negat a Sex. Roscio patrem occisum, sed contra intendit occisum a T. Roscio Magno. Itaque in utraque oratione usus narrationis est. Intelligo Iudices) Partitio est, de qua Quintilianus libro quarto, Nemo, inquit, erit tam aut iniustus aut stultus, quin Ciceronem fateatur optime pro Murena esse partitum. Intelligo Iudices &c.) Nam sic & ostendit lucidissime causam & nihil fecit altero superuacuum. Maledicta ponit pro prima parte partitionis. Pro M. autem Caelio prius refutat maledicta, quam partitione utatur.

In reprehensione vitae) L. Murenæ. In contentione dignitatis) Contendebat enim Sulpitius se Murena esse nobiliorem & Consulatu digniorem, ut ostenderet Murenam sibi præpositum esse tantum propter largitionem. Grauiissima) id est firmissima. Lex accusatoria) Solent accusatores ante actæ vitæ crimina reo obiicere, quo magis credibile sit crimen id quod causæ proprium est. eaque maledicta Cicero appellat pro M. Caelio. Id autem tam obseruare solent accusatores, quam quod maxime. Itaque accusatoria quædam lex esse videtur. Leges enim sanctæ sunt, quas violari non licet. Ideoque quia dicendi præcepta perpetua non sunt, negat Quintilianus legibus plebisve scitis sancta esse sua de ratione dicendi præcepta. Obiecta est enim Asia) Id solet facere Cicero, ut prius maledicta, quam crimen quod causæ proprium est, refutet. Huius enim modi maledicta Iudicibus asserunt opinionem quandam improbitatis, quæ opinio tollitur, quum maledicta refutata fuerint. Probi vero mores, ut ait Quintilianus libro septimo, & ante actæ vitæ integritas nunquam non plurimum profuerint. Itaque idem eodem in libro scribit ante actæ vitæ crimina plerumque prima purganda esse, ut id de quo laturus est sententiam Iudex audire propitius incipiat. Sed hoc, inquit, pro Vareno Cicero in ultimum distulit, non quid tum expediret intuitus. Obiecta est Asia) Asia omnibus libidinum illecebris repleta est, ut ait T. Liuius libro trigesimoquarto. Inde Romanam luxuriam ortâ fuisse idem scribit libro trigesimo nono. Luxuriæ, inquit, peregrinæ origo ab exercitu Asiatico inuenta in urbem est. Inde lectos ceratos, vestem stragulam preciosam, plagulas, & alia textilia, & quæ tum magnificæ suppellectilis habebantur, monopodia & abacos Romam adduxerunt. Tunc psaltriæ sambucistræque & conuiuialia ludionum oblectamenta addita epulis. Epulæ quoque ipsæ & cura & sumptu maiore apparatu coeptæ. Tum coquus vilissimum antiquis man-

Fratris
amor.
Narrandū
quādo nō
sit.

Partitio.

Maledicta.

Accusato-
rū mos.
Maledicta

Maledictorū
refus-
tatio.
Vita ante
acta.

Asiæ deli-
cie.

Coquus.

capitulum, & æstimatione & usu in precio esse, & quod ministerium fuerat, ars haberi cœpta. Vix tamen illa quæ tam conspiciebantur, semina erant future luxuriæ. Prudentius fecit Spartana ciuitas, quæ, vt ait Valerius Maximus libro secundo de Institutis antiquis, seuerissimis Lycurgi legibus obtemperans, aliquandiu ciuium suorum oculos a contemplanda Asia retraxit, ne illecebris eius capti ad delicatius vitæ genus prolaberentur. Audierunt enim lautitiam inde & immodicos sumptus, & omnia non necessaria voluptatis genera fluxisse.

Qui si adolescens patre suo Imperatore non meruisset, aut hostem, aut patris imperium timuisse, aut à parente repudiatus videretur: aut cum sedere in equis triumphantium prætextati potissimum filii soleant, huic donis militaribus, patris triumphum decorare fugiendum fuit, vt rebus communiter gestis pene simul cum patre triumpharet. Hic vero Iudices & fuit in Asia, & viro fortissimo parenti suo magno adiumento in periculis, solatio in laboribus, gratulationi in victoria fuit. Et si habet Asia suspicionem luxuriæ quandam, non Asiam nunquam vidisse, sed in Asia continenter vixisse laudandum est. Quæ obrem non Asiæ nomen obiciendum Murenæ fuit, ex qua laus familiæ, memoria generi, honos & gloria nominis constituta est: sed aliquod aut in Asia susceptum, aut ex Asia deportatum flagitium, ac dedecus. meruisse vero stipendia in eo bello quod tum populus Romanus non modo maximum, sed etiam solum gerebat, virtutis: patre Imperatore libentissime meruisse, pietatis: finem stipendiorum patris victoriam ac triumphum fuisse, felicitatis fuit. Maledicto quidem idcirco nihil in hisce rebus loci est, q̃ omnia laus occupauit. Saltatorem appellat L. Murenam Cato, maledictum est: si vero obicitur, vehementis

Nō Asiam
nunq̃ vis
disse, sed in
Asia con-
tinē. vix,
laud.

Saltator
infamis.

accusatoris: sin falso, maledici conuiciatoris.

Patre suo Imperatore) L. Murena huiusce pater in Asia in bello Mithridatico L. Syllae Legatus fuit. Idem, quum Sylla icto foedere cum Mithridate ciuiliū contentionum causa Romam reuertisset, cum Mithridate in Asia bellum renouauit. Nam a Sylla cum duabus legionibus in Asia relictus fuerat, vt reliqua Asiae componeret. Meruisset) id est militasset, stipendia fecisset. Sedere in equis) Sedere in equo, in lapide, quod vulgo dicunt, esse super equum, sedere super lapidem, docte dici in Commentariis in Catonem Maiorem Ciceronis latius scriptum est. Triumphantium filii in equis sedebant. Ipsi autem triumphantes curru vehebantur. Prætextati potissimum filii) Hoc a Tarquinio Prisco fortasse habuit originem. Is enim de Sabinis triumphans filium annos quatuor & decem natum, quod hostem eo in bello percussisset, & pro concione laudauit, & bulla aurea prætextaque donauit. puerum vitra annos fortem præmiis virtutis & honoris illustrauit. Antea enim prætexta magistratuum erat, & bulla triumphantium. Author est Macrobius libro Saturnalium primo. Prætextati potissimum) Significare videtur certum aliquod pueritiæ tempus, quo prætexta daretur pueris, vti toga virilis sumebatur anno ætatis decimoquarto vel decimoquinto, vel decimosexto. Antequam pueri essent prætextati, patris triumphum in equis non comitabantur. Nec pueri rãtum sunt prætextati. Nam authore T. Liuiο libro trigesimoquarto, viri prætextati purpura in magistratibus & in sacerdotiis, eorumque filii prætextis purpura togis utebantur. Decorare fugiendum fuit) Si emendata lectio est, id intellige propter vitam in Asia turpiter actam. Vt rebus communiter gestis) In codicibus aliis est, ne vt rebus communiter gestis &c. Cum patre triumpharet) Huc ascribendum videtur, Asia iure obiecta est, aliudve quid simile. In Asia continenter vixisse) Cicero libro Epistolarum primo ad Quintum fratrem, Præclarum est, inquit, summo cum imperio fuisse in Asia triennium, sic vt nullum te signũ, nulla pictura, nullum vas, nulla vestis, nullum mancipium, nulla forma cuiusquã, nulla conditio pecuniæ, quibus rebus abundat ista prouincia, ab summa integritate continentiaque deduxerit.

Non modo maximum) Id bellum Mithridaticum Cicero postea in hac oratione & pro lege Manilia docuit esse maximum. Sed etiam solum) Nondum enim coeperat bellum Sertorianum in Hispania, quod ante ortum fuit, quam Lucullus aduersus Mithridatem proficisceretur. Virtutis) id est fortitudinis,

Finem stipendiorum) quæ L. Murena adolescens faceret. Saltatorem appellat) Saltare quod turpe habitum Romæ sit, in Commentariis in Inuictas latius scriptum, Deiotaro senĩ quod saltauerit obiectum quoque est.

L. Murena
pater.

Sedere in
equo.

Saltare
turpe.

Arripere
ex triuio.

Nemo fere
saltat so-
brius.

Saltatio.

Bene ha-
bet.

Quare cum ista sis auctoritate, non debes Marce arripere maledictum ex triuio, aut ex scurrarum aliquo conuicio: neque temere Consulem populi Romani saltatorem vocare, sed conspiciere quibus præterea vitiis affectum esse necesse sit eum, cui vere istud obiici possit. Nemo enim fere saltat sobrius, nisi forte insanit, neque in solitudine, neque in conuiuio moderato atque honesto. Intempestiuu conuiuuii, amoeni loci, multarum deliciarum comes est extrema, saltatio. Tu mihi arripis id, quod necesse est omniu vitiorum esse: postremu relinquis illa, quibus remotis hoc vitium omnino esse non potest. nullum turpe conuiuuiu, non amor, non comestatio, non libido, non sumptus, ostenditur: & cum ea non reperiantur, quæ voluptatis nomen habent, quæ vitiosa sunt: in quo ipsam luxuriam reperire non potes, in eote vmbra luxuriæ reperturum putas? Nihil igitur in vitam L. Murenæ dici potest: nihil inquam omnino Iudices, sic a me Consul designatus defenditur, ut eius nulla fraus, nulla auaritia, nulla perfidia, nulla crudelitas, nullum petulans dictum in vita proferatur. Bene habet. iacta sunt fundamenta defensionis. nondum enim nostris laudibus, quibus utar postea, sed propè inimicorum confessione, virum bonum atque integrum hominem defendimus. Quo constituto, facilius est mihi ad contentionem dignitatis: quæ pars altera fuit accusationis. Summam video esse in te Serui Sulpiti dignitatem generis, integritatis, industriæ, cæterorumque ornamentorum omnium: quibus fretum ad Consulatus petitionem aggredi par est. paria cognosco esse ista in L. Murena: atque ita paria, ut neque ipse dignitate vinci potuerit; neque te dignitate superarit.

Contempsisti L. Murenæ genus, extulisti tuum. Quo loco, si tibi hoc sumis, nisi qui patricius sit neminem bono esse genere natum, facis ut rursus plebs in Auentinum seuocanda esse videatur. Sin autem sunt amplæ & honestæ familiæ plebeïæ, & proauus L. Murenæ & auus Prætores fuerunt.

Ex triuio) id est ex vulgo, cuius mos est, ut quum quis cui conuiciatur, eum saltatorem appellet. Temere) id est sine causa, quin tibi res bene cognita sit.

Quibus præterea vitijs) Ut vitium sit magis credibile, vitia alia ex quibus hoc nascatur, aut quæ huic affinia sunt, ostendi debent, ut avaritia furtum, libido, adulterium, audacia ceterum facit magis credibilem. Vitium qui credibile non esse contendet, contra vtetur. Intempestiui) id est immoderati, & luxuriosi, & turpis: ut contra honestum & moderatum conuiuium in libro de Senectute tempestiuum appellat. In eo te vmbra luxuriæ) Tanquam saltatio luxuriæ vmbra sit. Ut autem vmbra ibi esse non possit, nisi ubi sit corpus, ita saltatio esse non potest, nisi ubi sit luxuria. Bene habet, iacta sunt fundamenta) Cicero in oratione pro M. Cælio postquam refutauit maledicta, priusquam ad crimen veneni accederet, Maledicta quantum adiumenti pro reliquorum defensione assecutus sit ex maledictorum refutatione testatur. Sed quoniam, inquit, emeruisse iam e vadis & scopulis præteruicta videtur oratio mea, perfacilis mihi reliquus cursus ostenditur. Bene habet. Vulgo dicerent, res bene vadit. Est autem habet verbum impersonale. No-

Maledicta
refutata.

Habet be-
ne.

Vita ante
acta.

stris laudibus) Nondum enim laudavi Murenam. Inimicorum confessione) Authore Quintiliano libro septimo, satius est omni se ante actæ vitæ abstinere conuicio, quam leuibus aut friuolis, aut manifesto falsis reum incescere: quia fides cæteris detrahitur. Et qui nihil obijcit, omisisse credi potest maledicta tanquam superuacua: qui vana congerit, confitetur vanum in anteaetis argumentum, in quibus vinci, quam tacere maluerit. Summam video esse. Ostendit Murenam æque nobilem esse, ac se putat Sulpirius. Dignitatem generis) id est nobilitatem. Sumis) id est arrogas, & ut vulgo dicunt præsumis. Rursus plebs in Auentinum) Scripsimus in Griphum Aufonij Romæ factas esse tres plebis secessiones, vnam in montem sacrum, alteram in Auentinum, tertiam in Ianiculum. Libido- Ap. Claudij Decemuiri, qui in Virginij filiam exarserat secessionem hanc in Auentinum excitauit, propter quam Decemuiri magistratu abdicare se coacti sunt, ut ait T. Liuius libro tertio.

Ser. Sulpi
tij nobilitas.

Memoria
intermor-
tua.

Et pater cum amplissime atque honestissime ex Prætura triumphasset, hoc faciliorem huic gradum Consulatus adipiscendi reliquit, quod is iam patri debitus, a filio petebatur. Tua vero nobilitas Serui Sulpitii, tametsi summa est, tamen hominibus literatis & historicis est notior, populo vero & suffragatoribus obscurior. Pater enim fuit equestri loco, avus nulla illustri laude celebratus, itaque non ex sermone hominum recenti, sed ex annalium vetustate eruenda est memoria nobilitatis tuæ. Quare ego te semper in nostrum numerum aggregare soleo, quod virtute industriæque perfecisti, ut cum Equitis Romæ esses filius, summa tamen amplitudine dignus putarere. nec mihi vnquam minus in Quinto Pompeio nouo homine, & fortissimo viro virtutis esse visum est, quàm in homine nobilissimo M. Aemilio. Etenim eiusdem animi atque ingenii est, posteris suis, quod Pompeius fecit, amplitudinem nominis, quam non acceperit, tradere: & ut Scaurus, memoriam prope intermortuam generis sui, virtute renouare. Quanquam ego iam putabam Iudices multis viris fortibus, ne ignobilitas obiceretur generis, meo labore esse perfectum: qui non modo Curriis, Catonibus, Pompeiis antiquis illis fortissimis viris, novis hominibus, sed his recentibus Mariis, & Didis, & Caecilis commemorandis iacebant.

Ex Prætura id est ex ijs quæ in Prætura gessisset in Asia. Cicero pro lege Manilia quale sit bellum Mithridaticum ostendens, Adhuc, inquit, ita veteri Imperatores cum illo Rege contenderunt, ut ab illo insignia victoriæ non victoriam reportarent. Triumphavit L. Sylla, triumphavit L. Murena de Mithridate duo fortissimi viri & summi Imperatores, sed ita triumpharunt, ut ille pulsus superatusque regnaret. Verūtamen illis imperatoribus laus est tribuenda.

da, quod egerunt : venia danda, quod reliquerunt, propterea quod ab eo bello Syllam in Italiam Respublica, Murenam Sylla reuocauit. Iam patri debitus) ob triumphum. Populo vero & suffragatoribus obscurior) Ideo nihil mirere, si tibi Murenam praeponerint, quem multo magis cognouerint. Pat-
 ter enim fuit equestri loco) Hunc Sulpitium fuisse patricium ante significa-
 uit. Id etiam dicit Pomponius Iurisconsultus libro Digestorum primo de Ori-
 gine iuris. Inde conijcere licet nonnullos equestri genere natos esse patricios.
 Patricij autem proprie dicuntur nobiles Romani ij, qui a Senatoribus a Ro-
 mulo constitutis oriundi sunt. Recenti) qui suffragatoribus posset esse cogni-
 tus. Ex annalium vetustate) Sulpitiorum familia antiqua fuit. Authore Ci-
 cerone libro de Claris Oratoribus anno decimo, post exactos reges Ser. Sulpi-
 tius cum Marco Tullio Consul fuit. Titus Liuius libro tertio de Seruio Sul-
 pitio scripsit, qui P. Volumnium collegam Consul habuit In nostrum nume-
 rum) qui noui homines sumus. Summa amplitudine) id est Consulatu.
 In Quinto Pompeio.) Quintus Pompeius is est, qui Consul Terrestinos in
 Hispania subegit, quibuscum & cum Numantinis pacem ob infirmitatem fe-
 cit, scribit Titus Liuius libro quinquagesimoquarto. Idem & Quintus Metel-
 lus vterque tunc primum de plebe Censores facti sunt, vt idem scribit lib. quin-
 quagesimonono. In homine nobilissimo Mar. Aemilio.) Marci Aemilij Scau-
 ri maiorum nobilitas ita ignota fuit, vt eum nouum hominem Plutarchus
 putauerit. De hoc enim ad hanc fere sententiam in libro de fortuna Roma-
 norum scribit. Aemilius Scaurus ex obscura vita, obscuriore genere ortus,
 nouus homo, & vt dicitur, terrae filius a fortuna sublatus magni princeps con-
 sessus eligitur. Meo labore) id est mea industria. Curijs Catonibus, Pom-
 peijs) id est Marco Curio Dentato, Marco Porcio Catone, Quinto Pompeio,
 alijsque similiter notis hominibus. Huius enim modi nomina propria in nu-
 mero plurali quandam similitudinem fortunae industriae virtutis eorum quo-
 rum nomina sunt, significant. Vt quum dicit Cicero, Non possunt omnes
 esse Scipiones aut Maximi, id est fortes & strenui, vt Scipio & Fabius
 fuerunt. Nonnunquam etiam haec pluralia pro singularibus ponuntur, vt de
 Senectute. Caeteri senes Fabritij, Curijs, Coruncani quum Rempublicam con-
 silio & autoritate defendebant, nihil agebant? Quo modo haec posita esse
 hoc loco intelligi possit. Curijs) Marcum Curium, quem hoc loco nouum
 hominem esse significat, in libro de Senectute dicit ter triumphasse de Samni-
 tibus, de Sabinis, de Pyrrho. Catonibus) Marcum Catonem adolescentem
 auxit Fabius Maximus senex, vt ait Plutarchus in Politicis. Marijs) De
 C. Mario quod nouus homo fuerit notius est, quam quod dici postulet. Di-
 dijs) Didius Praetor fuit post Cimbricum & Teutonicum bellum, sub quo
 Tribunus militum Sertorius fuit, vt ait Plutarchus in Sertorij vita. Idem
 Proconsul aduersus Celtiberos feliciter pugnavit. vt ait Titus Liuius libro se-

Ser. Sulpi-
tius.Equites &
patricij.
Sulpitiorū
familia.

Scaurus.

Nomina
propria in
numero
plurali.

M. Curius.

M. Cato
maior.

Didius.

ptuagesimo. Qui idem scribit libro septuagesimotertio, a C. Caelio in Gallia Saluios rebellantes victos esse. Iacebant) id est ad honoris amplitudinem non erigebantur, id est Consules non fiebant. Sententia autem est, Ante me Consul viri fortes sed ignobiles quum petebant Consulatum non adipiscebantur, quamuis commemorarent multos ignobiles virtute præditos, qui Consulatum adepti sunt, vt Curium Catonem. &c.

Dignitas.
Renun-
ciatio.

Cum ego vero tanto interuallo claustra ita nobilitatis refregissem, vt aditus ad Consulatum posthac, sicut apud maiores nostros fuit, non magis nobilitati quam virtuti pateret: non arbitrabar, cum ex familia vetere & illustri Consul designatus ab Equitis Ro. filio Consule defenderetur, de generis nouitate accusatores esse dicturos. Etenim mihi ipsi accidit, vt cum duobus Patriciis, altero improbissimo atq; audacissimo, altero modestissimo atq; optimo viro peterem. superauim tamen dignitate Catilinam, gratia Galbam. quod si id crimen homini nouo esse deberet, profecto mihi neque inimici neque inuidi defuissent. Omittamus igitur de genere dicere, cuius est magna in utroque dignitas. videamus cætera. Quæsturam vna petiit, & sum ego factus prior. Non est respondendum ad omnia. Neque enim quenque vestrum fuit, cum multi pares dignitate fiant, vnus autem primum solus possit obtinere, non eundem esse ordinem dignitatis & renunciationis. propterea quod renunciatio gradus habeat, dignitas autem sit persæpe eadem omnium. Sed Quæstura vtriusque propemodum pari momento sortis fuit. habuit hic lege Titia prouinciã tacitam & quietam: tu illam, cui cum Quæstores sortiuntur etiam acclamari solet, Hostiensem, non tam gratiosam & illustrem, quam negociosam & molestam.

Tanto interuallo) Tanto interuallo & longo interuallo solet Cicero dicere. *Interuallo*
 Vulgo dicunt, tanto vel longo interuallo post vel ante, vel post tantum vel lon-
 gum interuallum. Significat autem Cicero se nouum hominem primum post
 C. Caelium factum esse Consulem. Clausura ista nobilitatis) Tanquam in no-
 bilitum possessionem Consulatus venerit, eumque ita pertinaciter retinerent, &
 quasi includant, vt ad ignobiles egredi non paterentur. Vt cum duobus patri-
 cijs) Cicero in petitione Consulatus sex competitores habuit, patricios L. Catili-
 nam & P. Sulpitium Galbam, plebeios C. Antonium, L. Cassium Longinum,
 Q. Cornificium & C. Licinium Sacerdotem, vt ait Asconius in commentarijs
 in oratione Ciceronis in C. Antonium & L. Catilinam competitores. Digni-
 tate) Nam Consulatu dignior habitus sum Catilina. Gratia) Nam plus valui
 gratia apud po. Rom. Homini nouo) Nouus homo dicitur is qui Consul fa-
 ctus est, cuius ex familia nemo ante fuit Consul. quamuis ex ea familia Prætores
 fuerint. Vt Murenam hominem nouum esse ante significabat, cuius pater auus
 & proauus Prætores fuerant. Quæsturam vnà petijt) Secunda est dignitatis cõ-
 tentio. Sunt autem Sulpitij verba, quæ Cicero ponit, vt refutet. Solet tamen
 Cicero huiusmodi aduersarij dicta in persona sua proponere. Factus) id est re-
 nunciatus. Primum) id est primum locum. Renunciatio gradus habet) In re-
 nunciatione, id est in appellatione, innominatione eorū qui alicuius dignitatis
 non possunt omnes esse primi. Itaq; necesse esse hic sit primus, ille secundus, alius
 tertius &c. Id in Theologorum, vt appellant, licentijs videre licet, quamuis eun-
 dem esse ordinem dignitatis & renunciationis sibi persuadeant. Sed Quæstura)
 Quæstura primus erat magistratus. eaque ante Aedilitatem geri solebat. post hæc
 Prætura, deinde Consulatus. De ea in librum de Senectute plura scribimus Au-
 thore Asconio erat prima Senatoris administratio Quæstorem fieri, & in pro-
 uincia curam gerere pecunię publicę in vsus diuersos erogandę. Pari momen-
 to sortis fuit) id est eodem fere puncto temporis facta est sortitio vtri vtra provin-
 cia obueniret. Nā ex Quæstoribus solebāt provincias sortiri ex Senatusconsul-
 to, vt ait Vlpianus libro Digestorum primo de officio Quæstoris. Lege Titia) Hęc
 lex quę sit legere non memini. Licet tamen conijcere ex Senatusconsulto quo
 prouinciarum facta sortitio est, ab aliquo Cōsule Titio latam esse legem. Nam ex
 SC. nonnunquam leges ferebant. Consules) Quætores sortiti prouincias rem
 pecuniariam administrabāt, prædam ac manubias in rationes publicas referebāt.
 hique Consules aut Prætores sequebantur. Tacitam & quietam) id est pacatā.
 In qua scilicet nullum bellum gereretur. Acclamari) id est adnumerari, quod
 signum publicę approbationis est. De quo verbo alio loco latius scriptū est. Ho-
 stiensi autem prouincię, quum sortiuntur, ideo, vt arbitror, acclamari solet, quod
 ea Romę proxima sit. Gratiolam) Gratiola prouincia hoc loco dicitur, ex
 qua sibi gratiam conciliat, qui eam administrat, vti ex Sicilia fecit Cicero.

Nouus ho-
mo.

Renuncia-
tionis ordo

Leges quas
ferebāt Cō-
sules.

Confedit vtriusque nomen in Quæstura. nullum enim vo-
 bis fors campum dedit, in quo excurrere virtus cognosciq;
 posset. Reliqui temporis spatium in contentionem voca-
 tur. ab utroque dissimillima ratione tractatum est. Seruius
 hic nobiscum hanc urbanam militiam respondendi, scriben-
 di, cauendi, plenam sollicitudinis ac stomachi secutus est:
 ius civile didicit, multum vigilauit, laborauit, præsto mul-
 tis fuit, multorum stultitiam perpeffus est, arrogantiam
 perculit, difficultatem exorbuit, vixit ad aliorum arbitrio-
 um, non ad suum. magna laus, & grata hominibus, vnum
 hominem elaborare in ea scientia, quæ sit multis profutura.
 Quid Murena interea? fortissimo & sapientissimo viro
 summo Imperatori legatus L. Lucullo fuit. qua in legatio-
 ne duxit exercitum, signa contulit, manum conseruit, ma-
 gnas copias hostium fudit: vrbes partim vi, partim obsidio-
 ne cepit: Asiam istam refertam & eandem delicatam sic obiit,
 vt in ea neque avaritiæ, neque luxuriæ vestigium reliquerit:
 maximo in bello sic est versatus, vt hic multas res & ma-
 gnas sine Imperatore gesserit, nullam sine hoc Imperator.
 Atque hæc, quanquam præsentem L. Lucullo loquar, tamen
 ne ab ipso propter periculum nostrum concessam videamur
 habere licentiam fingendi, publicis literis testata sunt
 omnia: quibus L. Lucullus tantum laudis impertit, quantum
 neque ambitiosus Imperator, neque inuidus tribuere alteri
 in communicanda gloria debuit.

Militia Ur-
bana.

Exorbuit.

conferre manu

est autem L. Lucullus
et iniquus

Confedit) id est iacuit, quiescit, sine laude fuit. Nullum enim vobis fors cam-
 pum dedit) id est sorte nacti estis provincias eas, vbi bellum nullum fuit. Camp-
 um) Metaphora ab ornatu est, vt P. Clodium segetem & materiam gloriæ Mi-
 lonis appellat. Reliqui temporis) post Quæsturam. Respondendi) Consultoribus

bus, scilicet. Vnde responsa prudentum appellata sunt. Scribendi) Sulpitium multos libros in iure civili scripsisse Pomponius Iurisconsultus scribit libro Digestorum primo, de origine iuris. Cauendi) Vt cauere in iure dixit Cicero libro de Officijs secundo. In iure cauere. consilio innuare, atque hoc scientiæ genere prodesse quam plurimis, vehementer & ad opes angēdas pertinet & ad gratiam. Ius civile didicit) Quæ causa fuerit cur ad iuris civilis studia se contulerit Sulpitius, scribit Pomponius de Origine iuris civilis libro Digestorum primo. Seruius, inquit, Sulpitius cum in causis orandis primum locum, aut certe post M. Tulliam obtineret, traditur ad consulendum Q. Mutium de re amici venisse, quūq; is ei de iure respondisset, idque parum Seruius intellexisset, iterum Mutium interrogasse, nec Mutij responsum intellexisse, itaque a Mutio obiurgatum. Eum enim dixisse ferūt, turpe esse patricio & nobili viro & causas oranti ius in quo versaretur ignorare. Ea velut contumelia Seruius tactus operam dedit iuri civili. Præsto fuit) id est affuit. Stultitiam arrogantiam & difficultatem) eorum qui eum de iure consulerent, vel quos in foro defenderet, vel aduersariorum. Difficultatem) id est fastidia, & mores difficiles & intractabiles. Exorbuīt) id est tolerauit. Vt quum vulgo significant fortunę necessitatem ferendam, eam vt lac exorbendam dicūt. Hac in re deuorare Cicero dicit de Claris oratorib⁹ scribens de M. Pisone, Is laborē quasi cursum forēsem diutius non tulit, quod & corpore erat infirmo, & hominum ineptias ac stultitias, quę deuorandę nobis sunt, non ferebat, iracundiasq; respuebat, siue morose, vt putabatur, siue ingenuo liberoque fastidio. Authore Prisciano libro nono, sorbeo vel sorbo, vt Probo placet, sorpsi vel sorbui habet præteritum. Lucanus in quarto, Absorpsit penitus rupes & tecta ferarum. Cicero in secunda Philippica, In sanguinem civilem exhausit, vel potius exorbuīt. Idem pro Murena, Difficultatem exorbuīt. Legatus L. Lucullo fuit) Mithridaticum bellum per annos XLII gestum fuisse Appianus scribit. Idque in tria bella diuidit, vt primum L. Sylla, alterum L. Murena huiusce pater, tertium Lucullus & Pompeius gesserint. Patre igitur Imperatore L. Murena fecit stipendia, qui L. Lucullo Legatus postea fuit. Delicatam) Delicata, vt ait Sextus Pompeius, dicebant dijs consecrata, quæ nunc dedicata. Vnde adhuc manet delicatus quasi luxui dicatus. Delicatum filium, versum, sermonem Cicero dicit. Libro de Oratore secundo. In Cælio sane etiam ad causam vtile fuit tuum illud Antonij, quum ille a se pecuniam profectam diceret testis & haberet filium delictiorem, abeunte iam illo. Sentin senem esse tactum triginta minis! In primo de Officijs, Turpe est enim valdeque vitiosum in re seuera conuiuium dignum aut delicatum aliquem inferre sermonem. In Pisonem, Ita multa ad istum de isto scripsit, vt omnes hominis libidines, omnia cœnarum genera conuiuiorumque, adulteria eius delicatissimis versibus expresserit. Quibus in exemplis omnibus attende delicatum in malam rem dici. Præsente L. Lucullo) Caue cum vulgo dicas in præsentia vel in absentia Luculli, sed præsentia

Cauere in iure.

Ser. Sulpitius iurisc.

Exorbere difficultatē

Deuorare stultitiam

Mithridaticū bellū.

Delicatum

vel absente Lucullo. Propter periculum nostrum) id est ne Murena damnetur. Publicis literis) Significat Cicero in oratione de provinciis Consularibus morem fuisse, ut Consules vel Praetores in provinciam profecti re bene gesta ad Senatum scriberent. Coniicere licet Lucullum ad Senatum scripsisse, in iisque literis haec scripsisse, quae hoc loco Cicero dicit. Testata) passim dixit, id est μαρτυρεῖται, ut ait Priscianus libro octavo. Ambitiosus) id est gloriae cupidus.

Summa in utroque est honestas, summa dignitas. quam ego si mihi per Seruium liceat, pari atque in eadem laude ponam, sed non licet, agitat rem militarem, insectatur totam hanc legationem: assiduitatis, & operarum harum quotidianarum putat esse Consulatam: apud exercitum mihi fueris inquit, tot annos forum non attigeris, abfueris tam diu, & cum longo intervallo veneris, cum iis qui in foro habitaverunt, de dignitate contendas? Primum ista nostra assiduitas Serui nescis quantum interdum afferat hominibus fastidii, quantum satietatis. mihi quidem vehementer expedit, positam in oculis esse gratiam, sed tamen ego mei satietatem magno meo labore superaui. & tu idem fortasse. veruntamen utriusque nostrum desiderium nihil obfuisse. Sed ut hoc omisso ad studiorum atque artium contentionem reuertamur: qui potest dubitari, quin ad Consulatam adipiscendum multo plus afferat dignitatis res militaris, quam iuris civilis gloria? Vigilas tu de nocte, ut tuis consultoribus respondeas: ille, ut eo quo intendit, mature cum exercitu perueniat. Te Gallorum, illum buccinarum cantus exuscitat. Tu actionem instituis, ille aciem instruit. Tu caues ne tui consultores: ille, ne urbes, aut castra capiantur.

Vigilas de nocte.

In utroque) Seruius & Murena. Agitat) id est vituperat. Legationem, id est quod Murena Lucullo fuerit Legatus. Assiduitatis) id est ut vulgo dicunt, residentie. Assiduus similiter pro residente dicitur. Assiduitatis & operarum haec

rum &c.) id est putat Cōsulatum deberi his solum mandari, qui Romæ assidui, in foro versentur. Apud exercitum mihi) Quum aliquid nobis refutandum Refutanda est, oportet prius id proponamus, quo magis dilucida sit oratio nostra. Qua autē proponere. ratione proponamus, scribit Quintilianus libro quinto, Si aduersarius, inquit, est minus efficaciter locutus, ipsa eius verba ponantur: si acri & vehementi vsus fuerit oratione, eandem rem nostris verbis mitioribus proferamus. Vt Cicero de Cornelio, Codicem attigit. Et protinus eum quadam defensione. Vt si pro luxu rioso dicendum sit, Obiecta est paulo liberalior vita. Sic & pro sordido parum, & pro maledico liberum dicere licebit. Vtique nunquam committendum est, vt aduersariorum dictum cum sua confirmatione referamus, aut etiam loci alicuius executione adiuues, nisi quum eludenda. Apud exercitum mihi fueris, inquit, tot annos forum non attigeris, abfueris tandiu, & quum tam longo interuallo veneris, cum ijs qui in foro habitarunt, de dignitate contendas. Apud exercitum mihi) Mihi causa ornatus, & ex loquendi consuetudine ponitur. Vt quum longo) Apud Quintilianum lego, & quum, quæ lectio mihi magis placeat. Longo interuallo) id est post longum interuallum, de quo ante scriptum est. Ista nostra) id est mea & tua. Expedit) id est vtile est. In oculis) id est in prōptu, in populi Romani cōspectu. Postquam Cicero de prouincia Sicilia Quæstor Cicero ha- decessit, Romæ habitare in oculis ciuium constituit. Destiti, inquit pro Plancō, bitare Ro- quid de me audituri essent homines, cogitare, feci, vt postea quotidie me viderēt, mæ consti- habitaui in oculis, pressi eorum neminem a congressu meo. Neq; Ianitor meus, tuit. neque somnus absterruit. Et quid ego dicam de occupatis meis temporibus? Presentia cui fuerit ne ocium quidem vnquam ociosum. Illic autem Cicero locum huic melior. contrarium tractat, hoc est plus valere ad honores assequendos domi quàm foris habitare, quod populus Romanus aures hebetiores, oculos acres, atque acutos habeat. Gratiam) id est beneficiū. Magno meo labore, qui præcipue reis defendēdis susceptus est. Nostrum desiderium) id est nostra absentia ab vrbe. Desideriū a Stoicis definitur, vt sit libido eius, qui nōdum adsit, videndi. vt ait Cicero in libro Tusculanarum questionum quarto. Hinc vrbis desiderium, cupiditas videndæ vrbis aut veniendi in urbem. Vt libro epistolarum familiarium secundo, Cuius pio te Aedilem videre, miroque desiderio me vrbs afficit, & omnes mei, tuq; in primis. Amici quoq; mortui, desiderium dicitur. Vt in Lælio Cicero, Ego si Scipionis desiderio me moueri negem, quàm id recte faciam, viderunt sapientes. Nostrum desiderium, vel vtrique nostrum dici potest. Vigilas tu de nocte) Iulius Rufinianus in libro de figuris synchrisim siue antithesim hoc loco esse dicit, id est comparationem rerum atque personarum inter se contrariarum. Quintilianus libro nono comparationem interim probationis, interim causę genus, vt sit talis eius forma qualis est pro Murena. Vigilas tu de nocte &c. Idem in eodem libro de Epanodo, i. regressiue scribēs, qui fiat multis modis, In cōtrapositis, inquit, vel comparatiuis solet respondere primorum verborum alterna repetitio quæ

Mihi causa
ornatus.

Desideriū.

modo huius esse loci potius dixi. Vigilas tu de nocte, vt tuis consultoribus respondeas. Ille, vt eo quo intendit mature cum exercitu perueniat. Te gal-
lorum, illum buccinarum cantus exuscitant. Tu actionem instituis, ille aciem
instruit. Tu caues ne consultores tui, ille ne vrbes aut castra capiantur. Sed
hac gratia non fuit contentus orator. Vertit in contrarium eandem figuram,
Ille tenet & scit vt hostium copiae, tu vt aquae pluuiæ arceantur. Ille exercita-
tur in propagandis finibus, tu in regendis. Vigilas de nocte) vt dixit Horatius
in libro Epistolarum primo, Vt iugulent homines, surgunt de nocte latrones.
Consultor. Quauis dicatur vtitur vigilare & surgere nocte. Consultoribus) Consulere
cum datiuo est dare consilium, cum accusatiuo est petere. Inde Consultor hoc
loco dicitur pro eo qui petit consilium, cū alias pro eo qui dat dicitur. Vt in illo
versu notissimo apud A. Gellium, Malum consilium consultori pessimum.
Intēdit) Apud Quintilianum alio in loco contendit, alio intendit inuenio scri-
ptum. Actionem instituis, aciem instruit) Annominatio est.

Ille tenet, & scit vt hostium copiae, tu vt aquae pluuiæ ar-
ceantur. ille exercitatus est in propagandis finibus, tu in
regendis. Ac nimirum (dicendum est enim quod sentio)
Rei milita- rei militaris virtus praestat cæteris omnibus: Hæc nomen
ris virtus. populo Romano, hæc huic vrbi æternam gloriam peperit:
hæc orbem terrarum parere huic imperio coegit. Omnes
urbanæ res, omnia hæc nostra præclara studia, & hæc fo-
rensis laus & industria, latent in tutela, ac præsidio belli-
cæ virtutis. simulatque increpuit suspitio tumultus, artes
illico nostræ conticescunt. Et quoniam mihi videris istam
scientiam iuris, tanquam filiolum osculari tuam, non patiar
te in tanto errore versari, vt istud nescio quid, quod tanto
In iurispe- pere didicisti, præclarum aliquid esse arbitrare. Aliis ego
ritos. te virtutibus, continentiae, grauitatis, iustitiae, fidei, cæte-
teris omnibus, Consulatu & omni honore semper dignissi-
mum iudicaui. quod quidem ius ciuile didicisti, non dicam
Operam perdidisti. operam predidisti, sed illud dicam, nullam esse in illa disci-

plina munitam ad Consulatam viam. omnes enim artes
 quæ nobis populi Romani studia conciliant, & admirabi-
 lem dignitatem & pergratam vtilitatem debent habere.
 Summa dignitas est in iis, qui militari laude antecellunt.
 omnia enim quæ sunt in Imperio, & in statu ciuitatis, ab iis
 defendi & firmari putantur. Summa etiam vtilitas. liqui-
 dem eorum consilio & periculo, cum Repub. tum etiam no-
 stris rebus perfrui possumus. Grauis etiam illa est & plena
 dignitatis dicendi facultas, quæ sæpe valuit in Consule de-
 ligendo, posse consilio atque oratione, & Senatus & popu-
 li, & eorum qui res iudicant, mentes permouere.

Aquæ Pluuiæ) Aquâ pluuiâ Boethius in lib. cômēt. i Topica Ciceronis tertio Pluuiâ
 esse dicit eâ quæ pluendo colligitur & crescit. Libro Digest. xxxix. titulus est de aqua aqua-
 pluuiâ arcēda. Quo in loco Vlpianus, Si cui, inq̃t, aqua pluuiâ damnum dabit, aquæ
 pluuiæ arcendæ actione auertetur aqua. Aquam pluuiam dicimus, quæ de cælo ca-
 dit, atque imbre excrescit, siue per se hæc aqua cælestis noceat, vt Tubero ait, siue
 cum alia mixta sit. Tu in regendis) In libro Digestorum. x. titulus est de iudi-
 cio finium regundorum. Increpuit) id est insonuit. Increpare pro sonare dicitur
 a Virgilio libro Aeneid. vi j. At tuba terribilem sonitum procul ære canoro
 Increpuit. Et libro. xj. Qualis apud gelidi quum flumina concitus Hebri San-
 guineus Mauors clypeo increpat. Suspitiō belli increpare dicitur, propterea quod Increpat
 tubæ sonitu milites euocentur. Tumultus) id est belli Italici aut Gallici. Hæc suspitio.
 enim duo bella tumultus nomine intelligi Cicero in octaua Philippica scribit. Tumultus
 Italicum, quod erat domesticum, Gallicum quod erat finitimum. Nam tumula-
 tus nihil aliud est nisi perturbatio tanta, vt maior timor oriatur. Vnde etiam no-
 men ductum est tumultus. Artes illico noliræ conticescunt) In tumultu Con-
 sul ex auctoritate Senatus iustitium, id est iuris stationem & tanquam vacatio-
 nem indicabat, tabernas tota vrbe claudi iubebat, quenquam priuatæ quicquam
 rei agere vetabat, vt aliud nihil tota vrbe agatur, quam bellum apparetur, vt ex
 libris tertio & quarto Titi Liuij cognosci potest. Itaque non solum Iurisconsul-
 torum & oratorum, sed aliorum omnium artes in tumultu conticescunt. Stu-
 dia) id est ad suffragandum fauores. Et Senatus & populi) Deliberatiuæ ora-
 tiones non modo in Senatu, sed etiam ad populum Romanum haberi solebāt,
 quæ tum conciones appellabantur.

Conciones

Interpunctiones.

Quæritur Consul, qui dicendo nonnunquam comprimat
tribunitios furores, qui concitatum populum flectat, qui
largitioni resistat. Non mirum si ob hanc facultatem ho-
mines sæpe etiam non nobiles Consulatum consecuti sunt:
præsertim cum hæc eadem res plurimas gratias, firmis-
simas amicitias, maxima studia pariat. Quorum in isto
vestro artificio Sulpiti nihil est. primum dignitas in tam
tenui scientia quæ potest esse: res enim sunt parvæ, pro-
pè in singulis literis atque interpunctionibus verborum
occupatæ. Deinde etiam si quid apud maiores nostros
fuit in isto studio admirationis, id enunciatis vestris my-
steriis totum est contemptum & abiectum. Posset agi le-
ge nec ne pauci quondam sciebant. Fastos enim vulgo
non habebant. erant in magna potentia qui consule-
bantur. à quibus etiam dies tanquàm à Chaldæis pete-
bantur.

Sulpitij
eloquentia &
iuris scien-
tia.

Tribunitios) id est Tribunorum plebis qui populares Senatus authoritati
non pareant, populum concitent. Largitioni resistat) id est oratione consequatur,
ne vlla in petitione magistratus fiat largitio. Ob hanc facultatem) dicendi
scilicet, Id autem causa præcipue sua Cicero dicit. Videtur autem Cicero ab
hac dicendi facultate Sulpitium remouere. Sed in libro de Claris oratoribus
ei multo maiorem iuris ciuilibus scientiam quàm eloquentiam tribuit. De Ser-
uio, inquit, dicam quod sentio. Non enim facile quem dixerim plus studi-
um quàm illum & ad dicendum, & ad omnes bonarum rerum disciplinas adhibuisse
se. Nam & in iisdem exercitationibus ineunte ætate fuimus, & postea Rhodum
vna ille etiam profectus est, quo melior esset & doctior. Et inde vt redijt, videtur
mihî in secunda arte primus esse maluisse, quàm in prima secundus. Atque haud
scio an par principibus esse potuisset. Sed fortasse maluit, id quod est ade-
ptus, longe omnium non eiusdem modo ætatis, sed eorum etiam qui fuis-
sent, in iure ciuili esse princeps. Hæc ille. Is autem primam artem eloquentiam,
& secundam iuris ciuilibus scientiam appellat. Significat etiam Sulpitium post

quam Rhodo redijt reliquisse studium eloquentiæ, quæ exercitatione alitur maxime. Homines non nobiles) id est homines noui. Plurimas gratias) Cicero in libro de Officijs secundo ius ciuile commendat, sed ei eloquentiam anteponit. Quum multa, inquit, præclara maiorum nostrorum instituta, tum quam optime constituti iuris ciuilis semper in honore fuit cognitio atque interpretatio. Quam quidem ante confusionem temporum in possessione sua principes retinuerunt. Atque huic arti finitima est dicendi grauior facultas & gratior & ornatior. Quid enim eloquentia laudabilius & præstabilius vel admiratione audientium vel spe indigentium, vel eorum qui defensi sunt gratia? Huic ergo a maioribus nostris est in tota dignitate principatus datus. Diserti igitur hominis & facile laborantis, quodque in patrijs est moribus, multorum causas non grauate sed gratuito defendentis beneficia & patrocinia late patent. Studia) id est fauendi voluntates. Interpunctionibus verborum) Interpunctiones verborum quæ sint, legere non memini. Hoc tamen loco conijcere licet, vt verba spatio nunc distinguuntur, ita veteres interpunctionibus, id est punctis quibusdam interpositis distinxisse, nisi breuissimas quasdam, ita dicam, clausulas intelligere maius, quæ interpunctionibus distinguuntur. Enunciatis) id est peruulgatis.

Mysterijs) id est arcanis. Est autem græca dictio, quamuis neget Cicero in libro Tusculanarum quaestionum primo se græce loqui solere in latino sermone, non plus quam in græco latine. Agi lege) id est litigari. Pauci) id est soli Iurisperiti. Fastos) Fasti dies vt ait Marcus Varro de sermone latino, a fando appellati sunt. His enim diebus certa verba legitima sine piaculo Prætoribus fari licet, quæ nefastis fari ius non est: & si fati sunt, piaculum faciunt. Fastis diebus, vt ait Sextus Pompeius, iucunda fari licebat: nefastis, quædam non fari licebat. Ouidius libro Fastorum primo, Ille nefastus erit, per quem tria verba silentur. Fastus erit, per quem lege licebit agi. Nec toto perstare die sua iura putaris. Qui iam fastus erit, mane nefastus erat. Nam simul exta deo data sunt, licet omnia fari. Verbaque honoratus libera Prætor habet. Est quoque quo populum ius est includere septis. Fastorum etiam libri appellantur, vt ait Sextus Pompeius, in quibus totius anni fit descriptio. Fasti enim dies festi sunt. Vulgo) id est passim. A Chaldæis) Chaldæi Babylonice philosophi erant, qui genethliologiam simulabant, sed a cæteris non recipiebantur, vt ait Strabo libro decimosexto. Hi diuturna obseruatione siderum scientiam putantur effecisse, vt prædici posset, quid cuique euenturum, & quo quisque fato natus esset, vt ait Cicero libro de Diuinatione primo. quorum scientiam refutat in libro secundo. Vt igitur a Chaldæis dies quo quid futurum esset, ita a Iurisperitis dies quo lege liceret agi petebatur.

Fasti dies.

Chaldæi.

Inuentus est Scriba quidam Cn. Flavius, qui cornicum
Fastorū p- oculos confixerit, & singulis diebus ediscendos fastos
mulgatio. populo proposuerit, & ab ipsis cautis Iurisconsultis eorum
Cn. Flavius. sapientiam compilarit. Itaque irati illi, quod sunt veriti,
Cornicum ne dierum ratione peruulgata & cognita, sine sua opera le-
oculos con ge posset agi, notas quasdam composuerunt, ut omni-
figere. bus in rebus ipsi interessent. cum hoc fieri bellissime pos-
Legeagi. set. Fundus Sabinus meus est: immo meus: deinde iudi-
Ex iure ma cium: noluerunt. fundus inquit qui est in agro, qui Sabinus
nu cōfertū. vocatur. satis verbose. cedo quid postea? eum ego ex
 iure meum esse aio. Quid tum inde? Ibi ego te ex iure ma-
 nu confertum voco. quid huic tam loquaciter litigioso re-
 sponderet ille, unde petebatur, non habebat.

Cn. Flavius Scriba) De scribis in quartam Ciceronis Inuestiuam scripsimus. Cn. Flavius) Cn. Flavius. Cn. filius scriba patre libertino humili fortuna ortus, ceterum callidus vir & facundus fuit. Is civile ius repositum in penetralibus Pontificum euulgauit. Fastos circa forum in albo proposuit, ut quando lege agi posset, sciretur. Ut ait Titus Liuius libro nono. Erant autem Pontifices tum Iurisperiti, quod postea quoque diutius retentum est. Et ideo Mutius Scævola P. filius ex patre audisse se dicit Pontificem bonum neminem esse, nisi qui ius civile cognosset, ut ait Cicero libro de Legibus secundo. Qui huic scientiæ præfuerunt, obtinendæ atque augendæ potentiæ suæ causa peruulgari artem suam noluerunt, ut ait idem libro de Oratore primo. **Cornicum** oculos) Cornicum oculos configere dicuntur ij qui arcanam aliorum artem, ob id que magis aut quæstuosam aut admirabilem peruulgant, qua peruulgata tollitur aut quæstus aut admiratio. Vel dicuntur ij qui alioqui cautos & prudentes, tale nihil suspicantes decipiant. Ut in oratione pro L. Flacco Heraclides pecuniam mutuam sumpsit a Fusijs Hermippi fide. Heraclides postea creditam pecuniam abiurans Hermippum probris omnibus maledictisque vexauit. De hoc igitur Cicero. Hic, inquit, cornici oculum, ut dicitur. Nam hunc Hermippum hominem eruditum ciuem suum, cui debebat esse notissimus, percussit. Vel dicuntur, ut ait Erasmus, quasi dicas nouo quodam inuento veterum

eruditionem obscurare, efficereque vt superiores nihil scisse, nihil vidisse videantur. De hoc prouerbio apud eundem plura. Vulgo dici solet ponere alicui puluerem in oculum. Sane adagium tractum est ex natura animalis: cornix enim ad cadauer hominis in patibulo aut rota expositi, primum illi oculos eruit, vt cauidici populo auferendo illi cognitionem fastorum quos scriba inuulgando eruit cornicibus oculos, id est abstulit id luminis quo cæteris præstare videbantur: sic Badio visum. Iuriconsultis) Iuriconsultos postea appellat. Vtrunque enim dicitur. Compilarit) id est inuolarit, suffuratus sit. Supplare, vt ait Nonius Marcellus, est inuolare vel rapere, a pilorum raptu, vnde & furtum passi compilati dicuntur. Hoc verbo alibi quoque vsus Cicero est, vt in libro de Oratore secundo, Nihil est, quo mihi gratias agas, inquit, si malui compilari quam venire. Actione in verrem tertia, Ac non apertissime Consulem exercitum, prouinciamque compilarit, & propter impudentissimum furtum aufugerit. In Vatinium, Atque illud tenebrosissimum tempus ineuntis ætatis tuæ patiar latere. Licet per me parietes in adolescentia perfoderis, vicinos compilaris, matrem verberaris. Notas) id est formulas. Fundus Sabinus) vt id petitor diceret. Immo meus) vt id defensor diceret. Inquit Iuriconsultus is qui eam notam composuit. Satis verbose) inquit Cicero. Nam affinis dialogo hic locus est. Ex iure manu conserutum) Authore M. Varrone in libro de lingua latina primo conserere manum dicimur cum hoste, sic ex iure manu conserutum vocare. Vindicatio, id est rei vindicatio olim in re præsentis ex duodecim tabulis fiebat. In quibus ita scriptum est. Si qui in iure manum conserunt. Sed postq̃ Prætores propagatis Italiæ finibus datis iurisdictionibus, negocijs occupati, pacisci vindiciarum dicendarum causa longinquas res grauabatur, institutum est contra duodecim tabulas tacito consensu, vt litigantes non ex iure apud Prætorem manum consererent, sed ex iure manu conserutum vocarent, id est alter alterum ex iure ad conserendam manum in rem, de qua ageretur, vocaret. Atque perfecti simul in agrum, de quo litigabatur, terræ aliquid ex eo, vti vnam glebam in ius in urbem ad Prætorem deferrent, & in ea gleba tanquam in toto agro vindicarent. Author est A. Gellius capite nono. libri vicefimi. De hoc plura Budæus in Annotationibus prioribus in Pandectas Ibi) id est vt volunt ad eum agrum Sabinum. Quod si est, perpetuum non est, vt particula in iungantur cum accusatiuo, quando motus significatur, & ita ibi pro eo quod est ad eum locum ab antiquis aliquando dictum fuisse ex hoc loco conijcere licet. de particula in, non desunt exempla. Plautus, Pergam in ædibus nunc iam. Idem, Fortasse penetrauit in ædibus. Valerius Maximus, Eadem ciuitas seueritatis custos acerrima est, nullum aditum in scena minus dando. Melior tamen ordo est voco te conserutum ibi, id est cum ibi fueris: quam voco te ibi. Litigioso) Litigiosus est qui frequenter litigat. Hoc tamen loco pro iuriconsulto multum verbose in lite dicitur.

Compilare

Ex iure manu conserutum vocare.

Litigioso.

Transit idem Iurisconsultus tībicinīs latīnī modo. Vnde tu me, inquit, ex iure manu consertum vocasti, inde ibi ego te reuoco. Prætor interea, ne pulchrum se ac beatum putaret, atque aliquid ipse sua sponte loqueretur, ei quoque carmen compositum est, cum cæteris rebus absurdum, tum vero nullo vsui. vtrisque superstitiis præsentibus: istam viam dico. inite viam. præsto aderat sapiens ille, qui inire viam doceret. redite viam, eodem duce redibant. Hæc iam tum apud illos barbatos ridicula credo videbantur: homines cum recte atque in loco constitissent, iuberi abire: vt vnde abissent, eodem statim redirent, iisdem ineptiis fucata sunt illa omnia. Quando te in iure conspicio. & hæc, Sed an ne tu dicis, qui causa vindicaueris? Quæ dum erant occulta, necessario ab eis, qui ea tenebant, petebantur. postea vero per uulgata, atque in manibus iactata & excussa, inanissima prudentiæ reperta sunt: fraudis autem & stultitiæ plenissima. Nam cum permulta præclare legibus essent constituta, ea iureconsultorum ingeniis pleraque corrupta ac deprauata sunt.

Transit idem) Quintilianus libro septimo scribens de duorum fratrum controuersia, quorum vnus rusticus erat, alter disertus, postquam dixit quid pro rustico declamator possit dicere, dicturus quid idem pro diserto. Transieat, inquit, nunc idem ille, qui cogitauit, vt ait Cicero, tībicinīs latīnī modo ad disertum. Tibicinīs igitur latīnī modo transire dicitur is qui petitoris & defensoris causam agit, aut probationes inuenit. In agendis comœdijs latīnī do trāsire. tībicines a tībīs dextris ad sinistras transibant. Apud Terentium vbi scribitur quando quæque comœdia acta sit legere licet quis modos fecerit, id est tībicen fuerit, & quibus tībīs. Authore Donato in commentarijs in Terentium in comœdijs cantica temperabantur modis, non a poeta, sed a petito

artis musice factis. Neque enim omnia iisdem modis in vno cantico agebantur, sed saepe mutatis, vt significant qui tres numeros in comoedijs ponunt, qui tres continent mutatos modos cantici illius. Agebantur autem tibijs paribus aut imparibus, & dextris aut sinistris. Dextrae autem tibiae sua grauitate seriam comoediae dictionem pronunciabant. Sinistrae & ferranae acuminis leuitate iocum in comoedia ostendebant. Vbi autem dextra & sinistra acta fabula inscribatur, mistim ioci & grauitates denunciabantur. Hec ille. Transsit igitur Iurisconsultus tibicinis latini modo, qui vbi notas petitoris composuit, componit notas defensoris. Pulchrum) id est sapientem. Vt in Eunuchio Terentij. Pulchre me hercule dictum, id est sapienter, vt ait Donatus. Atque aliquid) Intelligere, ne aliquid. Loqueretur) in pronuncianda sententia. Carmen) id est formula. In qua re carmen nonnunquam dici inuenio. Titus Liuius libro primo, Lex horrendi carminis erat, Duumuii perduellionem iudicent: si a Duumuiris prouocarit, prouocatione certato: si vicerit, caput obnubito, infelici arbori recte suspendito, verberato vel intra pomcerium vel extra pomcerium. Cicero pro C. Rabirio perduellionis reo. Hec tua, quae te hominem clementem popularesque delectant, i lictor, colliga manus quae non modo huius libertatis mansuetudinisque non sunt, sed ne Romuli quidem aut Numae Pompilij, sed Tarquinij superbissimi atque crudelissimi. Regis ista sunt cruciatus carmina, quae tu homo leuis ac popularis libentissime commemoras: Caput obnubito, arbori infelici suspendito. Vtrisque) id est petitore & reo. Superstitibus) id est incolumibus. Qua in re id verbum a veteribus vsurpatum fuisse Nonius Marcellus scribit. Superstitibus igitur, id est sanis & incolumibus ideoque praesentibus. Nam qui morbo fontico laborant, ij lege excusantur, ne in ius vocati veniant. Est autem morbus fonticus, qui cuique rei nocet, vt ait Modestinus Iurisconsultus libro Digestorum quinquagesimo, de verborum & rerum significationibus. Inite viam) Ite viam legendum esse Priscianus significat. Is enim libro decimo octauo, Nos, inquit, ire viam & ire via dicimus. Cicero pro Murena, Hanc viam dico, ite viam. Virgilius in quarto Aeneidos, Longam in comitata videtur Ire viam. Sapiens ille) apparitor aliusve quis, est autem Ironia. Eodem) sapiente. Barbato) id est veteres illos graues & sapientes. De hac voce scripsimus in Inuestiuas Ciceronis in Catilinam. Homines) petitem & reum. Quando te in iure conspicio) Aliae sunt iuris formulae ineptae, ab his Iurisconsultis compositae. Causa vindicaris, id est in causa vindicias habueris. Vindiciae quae sint apud Asconium, & in Annotationibus Budaei legere licet fusius. Causa autem vindicare in casu sexto dicimus, vt causa vincere & causa cadere.

Carmen.

Superstes.

Ire viam & via.

Vindicare causa.

Mulieres omnes propter infirmitatem consilij maiores in tutorum potestate esse voluerunt, hi inuenerunt genera

Caſe.

Perēdinus
dies.Licet con-
ſulere.Mulieres
ſub tutela.Vxor per
coemptionē.

tutorum, quæ poteſtate mulierum continerentur. Sacra
interire illi noluerunt. horum ingenio ſenes ad coemptiones
faciendas interimēdorum ſacrorum cauſa reperti ſunt.
In omni denique iure civili æquitatem reliquerunt, verba
ipſa tenuerunt. vt quia Caia in alicuius librīs exempli cau-
ſa id nomen inuenerant, putarunt omnes mulieres quæ
coemptionem facerent, Caias vocari. Iam illud mihi qui-
dem mirum videri ſolet, tot homines, tam ingenioſos, per
tot annos etiam nunc ſtatuerē non potuiſſe, vtrum diem
tertium, an perendinum: iudicem, an arbitrum: rem, an li-
tem dici oporteret. Itaque (vt dixi) dignitas in iſta ſcien-
tia Conſularis nunquā fuit, quæ tota ex rebus fictis com-
mentitiisq̃ conſtaret. Gratia vero multo etiam minus.
Quod enim omnibus patet, & æque promptum eſt mihi
& aduerſario meo, id eſſe gratum nullo pacto poteſt. itaq̃
non modo beneficii collocandi ſpem, ſed etiam illud, quod
aliquando fuit, Licet conſulere, iam perdidisti.

Mulieres) Idem eſt in oratione Mar. Catonis, qua apud Titum Liuium li-
bro trigefimoquarto legem Oppiam diſſuadet, Maiores, inquit, noſtri nulle-
lam ne priuatam quidem rem agere foeminas ſine authore voluerunt, In ma-
nu eſſe parentum fratrum virorum. Quæ poteſtate mulierum) Qua ratio-
ne mulieres eſſent in poteſtate tutorum, ſed rurfus illi tutores in poteſtate
mulierum eſſent, niſi intelligere mauis, vt per ea genera tutelæ mulieres non
eſſent ſub poteſtate tutorum, ſed potius tutores eſſent, ſub harum mulierum
poteſtate. Illi) maiores noſtri. Sacra interire illi noluerunt) Præter ſacra pue-
blica, erant etiam priuata. De quibus Cicero in libro de Legibus ſecundo,
Sacra, inquit, priuata perpetua manento. Ad coemptiones faciendas) id eſt
ad ducendas vxores per coemptionem. Authore Boethio libro commenta-
riorum in Topica Ciceronis ſecundo tribus modis vxor habebatur vſu farre
coemptione. Sed cōſarreatio ſolis Pontificibus conueniebat. Quæ autem in
manum per coemptionem conuenerant, hæ matrefamilias vocabantur. Quæ

vero usu vel farre, minime. Coemptio vero certis solennitatibus peragebatur, & sese in communicando inuicem interrogabant. Vir ita, An sibi mulier materfamilias esse vellet. Illa respondebat, velle. Item mulier interrogabat, an vir sibi paterfamilias esse vellet. Ille respondebat velle. Itaque mulier conueniebat in manum viri, & vocabantur hæ nuptiæ per coemptionem. Et erat mulier materfamilias viro loco filiæ. Hunc morem habendæ vxoris per coemptionem hac quoque ætate retineri videmus. Interimendorum sacrorum causa) Hac, vt arbitror, ratione vt liberos nullos procrearent, & ita priuata sacra interirent. Aequitatem) Aequitas & ius distingui solent, vt sit æquitas ratio legis, quæ ex mente & voluntate legislatoris profecta est. Ius vero est sententia ipsa quæ ex verborum legis significatione ducitur. Vsu sepe venit, vt inter se pugnent ius & æquitas. Reliquerunt) id est omiserunt. Verba ipsa) id est ius ipsum. Vt quia in alicuius) In codicibus alijs lego, Vt quia Caia in alicuius &c. Exempli causa) Authore Plutarcho in Problematis sponsam in mariti domum introducentes iubeant dicere. Vbi tu Caius, ego Caia. Vel quia ita cum viro paciscebatur vt omnia essent communia, & vt pariter imperarent. Nec aliud his verbis ostendebatur, nisi vbi tu dominus ac domus compos, sic ego domus domina atque hera. His autem verbis & alijs vtuntur communibus, quemadmodum iurisconsulti C. Seium & L. Titium vsurpare solent, philosophi Dionem & Theonem. Vel propter Caiam honestam sane ac bonam mulierem, vni ex Tarquinij liberis collocatam. cui templum ædificatum est, in eoque statua ex ære posita. Quæ coemptionem facerent) Hic attende vt viros ita mulieres coemptionem facere. Per tot annos) Ius ciuile Cn. Flavius ante bella Punica, aliquot annis ante Pyrrhi in Italiam aduentum peruulgauit. An perendinum) Perendie est quod Græci dicunt μεδάρπριον, post cras vulgo dicunt. Cicero libro Epistolarum ad Atticum duodecimo, Scies igitur fortasse cras, ad summum perendie. Inde perendinus dies, & comperendinus, quem Macrobius libro Saturnalium primo esse dicit quo vadimonium dicere licet. De hoc in Budæi Annotationibus licet plura legere. Iudicem an arbitrum) Quantum differant iudicium & arbitrium Cicero dicit in oratione pro Roscio Comoedo, Aliud est, inquit, iudicium, aliud arbitrium. Iudicium est pecuniæ certæ, arbitrium incertæ. Ad iudicium hoc modo venimus, vt totam litem aut obtineamus, aut amittamus: ad arbitrium hoc animo adimus, vt neque nihil, neque tantum quantum postulauimus, consequamur. Consulere licet) vel quod dicebant, qui iurisconsultos consulturi erant, vel ipsi iurisconsulti, quum consulebantur dicebant, Consulere licet libros Fastorum scilicet.

Aequitas.
Ius.Vbi tu
Caius, ego
Caia.Coëptionē
facere.

Perendie.

Iudicium
Arbitrium.

dd ij

Sapiens existimari nemo potest in ea prudentia, quæ ne-
 que extra Romam usquam, neque Romæ rebus prolatis
 quicquam valet. Peritus ideo haberi nemo potest, quod
 in eo quod sciunt omnes, nullo modo possunt inter se
 discrepare. Difficilis autem res ideo non putatur, quod
 & perpaucis & minime obscuris literis continetur. Itaque
 si mihi homini vehementer occupato stomachum moueris,
 triduo me Iurisconsultum esse profitebor. Etenim quæ
 de scripto aguntur, scripta sunt omnia. neque tamen quic-
 quam tam anguste scriptum est, quo ego non possim, qua
 de re agitur, addere. Quæ consuluntur autem, minimo
 periculo respondentur, si id quod fore oportet, responde-
 ris: idem videre respondisse quod Seruius. Sin aliter, etiam
 controuersum ius nosse & tractare videre. Quapropter
 non solum illa gloria militaris vestris formulis atque
 actionibus antepponenda est: verum etiam dicendi consue-
 tudo longe & multum istius vestrae exercitationi ad hono-
 rem antecellet. Itaque mihi videntur plerique initio mul-
 to hoc maluisse. post, cum id assequi non potuissent, istuc
 potissimum sunt delapsi. ut aiunt in Græcis artificibus, eos
 aulædos esse, qui citharædi fieri non potuerint. sic non
 nullos videmus, qui oratores euadere non potuerunt, eos
 ad iuris studium deuenire. Magnus dicendi labor, magna
 res, magna dignitas, summa etiam gratia.

In ea prudentia) id est in ea scientia: Prolatis) id est patefactis & peritulis.
 Iuris scientia.) gatis. Ut ius civile Cn. Flavius protulit. Difficilis autem res) iuris civilis
 scientiam non esse difficilem dicit. Dicebat Scevola nullius sibi artis quam huius
 ius faciliorem cognitionem sibi videri, ut scribit Cicero in libro de Oratore primo.
 Omnia enim, ut eodem in loco L. Crassus inquit, sunt posita ante oculos.

los, collocata in usu quotidiano, in congressione hominum atque in foro, neque
ita multis literis aut voluminibus magnis continentur. Si mihi stomachum
moueritis) id est si me irritaueritis. Triduo me iurisconsultum &c.) Inde ne
conijcias Ciceronem iuris ciuilis imperitum fuisse, is de se ita scribit in libro de Cicero ius
Clarior Oratoribus, Ego, inquit, iuris ciuilis studio multum operæ dabam Q. ris peritus.
Scaeuolę Publij filio. Qui quanquam nemini se ad docendum dabat, tamen con
sulentibus respondendo studiosos audiendi docebat. De scripto) id est per scri
ptum, vt vulgo dicunt, vt hac quoque ætate lites de scripto sunt plurimæ,
alias verbales lites vulgus appellat. Tam anguste scriptum est) Anguste scribere
est versiculis proximis & quasi constrictis compressisque scribere, quod con
tra magni sui quęstus causa aduocati hac ætate faciunt, quàm iuste ipsi vide
runt. Quod Seruius Sulpitius respondisset) si consultus fuisset, scilicet ius
ris ciuilis antistes. Id dicit, vt Sulpitium laudet a scientia iuris ciuilis. Ius
controuersum) id est ius de quo inter vtranque partem controuersia est. Vt
rem controuersam appellat Quintilianus libro quinto. Argumento, inquit,
nisi in re controuersa, locus esse non potest. Et Cicero libro de Legibus primo,
Controuersam rem & plenam dissensionis inter doctissimos, sed aliquando iudi
candam. Vel ius controuersum, id est dubium. Vt in libro de Ditiinatione se
cundo, Sat est intelligi, id sumere istos pro certo, quod dubium controuersum
que sit. Consuetudo) id est exercitatio. Eloquentiam plusquam iuris ciuilis
scientiam valere ad magistratum assequendum ostendit, ne suam iuris scien
tiam tanti Sulpitius faciat. Ad honorem) id est ad magistratum. Ante
cellit) id est præstat. Antecello & antecelleo dicimus, vt authore Prisciano li
bro octauo, excello excellis & excelleo excelles. Multo hoc maluisse) vt fie
rent eloquentes. Istuc) id est ad vestram iuris scientiam. Vt aiunt in Græ
cis) Parabola est, vbi similitudo præcedit res sequitur. Hæc authore Quin
tiliano rem velut subiicit oculis, & pariter ostendit. Eos aulædos esse) Hoc
proverbium recte dici in eos qui in multo inferiore ordine alicuius haberi mo
menti, quàm inter excellentes negligi malunt, nec male quadrare in eos qui de
speratione meliorum ad humilia sese conferunt Erasmus author est. Au
lædi) id est tibicines, αὐλός enim tibia Græcis dicitur. Oratores euadere)
Euadere, vt ait Donatus in Andriam Terentij, est per quamcunque difficulta
tem ad aliquid peruenire. In re itaque laboriosa & difficili dicitur. Eius simplex
quod est vado, solet vsurpare vulgus pro eo quod est eo. Viri tamen docti in re
violenta aut difficili solent vsurpare. Vt Ennius, Vadunt solida vi. Deuenire)
id est descendere.

Antecel
leo.Aulædi.
Euadere.

Vado.

Etenim à vobis salubritas quædam, ab iis qui dicunt
salus ipsa petitur, deinde vestra responsa atque decre

Artes duæ
gloriam pa-
riunt.

Ennius.

ta & euertuntur, sæpe dicendo, & sine defensione oratoris
firma esse non possunt. in qua si satis profecissem, parcius
de eius laude dicerem. nunc nihil de me dico, sed de his qui
in dicendo magni sunt aut fuerunt. Duæ sunt artes, quæ
possunt locare homines in amplissimo gradu dignitatis,
vna Imperatoris, altera oratoris boni. Ab hoc enim pacis
ornamenta retinentur: ab illo belli pericula repelluntur.
Cæteræ tamen virtutes ipsæ per se multum valent: iustitia,
fides, pudor, temperantia, quibus te Serui excellere omnes
intelligunt. sed nunc de studiis ad honorem dispositis, non
de insita cuiusque virtute disputo. Omnia ista nobis studia
de manibus excutiuntur, simulatque aliquis motus nouus
bellicum canere cœpit. Etenim vt ait ingeniosus poeta, &
auctor valde bonus, præliis promulgatis **TOLLITVR
E MEDIO** non solum ista vestra verbosa simulatio pru-
dentia, sed etiam ipsa illa domina rerum **SAPIENTIA:
VI GERITVR RES. SPERNITVR ORATOR**
non solum odiosus in dicendo, ac loquax, verum etiam
BONVS: HORRIDVS MILES AMATVR. Vestrū
vero studium totum iacet. **NON EX IVRE
MANV CONSERVTVM: SED MAGE FERRO**
inquit **REM REPETVNT.** Quod si ita est, cedat opinor
Sulpiti forum castris, ocium militiæ, stilus gladio,
vmbra soli: sit denique in ciuitate ea prima res, propter
quam ipsa est ciuitas omnium princeps. Verum hæc Ca-
to nimium nos nostris verbis magna facere demonstrat, &
oblitos esse bellum illud omne Mithridaticum cum mu-
lierculis esse gestum.

Salubritas) Salubre dicitur id quod affert salutem aut sanitatem. A iuriscōsultis in causis capitalibus petitur consilium, quod reo salutem & incolumitatem, id est absolutionem afferat: sed ab oratoribus salus ipsa petitur. Nam dicendi facultate id efficiunt, ut reus absolatur. In qua si satis profecissem) Quia omnis iactatio & præcipue ingenij oratoris turpis est, ingenium suum Cicero sæpe submittit, ut ait Quintilianus libro undecimo. Id hoc loco Cicero facit.

Pacis ornamenta) Nam accusantur improbi, innocentes defenduntur, populus concionibus tenetur, quæ utilia sunt, suadentur: quæ contra, dissuadentur. De studiis) id est fauoribus. Ad honorem) id est ad magistratum.

Inrita) id est naturali. Omnia ista studia iuris & dicendi. **Bellicum canere)** Seruius libro commentariorum in Aeneidos secundo negat hoc loco figuram esse, quod bellicum nomen soni sit. Idem in libro septimo enarrans illum versum, *Classica iamque sonant, it bello tessera signum, classicum esse dicit flexilem tubam.* Canere bellicum alibi quoque Cicero dixit. Ut in libro de Oratore scribens de Thucydide. Alter incitator fertur, & de bellicis rebus canit etiam quodammodo bellicum. Titus Livius libro trigesimoquinto. A Macedonia Philippum, ubi primum bellicum cani audisset, arma capturum. Id autem ferme est, quod vulgo dicunt sonare tympanum vel proclamare bellum. Ingeniosus

Bellicum
canere.

Ennius in-
geniosus. poeta) id est Ennius. De quo Onidius libro de Tristibus secundo, Ennius ingenio maximus, arte rudis. Summum poetam hunc sæpe Cicero appellat. **Tollitur e medio)** Apud Aulum Gellium capite nono libri vicesimi illi versus Ennij sunt. *Pellitur e medio sapientia, vi geritur res. Spernitur orator bonus. horridus miles amatur. Haud doctis dictis certantes, nec maledictis Miscent inter sese inimicitias agitantes. Non ex iure manu consertum, sed mage ferro Rem repetunt, regnumque petunt, vadunt solida vi.* Sed ferro) Legendum esse, sed mage ferro, cognosci potest, ex ijs versibus, quos modo citaui etiam ex Cicerone, qui libro Epistolarum Familiarium septimo ad Trebatium Iuriconsultum scribens, *Tantum, inquit, metuo, ne artificium tuum tibi parum proffit. Nam, ut audio, istic Non ex iure manu consertum, sed mage ferro Rem repetunt, regnumque petunt, vadunt solida vi. Mage autem pro magis antiquum est.* Verum hæc Cato) Cato ut ostenderet L. Murenam largitione non suo merito factum esse Consulem, bellum Mithridaticum eleuauit, quod veluti cum mulierculis esse dixit. Scribit Aristoteles libro Problematum quartodecimo homines qui in calidis regionibus habitant sapientiores esse, quam qui in frigidis. Alibi idem scribit propterea Græcos fortes esse, & sapientes quod inter meridiem & septentrionem sint. Asia autem regio calida est, cuius homines imbelles sunt. Itaque C. Cæsar quum paruo negotio vicisset Pharnacem Mithridatis filium, O beate Pompei, inquit, cum his hostibus bellum gerens, qui ob id Magnus & habitus es & appellatus. Author est Appianus libro bellorum ciuiliū secundo. Verum hoc bellum Mithridaticum quàm periculosum & labor

Asiatici
imbelli.

riusum fuerit ostendit Cicero hoc loco, pro lege Manilia, & pro Archia poeta, quod a poeta L. Licinio Archia perscriptum esse dicit.

Quod eorum longe secus existimo Iudices, deque eo pauca differam. neque enim causa in hoc continetur. Nam si omnia bella, quæ cum Græcis gessimus, contemnenda sunt: derideatur de Rege Pyrrho triumphus Marci Curii, de Philippo T. Flamini, de Aetolis Marci Fulvii, de Rege Perse L. Pauli, de Pseudophilippo Quinti Metelli, de Corinthiis L. Mummi. sin hæc bella gravissima, victoriaeque eorum bellorum gravissimæ fuerunt, cur Asiaticæ nationes, atque ille à te hostis contemnitur? Atqui ex veterum rerum monumentis, vel maximum bellum populum Romanum cum Antiocho gessisse video: cuius belli victor L. Scipio, si qua parta cum Publio fratre gloria, quam laudem ille Africa oppressa cognomine ipso præ se ferebat, eandem hic sibi ex Asia nomine assumpsit. Quo quidem in bello virtus enituit egregia Marci Catonis proavi tui.

Neque enim causa) id est, id huius causæ proprium non est. Triumphus Marci Curii) Is enim de Pyrrho triumphavit, quem iterum ex Sicilia in Italiam reuersum vicit, & Italia expulit, ut ait Titus Livius libro quartodecimo. De Philippo T. Flamini) Post secundum bellum Punicum bellum cum Philippo rege Macedoniae renouatum est, quod T. Quintius Flaminius Proconsul confecit, de eoque Philippo & de Nabide & quia Græciam liberavit triumphavit. Ut latius perscriptum est apud Titum Livium libris XXXII. XXXIII & XXXIII. De Aetolis Marci Fulvii) Marcus Fulvius Nobilior Consul Ambracienses in Epiro obsessos per deditionem accepit, Cephaleuiam subegit, Aetolis perdomitis pacem dedit. Ob id ei triumphus decretus est. De Rege Perse) L. Paulus Aemilius Persen Philippi filium, Macedoniae Regem

vicit cepitque. Eumque cum tribus filiis, quum triumpharet, ante currum duxit. Perseus autem Persis & Persa dicitur. de quo dicendi genere in Progy-
mnasmatibus scripsimus. De pseudophilippo) Hic pseudophilippus primū Andriscus
Andriscus appellatus est. Is Persei se filium mentiens Philippus appellatus est. Oc-
cupata Macedonia a Quinto Cæcilio Metello victus captusque est, ut ait idem
Luius libris XLIX & proximo. Qui idem scribit libris LI & LII de bello
Achaico & de Corintho eversa a Lucio Mummius Consule. Hoc loco attende,
quod persæpe inuenire licet Ciceronem ponendis exemplis ordinem temporis
seruare solitum, ut antiquissima quæque prima collocet. Curij triumphum se-
cutus est Flamini, deinde Fului, deinde Pauli, deinde Metelli, postremo Mum-
mij. Locus hic de ponendis exemplis admonet me ut illud quoque dicam, prius
externa, si qua sint, deinde domestica a Cicerone poni solita. Cur Asiaticæ na-
tiones) Vel quia Asiæ finitima Græcia est, vel quia Græciæ pars in Asia est, quod
significat Cicero pro L. Flacco, quamuis Græcia vetus Athenienses Aeoles &
Dores tantum vere, ut idem ait, complexa sit. Atqui ex veterum) Ex bel-
lis in Græcia gestis probauit bellum Mithridaticum non esse contemnendum.
Idem probat ex bello quod cum Antiocho gestum est. Id bellum perscripsit Ti-
tus Luius libris XXXV. XXXVI. XXXVII & XXXVIII. L. Scipio) qui inde
Asiaticus cognominatus est. Cum P. Fratre) Is est P. Scipio Africanus maior,
qui fratri Consuli Legatus profectus est in Asiam ad bellum Antiochi. A Ci-
cerone illud obseruatum persæpe inuenias, in propinquitate explicanda, si ea-
dem prænomena sint, & nomina, ut alterius nomen præponatur, alterius præ-
nomen tantum postponitur. Ut Cicero Marci filius. Vulgo dicerent. M. Cicero
M. Ciceronis filius. Si vero diuersa sint prænomena & idem nomen, prænomen
& nomen alterius præponuntur, alterius vero prænomen tantum subsequitur.
Ut Quintus Mutius Publij filius. pro quo dicerent, Quintus Mutius P. Mu-
tij filius. L. Scipio) P. frater. Africa oppressa) Africanus enim cognominatus
est. Is primus Imperator nomine victæ a se gentis est nobilitatus, ut ait Titus
Luius libro trigésimo. Cognomine) Id agnomen grammatici appellarent. Cognomē.
Id vocabulam unde expiscati sint nescio. Id autem nomen quod ab euentu in-
positum est, cognomen scio appellari solitum. Ex Asiæ nomine.) Nam L. Sci-
pio Asiaticus cognominatus est. Marci Catonis) Quum Antiochus Thermo-
pylarum fauces positus castris occupasset, ut in Syriam aditum Romano exerci-
tui occultare, M. Cato maior Consularis Legatus cum duobus millibus mili-
tum ab Imperatore T. Quintio Flaminio missus, Gallidromum, quod est
vnum ex Thermopylarum iugis occupauit. Quæ res Romanis fugiente hos-
te aditum præbuit. Ut est apud Titum Liuium libro trigésimo sexto. Proau-
tui) Catonem Minorem fuisse pronepotem Maioris est apud A. Gellium capita-
xix. libri. xiiij.

Exemplorū
citarū
ordo.

Nominū &
prænomi-
nū positio.

Cognomē.
Agnomē.

Quo ille, cum esset ut ego mihi statuo, talis, qualem te esse video, nunquam cum Scipione esset profectus, si cum mulierculis bellandum esse arbitraretur. Neque vero cum P. Africano Senatus egisset, ut Legatus fratri proficisceretur, cum ipse pauloante Annibale ex Italia expulso, ex Africa eiecto, Carthagine oppressa, maximis periculis Rempublicam liberauisset, nisi illud graue bellum & vehemens putaretur. Atqui si diligenter quid Mithridates potuerit, & quid effecerit, & qui vir fuerit, consideraris, omnibus regibus, cum quibus Populus Romanus bellum gessit, hunc regem nimirum antepones. quem L. Sylla maximo & fortissimo exercitu pugna excitatum, non rudis Imperator, ut aliud nihil dicam, cum bellum inuectum totam in Asiam esset, cum pace dimisit. quem L. Murena pater huiusce vehementissime vigilantissimeque vexatum, repressum magna ex parte, non oppressum reliquit, qui Rex sibi aliquot annis sumptis ad confirmandas rationes, & copias belli, tantum ipse opibus conatuque valuit, ut se oceanum cum Ponto, Sertorii copias cum suis coniuncturum putaret. Ad quod bellum duobus Consulibus ita missis, ut alter Mithridatem persequeretur, alter Bithyniam tueretur: alterius res & terra & mari calamitosae, vehementer & opes Regis & nomen auxerunt: L. Luculli vero res tantae extiterunt, ut neque maius bellum commemorari possit, neque maiore consilio & virtute gestum. Nam cum totius impetus belli ad Cyzicenorum moenia constitisset: eamque urbem sibi Mithridates Asiae ianuam fore putauisset, qua effracta & reuulsa tota pateret provincia: perfecta ab Lucullo haec sunt omnia, ut urbs fidelissimo

Mithridas
tis potētia.

Cyzicus
Asiae ianuā

rum sociorum defenderetur, ut omnes copię Regis diuturnitate obsidionis consumerentur.

Nunquam cum Scipione esset) Authore Cicerone libro de Officijs primo viri fortis est res magnas gerere, illas quidem & maxime vtilis, sed ut vehementer arduas, plenasque laborum & periculorum. Bellandum) Bellare dici solet. Virgilius tamen libro duodecimo, Pictis bellantur Amazones armis, pro bellant dixit, ut ait Priscianus libro octauo. Cum P. Africano) Quum certamen esset inter L. Scipionem & C. Lælium Consules, & vterque prouinciam sibi dari Græciam postularet, causa gerendi belli cum Antiocho, P. Scipio Africanus ait si L. Scipioni fratri suo prouinciam Græciam decreuissent, se legatum iterum. Hæc vox magno assensu audita sustulit certamen. Author est T. Liuius libro trigesimo septimo. Legatus) Locutenens vulgo dicitur. Non rudis id est exercitatus. Est autem liptote. Non oppressum) Pro lege Manilia. Adhuc, inquit, ita vestri cum illo Rege cõtenderunt Imperatores, ut ab illo insignia victoriæ, non victoriam reportarent. Triumphauit L. Sylla, triumphauit L. Murena de Mithridate, duo fortissimi viri, & summi Imperatores: sed ita triumpharunt, ut ille pulsus superatusque regnaret. Veruntamen illis Imperatoribus laus est tribuenda, quod egerunt: venia danda, quod reliquerunt: propterea quod ab eo bello Syllam in Italiam Respub. Murenam Sylla reuocauit. Id antea diximus. Aliquot annis sumptis) post secundum bellum. Tria enim Mithridatica bella fuisse Appianus scribit. vnum quod Sylla, alterum quod Murena, tertium quod Lucullus & Pompeius gesserunt. Ad confirmandas rationes & copias belli) Classes enim maximas edificauit, ornauitque exercitus permagnos, quibuscunque ex gentibus potuit, comparauit. Legatos ad Sertorium in Hispaniam misit. ut pro lege Manilia scripsit Cicero amplius. Centum viginti millia peditum Romano more armata & in ordines distributa, sex & decem millia equitum, falcatos currus ceterum habuit Mithridates, ut in Luculli vita Plutarchus scribit. Oceanum) id est Hispaniam, quæ maxima ex parte Oceano alluitur. Sertori) copias) Hac de re scripsimus pro lege Manilia. Duobus Coss.) M. Aurelio Cotta & L. Lucullo. Alter Bithyniam) Cotta scilicet. Et terra & mari) Mithridates cum exercitu in Bithyniam transiens benigne exceptus est, quod Bithyniam, ut reliquam Asiam Romani foeneratores & publicani intolerabili peste euerterant. Cotta, ut huius victoriæ gloria ad se solum pertineret, expectare noluit Lucillum qui aduentare dicebatur. Cum Mithridate igitur temere pugnans ab eo terra marique profligatus est, ut ait Plutarchus in vita Luculli. Bithyniam autem Nicomedes Rex sine liberis decedens populo Romano dedit. Regnumque eius in prouinciæ formam reductum est, ut ait Liuius libro nonagesimo tertio. Ad Cyzicenorum moenia) De hac re est in oratione pro Archia, & pro

Bellare &
bellari.

Bythynia.

Ianua.
Asie.
Porta.

Obsidio-
nis diutur-
nitas.

lege Manilia. Asiae ianuam) Asiae clauis vulgo appellarent. Ianuam Asiae dicte, quamuis ianua priuatorum ædificiorum sepius dicatur, vt porta vrbium, templorum, & castrorum. Diuturnitate obsidionis) Omnem commeatum, qui ad Mithridatem Cyzicum obsidentem ferretur, Lucullus intercipiebat, vnde famemes, vnde pestis exorta est, quæ plurimos necauit, quæ Regem mouere ab vrbe castra coegit, vt ait Appianus in Mithridatico. Diuturnitate obsidionis) Obsidionis diuturnitatem ijs qui obsiderent perniciosam fuisse hac quoque nostra ætate sepe comprobatum est.

Quid illam pugnam naualem ad Tenedum, cum contento cursu, acerrimis ducibus, hostium classis Italiam spe atque animis inflata peteret, mediocri certamine, & parua diminutione commissam arbitraris? Mitto prælia, prætereo oppugnationes oppidorum: expulsus regno tandem aliquando, tantum tamen consilio atque auctoritate valuît, vt se rege Armeniorum adiuncto nouis opibus copiisque renouarît. Ac si mihi nunc de rebus gestis esset nostri exercitus Imperatorisque dicendum, plurima & maxima prælia commemorare possem: sed non id agimus. hoc dico: si bellum hoc, si hic hostis, si ille Rex contemnendus fuisset, neque tanta cura Senatus, & populus Romanus suscipiendum putasset, neque tot annos gessisset, neque tanta gloria Luculli, neque vero eius belli conficiendi curam tanto studio Populus Romanus ad Cn. Pompeium detulisset: cuius ex omnibus pugnis, quæ sunt innumerabiles, vel acerrima mihi videtur illa, quæ cum rege commissæ est, & summa contentione pugnata. Qua ex pugna cum se ille eripuisset, & Bosphorum confugisset, quo exercitus adire non posset: etiam in extrema fortuna & fuga, nomen tamen retinuit regium. Itaque ipse Pompeius regno possessore, ex omnibus oris ac notis sedibus hoste pulso, tamen tantum in vnius anima posuit.

Ad Tenedum) L. Lucullo dimicante, vt ait pro Archia, quum interfectis
ducibus depressa hostium classis est, & incredibilis apud Tenedum pugna illa na-
ualis. Est autem Tenedos insula in mari Aegeo extra Hellespontum, Sigæo li. Tenedos.
tori adiacens. Contento cursu) id est celeri navigatione. Italiam peteret) Si-
gnificat Mithridatem in Italiam misisse classem, vt ab Asia Lucillum auerte-
ret, etiam quod victoriam patria adimere solita sit, sintque milites extra patriam
multo fortiores. Sed Appianus scripsit Mithridatem in summa rerum despera-
tione non abieciisse animum, sed ad Celtas socios veteres & amicos proficisci,
vnaque cum ijs in Italiam ingredi, sperantem exemplo Annibalis multas Ita-
liae ciuitates a Romanis defecturas esse, præcipue quod videret Italiam a Spar-
taco solo nullius famæ aut claritatis homine concitatam esse: Sed exercitum
sequi recusasse & ob audaciæ magnitudinem, & ob viæ longinquitatem. Spe
& animis inflata) id est magna spe animata & iactabunda. Idque in re vana, quæ Inflat⁹ spe
scilicet non efficiatur, dicitur. vt in L. Pisonem, Quo in oppido quum tibi spe & animis.
falsa, quod Quintum Ancharium non esse successurum putares, animos ru-
mor inflasset, quo te modo ad tuam intemperantiam scelerate innouastis. Mit-
to prælia) Occupatio est. Rege Armeniorum) Tigrane. de quo pro lege Ma-
nilia plura dicta sunt. Non id agimus) quia id extra causam est. Tor an-
nos) Mithridates annos LVII regnavit. cum Romanis annos XLII bellum
gessit, vt ait Appianus. Populus Romanus detulisset) lege Manilia. Cu-
ius) Pompeij scilicet. Quæ sunt innumerabiles) Nemo fuit quisquam Ro-
manorum ab imperio condito, qui plures pugnas pugnauerit, qui plures vi-
ctorias pepererit, qui plures hostes domuerit, quam Cn. Pompeius. Itaque Pompeij laus.
Plinius capite vicesimo sexto, libri septimi eius laudes scribens eum dicit æqua-
se non modo Alexandri Magni rerum fulgorem, sed etiam Herculis prope ac
Liberi patris. Innumerabiles solet Cicero dicere: alij modo innumerabiles, mo-
do innumeros, Vt quod idem semper dicit superuacaneum, alij superuacuum
vt superuacaneum dicunt. Summa contentione) summo labore, summis
viribus, quum vterque vincere contenderet. Bosphorum) Bosphorus, vt
ait Plinius capite primo libri sexti, a bouis meabili transitu dictus est. Appia-
nus in Mithridatico hanc Mithridatis fugam scribens, Nonnulli, inquit, Bos-
phorum ex Ionis transitu solent appellare, quo in loco ob zelotypiam Io bos
effecta Iunonem effugisse dicitur. Est autem Bosphorus angustum frætum,
per quod Maëotis palus in Pontum influit, appellaturque Bosphorus Cim-
merius. Nam est etiam Bosphorus Thracius ad Calcedonem & Bylantium.
Author est Strabo libris VII & XII. Sedibus) id est vt vulgo dicunt, man-
sionibus. Vt, Sedes vbi fata quietas Ostendunt. Notis) Mithridati. Anima)
id est vita.

Ut cum ille omnia, quæ tenuerat, adierat, sperarat, victo-
 ria possideret: tamen non antequàm illum vita expulit, bel-
 lum confectum iudicavit. Hunc tu hostem Cato contem-
 nitis? quocum per tot annos, tot præliis, tot Imperatores
 bella gesserunt: cuius expulsi & eiecti vita tantæ æstimata
 est, ut morte eius nunciata, tum denique bellum confe-
 ctum arbitraretur. Hoc igitur in bello L. Murenæ lega-
 tum fortissimi animi, summi consilii, maximi laboris cog-
 nitum esse defendimus: & hanc eius operam non minus ad
 Consulatum adipiscendum, quàm hanc nostram forensem
 industriam dignitatis habuisse. At enim in Præturæ pe-
 titione prior renunciatus est Seruius. Pergitis ne vos,
 tanquàm ex syngrapha agere cum populo? ut quem lo-
 cum semel honoris cupiam dederit, eundem reliquis ho-
 noribus debeat? Quod enim fretum, quem Euripum, tot
 motus, tantas tam varias habere putatis agitationes, com-
 mutationes, fluctus? quantas perturbationes, & quantos
 æstus habet ratio comitiõrum? Dies intermissus vnus,
 aut nox interposita sæpe perturbat omnia, & totam opi-
 nionem parua nonnunquàm commutat aura rumoris. Se-
 pe etiam sine vlla aperta causa fit aliud, atque existima-
 mus, ut nonnunquàm ita factum esse etiam populus ad-
 miretur, quasi vero non ipse fecerit. Nihil est incertius
 vulgo, nihil obscurius voluntate hominum, nihil falla-
 cius ratione tota comitiõrum. Quis L. Philippum sum-
 mo ingenio, opera, gratia, nobilitate à Marco Heren-
 nio superari posse arbitratus est? Quis Quintum Catu-
 lum humanitate, sapientia, integritate antecellentem, à
 Cn. Manlio?

Ex syngra-
pha agere.

Comitiõrum
æstus.

Incertain
vulgus.

Quæ tenuerat Mithridates. Viri expulsi id est mori coegit. Eius autem mors huiusmodi ab Appiano perscripta est. Extrema fortuna exagitatus Mithridates venenum temperavit, quod in gladii capulo assidue gerebat. Eo autem extincti non potuit, & quod continuo ambulabat, & quæ medicaminibus ad prohibenda venena assuetus erat, quæ ab eo hæc quoque ætate Mithridatica appellantur. Fortem igitur & strenuum Celtarum ducem Bithium rogat, ut illam postremam sibi præstet operam, ut se interficeret, ne viuis in manus Romanorum veniens ad triumphum servaretur. Illachrymans Celta Mithridatem gladio necavit. Tot Imperatores) L. Sylla, L. Murena huius pater, L. Lucullus, & Cn. Pompeius. Denique) Arbitror legendum tum denique, id est tum primum. Legatum) L. Luculli. At enim in Præture petitione) Ut ante ex Quæstura, ita hic ex Prætura Sulpitius se Murena digniorem probavit, quod prior renunciatus sit. Id refutat Cicero. Ex syngrapha) Syngrapha est scriptura quæ fit in aliquius rei fidem, cuius modi sunt quæ schedulæ appellantur. Anthiore Nonio Marcello hic syngraphus & hæc syngrapha dicitur. Plautus in Asinaria, Agendum istum ostende, quem conscripsisti, syngraphum. Ex syngrapha agere cum aliquo est litigare de quo is syngrapham conscripserit. Quem locum semel honoris dederit) id est quo loco in aliquo magistratu renunciaverit. Quod enim fretum) Quintilianus libro octavo illud longe speciosissimum genus orationis esse dicit, in quo tria permixta est gratia similitudinis, allegoriæ, & translationis. Quale est, Quod fretum? quem Euripum? tot motus, tantas, tam varias habere creditis agitationes, commutationes, fluctus? quantas perturbationes & quantos æstus habet ratio comitiorum? Dies intermissus unus, aut nox interposita, sæpe perturbat omnia, & totam opinionem parva nonnunquam commutat aura rumoris. Quem Euripum) Euripus mare est quod die & nocte septies cursum transmutat, ut ait Strabo libro nono. Agitationes fluctuum) apud Quintilianum inuenio scriptum, agitationes, commutationes, fluctus. Etiam populus admiretur) Cicero pro Cn. Plancio ad eandem fere sententiam scribit. Sin hoc, inquit, persæpe accidit, ut & factos aliquos, & non factos esse miseremur, si campus atque ille unde comitiorum ut mare profundum & immensum, sic efferuescunt quodam quasi æstu, ut ad alios accedant, ab alijs autem recedant: in tanto nos impetu studiorum & motu temeritatis, modum aliquem & consilium & rationem requiramus? Populus admiretur) Ut apud Titum Livium libro vicesimo sexto, P. Scipio, qui postea Africanus cognominatus est, annos quatuor & ferme viginti natus, Proconsul populi suffragio factus est, ut in Hispaniam proficisceretur, ubi paulo ante pater eius & patruus a Poenis occisi fuerant. Cæterum post rem actam, ut iam resederat, impetus animorum ardorque, silentium subito ortum, & tacita cogitatio, quidnam egissent novi, quod fauor plus valuisset, quam ratio ætatis, maxime poenitebat.

Similitudo.
† excitant

Militaris
suffragatio.

Quis M. Scaurum hominem grauissimum, ciuem egregium, fortissimum Senatorem, a Q. Maximo: non modo horum nihil ita fore putatum est, sed ne cum esset factum quidem, quare ita factum esset, intelligi potuit. Nam ut tempestates saepe certo aliquo caeli signo commouentur, saepe improviso nulla ex certa ratione, obscura aliqua ex causa concitantur: sic in hac comitiorum tempestate populari saepe intelligas, quo signo commota sit: saepe ita obscura est, ut casu excitata esse videatur. Sed tamen si est reddenda ratio, duae res vehementer in Praetura desideratae sunt: quae ambae in Consulatu tum Murenæ profuerunt. Vna expectatio muneris, quae & rumore nonnullo & studiis sermonibusque competitorum creuerat. altera, quod ii, quos in prouincia ac legatione omnis & liberalitatis & virtutis suae testis, habuerat, nondum decesserant. Horum vtrumque ei fortuna ad Consulatus petitionem re seruauit, nam & L. Luculli exercitus, qui ad triumphum conuenerat, idem comes L. Murenæ praesto fuit & munus amplissimum quod petitio Praeturae desiderabat, Praetura restituit. num tibi haec parua videntur adiumenta & subsidia Consulatus? voluntas militum: quae cum per se valet multitudine, tum apud suos gratia. tum vero in Consule declarando multum etiam apud vniuersum populum Romanum auctoritatis habet suffragatio militaris. Imperatores enim comitiis Consularibus, non verborum interpretes deliguntur. quare grauis est illa oratio, me sauium recreauit, me praeda donauit, hoc duce castra cepimus, signa contulimus: nunquam iste plus militi laboris imposuit, quam sibi sumpsit: ipse cum fortis, tum etiam felix.

hoc quanti putas esse ad famam hominū ac voluntatem? etenim si tanta illis comitiis religio est, ut adhuc semper omen valuerit prerogatiuum, quid mirum est, in hoc felicitatis famam sermonemque valuisset? Omen prerogatiui.

A Q. Maximo) non illo quidē Dictatore. Hic enim multo post fuit. Nam ut tempestates) Similitudo est, quæ præcedit, cui ex aduerso redduntur ea, quorū causa similitudo sumitur. De qua est apud Quintilianū libro. 8. Certo aliquo coeli signo) Ut Arione. de quo est apud Virgiliū in libro *Æn. 1.* Huc cursus fuit, Quū subito assurgens fluctu nymbosus Orion In vada cæca tulit, penitusque procacibus austris. Perque vndas superante salo, perque inuia saxa Dispulit. Sæpe improuiso) Quāuis improuiso & ex improuiso pro re eadem dicamus, ut alio loco scripsimus, hoc tamē loco ex improuiso legit Quintilianus. Sæpe ita obscura est, ut casu) Legit itidem Quintilianus, sæpe ita obscurum est, ut sine casu. Quæ lectio aspernāda non videtur. In Prætura) id est in Præturæ petitione. Muneris) id est ludorum. Legatione) id est quum L. Lucullo Murena Legatus esset. Decesserant) ex vrbe Roma scilicet. Qui ad triumphum conuenerat) Ne intelligas illico post Pompeiū in Asiam ad bellum Mithridaticum aduentum L. Lucillum triumphasse. Nam Pompeius Mithridatem iam vicerat, quū Murena factus est Consul: qui non multo postq̄ designatus est, a Sulpitio, in iudicium vocatus est. Munus amplissimum) id est ludos maxime sumptuosos.

Quod petitio Præturæ desiderabat) Fortasse quia *Ædilis* Murena non fuerat. In *Ædilitate* autem huiusmodi ludorum magnificētia præstari solet. Apud suos) ciues & necessarios. Imperatores) id est qui gerendo bello exercitati sunt, quique exercitus ducere sciunt. Verborū interpretes) id est iurisperiti. Grauis) id est magni momenti & efficacis. Me saucium recreauit) Mimesis est, id est imitatio orationis eius quā aliquis ex militibus habere potuit de L. Murene cōmendatione. Quid fortis) Fortitudo enim & felicitas sunt ex Imperatoriis virtutibus iis quas Cicero pro lege Manilia enumerat. Omen prerogatiuum) Solennia quædam verba erant, quæ boni ominis causa in comitiis Cōsularibus ante dicerentur, quam tribus in suffragium mitterentur. Eiusmodi hæc esse coniectare licet. Quum fortis, tum etiā felix. Cicero in libro de Diuinatione primo de Ominibus scribens. Ea, inquit, maiores nostri, quia valere censebant, iccirco omnibus rebus agendis, quod bonum, faustum, felix, fortunatumque esset, præfabantur: rebusque diuinis, quæ publice fierent, ut fauerent linguis imperabatur: inque fertis imperandis, ut litibus & iurgiis se abstinerent. Itemque in lustranda colonia ab eo qui eam deduceret, & quum Imperator exercitum, Censor populum lustraret, bonis nominibus qui hostias ducerent, eligebantur.

Prerogatiui omen.

Omina.

Quod idem in delectu Consules observant, ut primus miles fiat bono nomine. Prærogatiuam etiam maiores omnes iustorum comitiorum esse voluerunt. Idem in libro secundo appellat prærogatiuum omen comitiorum. Id autem omen appellari prærogatiuum arbitror, propterea quod id dicatur antequam tribus prærogatiua ferat suffragium. Sunt enim tribus prærogatiuæ, quæ primæ suffragium ferunt, ut ait Asconius in accusationem Verris, Eas sortitione fieri Cicero dicit in Philippica secunda;

Prærogati-
ua tribus.

Sed si hæc leuiora ducis quæ sunt grauissima, & hanc urbanam suffragationem militari anteponis, noli ludorum huius elegantiæ & scenæ magnificentiam valde contemnere, quæ huic admodum profuerunt. Nam quid ego dicam populum ac vulgus imperitorum ludis magnopere delectari? minus est mirandum. quoniam huic causæ id satis est: sunt enim populi ac multitudinis comitia. quare si populo ludorum magnificentia voluptati est, non est mirandum eam L. Murenæ apud populum profuisse. Sed si nosmetipsi, qui & ab delectatione omni negociis impediunt, & in ipsa occupatione delectationes alias multas habere possumus, ludis tamen oblectamur & ducimur, quid tu admirere de multitudine indocta? L. Otho vir fortis, meus necessarius, Equestri ordini restituit non solum dignitatem, sed etiam voluptatem. itaque lex hæc, quæ ad ludos pertinet, est omnium gratissima: quod honestissimo ordini cum splendore, fructus quoque iucunditatis est restitutus. quare delectant homines mihi crede ludis, etiam illos qui dissimulant, non solum eos qui fatentur: quod ego in mea petitione sensi. nam nos quoque habuimus scenam competitricem. Quod si ego, qui trinos ludos Edilis feceram, tamen Antonium ludis commouebar, tibi qui casu nullos feceras, nihil huius istam ipsam quam irrides argenteam scenam aduersatam putas?

Scenæ magnificentiam) quam scenam paulo post dicit fuisse argenteam?

Vulgus imperitorum) Vt in libro de natura Deorum primo, Quanto melius hoc vulgus imperitorum, qui non membra solū hominis deo tribuant, sed vsum etiam membrorum. Vulgus autem imperitorum appellat, quem vulgo dicunt simplicem populum, vt mechanicos & mercenarios. Imperitam multitudinem Cicero appellat sapius. Idem paulo post appellat multitudinem indotatam. Vulgus autē pro multitudine ignobili dicit, vt in libro de Officiis tertio, Periclitemur, si placet, in iis quidem exemplis, in quibus peccare vulgus hominū fortasse non putat. Et de Claris Oratoribus, Nec enim decet te ornatū vberis artibus, quas quum domo haurire non posses: accersuisti ex vrbe ea, quæ domus semper est habita doctrinæ, numerari in vulgo patronorū. Populum ac vulgus imperitorum) Hi enim præcipue ferebant suffragium. Nosmetipsi) Senatores aut magistratus. Si nosmetipsi) Argumentū a minore ad maius est. L. Otho) L. Roscius Otho Trib. pl. legem tulit, vt in theatro equitibus Romanis ordines quatuor & decem spectandi gratia darentur. vt ait Asconius. Ad ignominiam suam pertinere plebs existimauit, quod a se equites disiuncti essent. Othonem igitur in theatrum spectandi gratia venientem plebs ipsa contumeliose sibilis excepit: quem contra honesto plausu Equites ornauerunt. Quum res in iurgia & contentionem adducta esset, omneque theatrum inhostesta specie completum esset, Cicero. Consul plebem in templum Bellonæ conuocauit, quam ita moderate increpuit monuitque, vt quum in theatrum redissent, Othoni applauderent. Author est Plutarchus in vita Ciceronis. Plinius capite. xxx. libri. vii. hoc quoque nomine laudat Ciceronem. Te, inquit, suadente Roscio theatralis seditionis auctori leges ignouerunt, notataque sedes ignominie discrimine æquo animo tulerunt. Voluptatem) in ludis spectandis. In mea petitione) id est quum peterem Consulatum. Scenam competitorum) id est C. Antonium competitorum, qui ludos fecerat magnificentissimos, vt ipsa eius scena ei petere Consulatum videretur. Trinos ludos) Ædilitatis suæ summum sane exiguum scilicet pro facultatibus fuisse Cicero scribit in libro de Officiis secundo. Spectacula publica in honorem deorum facta ludos appellari in numero plurali tantum Valla author est. Cuiusmodi sunt ludi Apollinares, ludi Romani, ludi plebei. Ideo trinos ludos, non tres ludos hoc loco Cicero dixit. Ludos feceram) Alibi quoque Cicero dicit facere ludos. Vt in Verrem Actione secunda, Decem dies sunt ante ludos Votiuos, quos Cn. Pompeius facturus est. Pro Cn. Planco, Prænesti fecisse ludos. quid? alii Quæstores nonne fecerunt? Pro P. Sestio, Ex te igitur Scaure potissimum quæro, qui ludos apparatus magnificenter fecisti. Antonii ludis) Authore Plinio capite tertio libri. xxxiii. C. Antonius ludos scena argentea fecit. Item L. Murena & Caius princeps in Circo pecunia duxit, in quo fuere argenti pondo .C. xxiiii. Hos autem ludos a C. Antonio in Ædilitate factos esse arbitror. Quandoquidem

Vulgus imperitorum.

Lex Roscia theatralis.

C. Antonii scena.

Ludi.

Facere ludos.

C. Antonii scena.

Ædilitatis ludorum splendor erat, quāvis Quæstores & Prætores ludos quoque nonnunq̃ facerent. Ideo ædilitiū munus ludos Cicero appellat in libro de Officiis secundo. Quo in loco dicit vitandam suspicionem avaritiæ. Multi enim, vt ludorū sumptus euitarent, Ædilitatem nō petebant. Mamerco, inquit, hominiditissimo prætermisso Ædilitatis Consulatus repulsam attulit. Quia Ædilis non fuit Murena, eam, vt arbitror ob causam Prætor ludos fecit, vt a se avaritię suspicionem remoueret, & sibi pop. Rom. beneuolentiam & studiū conciliaret.

Sed hæc sane sint paria omnia. sit par forensis opera * militari, suffragio vrba sit idem, magnificentissimos & nullos vnq̃ fecisse ludos. quid? in ipsa Prætura nihil ne existimas inter tuam & istius sortem interfuisse? huius fors ea fuit, quam omnes tui necessarij tibi optabamus, iuris dicūdi: in qua gloriam conciliat magnitudo negocii, gratiam æquitatis largitio, qua in sorte sapiens Prætor, qualis hic fuit, offensionem vitat æqualitate decernendi, beneuolentiā adiungit lenitate audiendi. egregia & ad Consulatum apta prouincia, in qua laus æquitatis, integritatis, benignitatis, facilitatis, ad extremum ludorum voluptate concluditur. quid tua fors? tristis, atrox, quæstio peculatus: ex altera parte lachrymarum & squaloris: ex altera plena catenarū atque indicum. Cogendi iudices, inuiti retinendi contra voluntatem, Scriba damnatus, ordo totus alienus. Syllana gratificatio reprehensa: multi viri fortes, & prope pars ciuitatis offensa est, lites seueræ æstimatæ. cui placet, obliuiscitur: cui dolet, meminit. postremo tu in prouinciā ire noluiſti. non possum id in te reprehendere, quod in me ipso & Prætor & Consul probauī.

Prope pars
ciuitatis.

Sed hæc sane sint paria omnia) Quæ antea probauit Murenæ vtilia esse, et condonare simulat, vt ad sequentiā gradum sibi faciat. Sit par forensis opera militari suffragatio vrba) Hic locus corruptus est, qui ad hanc sententiā scri-

ptus fuisse videtur. Sit par forensis opera militari operæ, & suffragationi militari
 suffragatio urbana &c. Istius sortem) Postquam decreuerat Senatus quæ pro Prouinciis
 uinciæ consulares, quæ prætoris essent: consularium Consules, & prætoriarū rū sortitio.
 Prætores sortem faciebāt. Sors iuris dicundi) Vt causarum duo genera sunt,
 aliæ enim priuatæ sunt, aliæ publicæ: has criminosas, illas ciuiles vulgo appel-
 lant: ita Prætorum qui in vrbe manerent duo genera fuisse arbitror, alios qui
 causis priuatis, alios qui publicis præessent, vt alios causis ciuilibus, alios crimino-
 sis Præfectos esse videmus. Causæ priuatæ P. Quintii C. Aquilius Prætor præ-
 fuit. Quum Prætores designati sortirentur, M. Metello obtigit, vt is in causa
 Verris de pecuniis repetundis quæreret, vt ait Cicero Actione secunda. Causis
 priuatis Murena, publicis Sulpitius præfuit. Quæstio peculatus &c.) Hæ sunt
 causæ publicæ, quarum ex iudicio multorum offensionem Prætor in se conci-
 tat. Quæstio) id est causa. Peculatus) Peculatum Labeo definit. vt sit pecu- Peculatus.
 niæ publicæ vel sacræ furtum, vt ait Paulus Iurisc. libro Digestorū. xlviii. ad le-
 gem Iuliam peculatus. Ex altera parte (id est ex parte rei. Reorum enim pro-
 pinqui & amici cum reis ipsis vestem mutabant. Iudicum) id est qui de pecu-
 latu iudicauerunt. Cogendi iudices) id est congregandi. Scriba damnatus)
 id est si quis scriba Prætoris te damnatus est, ordinē scribarum totum tibi offensa-
 sum habes. De scribarum ordine in Inuectiuas scribimus. Syllana gratifica-
 tio) L. Sylla potitus victoria ciuili proscriptorum ciuium bonis suos milites
 locupletauit. Hanc Syllæ gratificationem, id est liberalitatem si Prætor senten-
 tia reprehendat, multos viros fortes, & magnam partem ciuitatis, quæ fauit, aut
 quæ ab eo locupletata est, offendit. Significare autem videtur has causas Sulpi-
 tio Prætoris actas fuisse. Lites æstimatæ) Æstimare litem quid sit scripsimus
 pro A. Cluentio. Seuerē) id est vt vulgo loquuntur, rigorose, tanti videlicet,
 quantum reus repetundarum accepisse conuictus sit. Cui placet) Placet & do-
 let impersonalia sunt. Cui placet obliuiscitur) Similis est illa Plauti sententia.
 Si quid in istos diuites bene feceris, leuior pluma ea gratia est: si quid male, plu-
 beas gerunt iras. Quod in me ipso &c.) Cur Cicero Prætor & Consul in pro- Cicero Præ-
 uinciam ire noluerit, causam dicit in Oratione pro Cn. Planco. Quum enim tor & Con-
 Quæstor in Sicilia esset) Sic, inquit, tum existimabam, nihil homines vnquam sul in pro-
 aliud Romæ nisi de Quæstura mea loqui: frumenti in summa caritate maxi- uinciā nō
 mum numerum miseram, negociatoribus comis, mercatoribus iustus, munici- iuit.
 pibus liberalis, sociis abstinens: omnibus eram visus in omni officio diligen-
 tissimus. Excogitati quidam erant a Siculis inauditi honores. Itaque hac spe
 decedebam, vt mihi populum Romanum vltro omnia delaturum putarem.
 At ego, quum casu diebus iis itineris faciendi causa decedens e prouincia Pus-
 teolos forte venissem, quam plurimi & lautissimi solent esse in iis locis, concidi
 pene iudices, quum ex me quidam quæsisset, quo die Roma exissem, & nun-
 quid in ea esset noui. Cui quum respondissem, me e prouincia decedere, etiam
 ee iij

me hercule, inquit, vt opinor ex Africa. Huic ego iam stomachas fastidiose, imo ex Sicilia, inquam. Tum quidam, quasi qui omnia sciret, Quid? Tu nescis, inquit, hunc Syracusis Quaestorem fuisse? Quid multa? Destiti stomachari, & me vnum ex his feci, qui ad aquas venissent. Sed ea res iudices haud scio amplius mihi profuerit, quam si mihi tum essent omnes congratulati. Nam postea quam sensi populum Romanum aures hebetiores, oculos acres atque acutos habere, destiti quid de me audituri essent homines cogitare: feci, vt postea quotidie me praesentem viderent: habitavi in oculis, pressi eorum neminem a congressu meo: neque ianitor meus, neque sopnus absterruit. Ecquid ego dicam de occupatis meis temporibus? cui fuerit ne ocium quidem vnquam ociosum

Sed tamen L. Murenæ prouincia multas bonas gratias cum optima existimatione attulit. habuit proficiscens delectum in Vmbria, dedit ei facultatem respub. liberalitatis: qua vsus, multas sibi tribus, quæ municipiis Vmbriæ conficiuntur, adiunxit. Ipse autem in Gallia, vt nostri homines desperatas iam pecunias exigerent, æquitate diligentiaque perfecit. Tu interea Romæ scilicet amicis præsto fuisti, fateor. sed tamen illud cogita, nonnullorum amicorum studia minui solere in eos à quibus prouincias contemni intelligant. Et quoniam ostendi Iudices parem dignitatem ad Consulatus petitionem, disparem fortunam prouinciarum negotiorum in Murena atque in Sulpitio fuisse: dicam iam apertius in quo meus necessarius fuerit inferior Seruius, & ea dicam vobis audientibus amisso iam tempore. quæ ipsi soli re integra sepe dixi. Petere Consulatum nescire te Serui persæpe dixi: & in his rebus ipsis, quas te magno & forti animo & agere & dicere videbam, tibi solitus sum dicere, magis te fortem Senatorem mihi videri, quam sapientem candidatum. Primum accusandi terrores & minæ, quibus tu quotidie vtī solebas, sunt fortis viri: sed & populi opinionem a spe adipiscendi auertunt, & ami-

Quid magistratū petenti obsit.

corum studia debilitant. nescio quo pacto semper hoc fit: neque in vno aut altero animaduersum est, sed iam in pluribus: simulatque candidatus accusationem meditari visus est, ut honorem desperasse videatur. Quid ergo? acceptam iniuriam persequi non placet: immo vehementer placet. sed aliud tempus est petendi, aliud persequendi. Peritorem ego, praesertim Consulatus, magna spe, magno animo, magnis copiis & in forum & in campum deduci volo. Non placet mihi inquisitio candidati praenuncia repulsae: non testium potius quam suffragatorum comparatio, non minae magis quam blanditiae, non declamatio potius quam persalutatio.

Habuit delectum) militum scilicet. In Vmbria) Vmbrorum gens antiquissima Italiae existimatur, ut quos Vmbrios a Graecis putent dictos, quod inundationi terrarum hymbribus superfuissent. Author est Plinius capite xiiii. libri tertii. ὕμβρος enim pluvia, & ὕμβριος pluuialis Graecis dicitur. Nostri homines) publicani & negotiatores. Praesto) id est aduocatus & patronus. Et quoniam) Ad quaestionem aliam transire se significat. Amisso iam tempore) id est amissa iam occasione, quum iam Consules designati sint. Tempus actionis opportunum, graece εὐκαιρία, latine appellatur occasio, ut ait Cicero in libro de Officiis primo. Ipsi) id est tibi. Re integra) id est ante comitiorum diem, quum adhuc Consul esse posses. A spe adipiscendi) id est a spe tua, ut adipiscere Consulatum, id est persuadet populo te desperare Consulatum. Accusationem meditari) Id postea dicit, & in eadem re cogitare accusationem. Honorem desperasse) Desperare honorem & honori dici scribimus pro A. Cluëtio

Vmbria,

Desperare
honore &
honori,

Quid ergo &c.) Obiectionem sibi proponit, quam purget. Magnis copiis) id est magno comitatu: quod tum fit, quum amicorum studio debilitata non sunt. In campum) Martium scilicet. Inquisitio candidati) quam facit candidatus de rei criminibus. Accusatori enim constituto certum aliquod tempus dabatur ad inquirenda rei crimina. Comparatio) Comparare testes & suffragatores dicimus. Declamatio) id est orationis meditatio, & ut ediscatur exercitatio. Persalutatio) suffragatorum, quos etiam nominatim appellare solebat. Candidatum enim sequebatur nomenclator, qui ei hominum nomina suggereret.

Hastas
obiecit.

Accusandi
difficultas

Præferrim cum iam hoc nouo more omnes fere domos
omnium concurrant, & ex vultu candidatorum coniectu-
ram faciant, quantum quisque animi & facultatis habere
videatur. vidēs ne tu illum tristem, demissum? iacet, dis-
fidit, abiecit hastas. serpit hic rumor. Scis tu illum ac-
cusationem cogitare? inquirere in competitores? testes
querere? alium faciam, quoniam sibi hic ipse desperat.
Eiusmodi candidatorum, amici intimi debilitantur, stu-
dia deponunt, aut testatam rem abiiciunt, aut suam ope-
ram & gratiam iudicio & accusationi referuant. Accedit
eodem, ut etiam ipse candidatus totum animum atque
omnem curam, operam, diligentiamque suam in petiti-
one non possit ponere. adiungitur enim accusationis cogi-
tatio, non parua res, sed nimirum omnium maxima. ma-
gnum est enim te comparare ea, quibus possis hominem
e ciuitate, præsertim non inopem, neque infirmum ex-
turbare: qui & per se, & per suos, & vero etiam per alie-
nos defendatur. omnes enim ad pericula propulsanda
concurrimus: & qui non aperte inimici sumus, etiam
alienissimis in capitis periculis amicissimorum officia &
studia præstamus. Quare ego expertus & petendi & de-
fendendi & accusandi molestiam, sic intellexi: in petendo
studium esse acerrimum, in defendendo officium, in ac-
cusando laborem. Itaque sic statuo, fieri nullo modo pos-
se, ut idem accusationem & petitionem Consulatus dili-
genter adornet atque instruat, vnum sustinere pauci pos-
sunt, vtrunque nemo. tu, cum te de curriculo petitionis
deflexisses, animumque ad accusandum transtulisses, exi-
stimasti te vtrique negotio satisfacere posse? vehementer

errasti. Quis enim dies fuit. postea quàm in istam accusandi denunciationem ingressus es, quem tu non totum in ista ratione consumpseris? Legem ambitus flagitasti, quæ tibi non deerat. erat enim seuerissime scripta Calpurnia.

Concursent) candidati scilicet, id est adeant, vt eos saluent. Coniecturam Facere cō-
 faciant) id est coniciant. Vt pro C. Rabirio, Omnes ii, quorum tu ex ætate cō- iecturam.
 iecturam facere potes, quid tum fecerint, abs te capitis C. Rabirii nomine citan-
 tur. Vidēs ne tu illum) Mimesis est. Alicuius enim suffragatoris orationem
 imitatur. Abiecit hastas) id est Consulatu desperans abiecit animum, & pete- Hastas abi-
 re destitit. Est autem prouerbialis sententia maiorem animi abiectiōem si- cere.
 gnificans, quàm abicere arma. Qui enim desperantes arma abiciunt, hastas sibi
 retinent, quod in iis aliquam adhuc spem salutis habeant. Est enim hasta non id
 quod vulgo dicunt, sed iaculum: quam in summa desperatione postremam abici-
 ebant, vt nunc gladium. Alium faciam) Consulem scilicet. Eiusmodi)
 id est talium. E ciuitate exturbare) in exilium eicere. Quāuis enim ambi-
 tus poena exilium Calpurnia lege non fuerit, vt amplius pro A. Cluentio scri- Ambitus
 ptimus: hanc tamen poenam lege lata a Cicerone constitutam fuisse postea signi- poena.
 ficat. Non inopem) id est qui multos habent propinquos & amicos. Exturbare Exturbare
 e ciuitate & exturbare ciuitate dicere possumus. Vt Actione in Verrem. iiii. ciuitate &
 Num etiam patriis Heracium bonis exturbare oportuit? Omnes enim ad e ciuitate.
 pericula) Nam vt ait Quintilianus, Naturalis fauor pro laborantibus est. Etiā
 alienissimis) id est non solum alienis sed etiā alienissimis. In qua dicendi ratione
 particula vel vsitatio est. In accusando laborem) Defendere difficilius esse q̃
 accusare scripsit Quintilianus libro quinto. Cicero in eadem sententia defensio-
 num labores sæpe appellat, sed hoc loco causæ suæ inseruit. Denunciationem)
 id est comminationem. De hoc verbo pro A. Cluentio. Legem ambitus fla-
 gitasti) C. Calpurnius Piso non multis annis ante Ciceronem Consulem tulit
 ex Senatusconsulto legem de ambitu, in qua præter alias poenas pecuniaria Lex Cal-
 quoque poena adiecta erat. Hanc legem grauiorem quàm antea fuerat, quum purnia de
 ferret, propter multitudinem diuersorum, qui per vim aduersabantur, e foro ambitu.
 electus est. Postea maiore manu stipatus in forum descendens eam tulit. Sed
 quum petente Cicerone Consulatum in dies licētia ambitus augetur propter
 præcipuam L. Catilinæ & C. Antonii audaciam censuit Senatus, vt lex ambi-
 tus aucta poena ferretur. Ei rei Q. Mutius Orestinus Trib. pl. intercessit. Au-
 thor est Asconius. Anno post Seruio Sulpitio postulante Cicero Consul ex Se-
 natuconsulto legem de ambitu tulit.

Gestus est
mos,

Gestus est mos & voluntati & dignitati tuæ . sed tota illa lex accusationem tuam , si haberes nocentem reum, fortasse armasset : petitioni vero , refragata est . poena grauior in plebem tua voce efflagitata est . commoti animi tenuiorum , exilium in nostrum ordinem . concessit Senatus postulationi tuæ . sed non libenter duriores fortunæ communem conditionem te auctore constituit . morbi excusationi poena addita est . voluntas offensa multorum , quibus aut contra valetudinis commodum laborandum est , aut incommodo morbi etiam cæteri vitæ fructus relinquendi . quid ergo ? hæc quis tulit ? is qui auctoritati Senatus , voluntati tuæ paruit . denique is tulit cui minime proderant . Illa quæ mea summa voluntate Senatus frequens repudiavit , mediocriter aduersata tibi esse existimas ? confusionem suffragiorum flagitasti .

Morbi excusatio.

Refragata est) id est nocuit. Poena grauior) quam quæ Calpurnia lege constituta erat. Tenuiorum) id est plebis, in quam poena grauior voce tua efflagitata est. Exilium in nostrum ordinem) tua voce efflagitatum est . Id autem fuit vnum caput legis Tulliæ de ambitu, vti morbi excusationi poena addita. In nostrum ordinem) id est in Senatores. Duriores) quam quæ Calpurnia lege constituta erat. Fortunæ communem) omnium Senatorum . Morbi excusationi) Hoc, vt arbitror , ita intelligitur . Si quis de ambitu in iudicium vocetur , isque ne in iudicium veniat , morbi causam excuset , poena ei addatur lege. Morbo enim fontico excusationem esse apud A. Gellium est capite primo libri vicesimi. Apud T. Liuium libro trigesimo octauo, L. Scipio Publium fratrem excusans quod dicto die reus non adesset , morbum causam esse dicit. Tribuni quoque plebis decreuerunt , vt si morbi causa excusaretur , sibi placere accipi eam causam . Contra valetudinis incommodum) si ægroti in iudicium venerint. Cæteri vitæ fructus relinquendi) exilio alia ve graui poena multatis , nisi venerint. Is qui auctoritati) id est ego Cicero . Confusionem suffragiorum) Suffragiorum confusio quæ sit legere non memini . Ea

tamen populum Romanum vsum fuisse aliquādo apud T. Liutum est. Is enim libro vicesimosexto scribens de Proconsule creando, qui in Hispaniam mitteretur loco P. & Cn. Scipionum, qui ibi occubuerant, Mœsta, inquit, ciuitas prope inops consilii, comitiorum die in campum descendit: atque in magistratus versi circumspectant ora principum aliorumque alios intuentium. fremuntque adeo perditas res, desperatumque de republica esse, vt nemo audeat in Hispaniam imperium accipere: quum subito P. Cornelius, illius qui in Hispania ceciderat, filius, quatuor & ferme viginti annos natus, professus se petere: in superiore loco, vnde conspici posset, constitit. In quem postea quā omnium ora conuersa sunt, clamore ac fauore extemplo ominati sunt felix faustumque imperium. Iussi deinde inire confusum suffragium, ad vnum omnes non centuriæ modo, sed etiam homines P. Scipioni imperium esse in Hispaniam iusserunt. Fortasse confusio suffragiorum est, quum in comitiis centuriatis non seruatur ordo classium nec centuriarum. Sed confuse, & vt vulgo dicunt, in globo ferunt suffragium. Comitiis enim centuriatis populus Romanus in campum Martium sub Centurionibus & signis conueniebat. Eratque is populus in classes quinque & inde in centum nonaginta tres centurias distributus, vt hæc classes secundum censum essent. Prima classis erat hominum maximi census: In qua erant decem & octo equitum centuriæ, peditum octoginta. Secunda erat eorum qui secundi census essent: in qua erant .xxii. centuriæ. Tertia erat eorum qui inferioris census erat: in ea erant viginti centuriæ. Tot erant centuriæ in quarta classe: in qua qui erant, minoris census erant. Iis additæ sunt duæ centuriæ cornicinum & tibicinum. Quinta autem classis erat eorum qui minimi census erant, quorum centuriæ erant triginta. Post has classes erant pauperrimi ciuium, non pauciores ipsi aliis omnibus, quorum vna erat centuria. In ferendis suffragiis primæ classis centuriæ primum vocabantur. In ea si variaret, quod raro contingebat, id est si multis candidatis suffragarentur, secundæ classis centuriæ vocabantur, deinde alia ordine, quoad nonaginta septem centuriæ, quæ maior pars est centuriarum, alicui vni suffragatæ essent. Author est Dionysius Halicarnasseus libro septimo. In comitiis igitur centuriatis, quibus Consules fieri solebant, ordine classium ferebatur suffragium. Postulabat Sulpitius, vt classium, ideoque centuriarum ordo in ferendis suffragiis confunderetur, & fortasse vt viritim suffragia ferrentur, vt comitiis curiatis fieri solet, propterea quod candidato satis sit classem primam largitione corrupisse, si ordo classium seruetur. Hæc tam multa lectori, vt arbitror, ingrata non fuerint, præcipue vt cognoscat quæ comitia centuriata sint. Flagitasti quum legem ambitus flagitasti.

Comitia centuriata.

Edicti iudices.

Securim iniicere.

Prorogare tempus.
Leges Maniliae.

Prorogationem legis Maniliae, æquationem gratiae, dignitatis, suffragiorum. grauius homines honesti, atque in suis ciuitatibus & municipiis gratiosi tulerunt, à tali viro esse pugnatum, ut omnes & dignitatis & gratiae grauis tollerentur. Idem edicti iudices esse voluisti, ut odia occulta ciuium, quæ tacitis nunc discordiis continentur, in fortunas optimi cuiusque erumperent. hæc omnia tibi accusandi viam muniebant, adipiscendi obsepiebant. Atque ex omnibus illa plaga est iniecta petitioni tuæ non tacente me maxima. de qua ab homine ingeniosissimo & copiosissimo Hortensio multa grauissime dicta sunt. quo etiam mihi durior locus est dicendi datus. ut cum ante me & ille dixisset & vir summa dignitate & diligentia & facultate dicendi M. Crassus, ego in extremo non partem aliquam agerem causæ, sed de tota re dicerem, quod mihi videretur. itaque in hisdem rebus fere versor & quod possum Iudices, occurro vestrae sapientiae. Sed tamen Serui, quam te securim putas iniicisse petitioni tuæ, cum tu populum Romanum in eum metum adduxisti, ut pertimesceret, ne Consul Catilina fieret: dum tu accusationem comparares, deposita atque abiecta petitione.

Prorogationem) id est continuationem & prolongationem, quæ noua rogatione, id est lege fiat. Ut prorogare tempus prouinciæ dicit libro Epistolarum familiarium secundo, Tibi quum omnia mea commendatissima esse cupio, tum nihil magis quàm ne tempus nobis prouinciæ prorogetur. Legis Maniliae) C. Manilius Trib. pl. leges duas tulit, vnam reipublicæ salutarem, ut belli Mithridatici imperium Cn. Pompeio mandaretur, quam Q. Hortensio & Q. Catulo dissuadentibus Cicero suavit: Alteram perniciosam, ut libertinis in omnibus tribubus suffragium esset, ut est apud Asconium. Æquationem gratiae) id est ut non maioris essent momenti suffragia gratiosorum hominum & honestorum

quam aliorum, & res suffragiorum numero non gratia aut dignitate eorum qui tulissent, ponderaretur. Et municipiis) Municipēs enim & coloni ius suffragii habebant. Edititios) Edititios Iudices eos esse apud quos in crimine ambitus tribus edantur, significat Cicero pro Cn. Planco, Neque, inquit, quicquam aliud in hac lege nisi edititios Iudices es secutus: quod genus iudiciorum si est æquum vlla in re, nisi hac tribuaria, non intelligo quamobrem Senatus hoc vno in genere tribus edi voluerit ab accusatore, neque eandem editionem transferret in cæteras causas. His verbis significat in crimine ambitus tantum esse Iudices edititios. Edititii ab edendo appellati sunt, quid sit edere alio in loco scriptum. Miror quæ sit opinio huius ætatis hominū vel doctissimorum, vt edere cum æ diphthongo in prima syllaba scribant, quum præpositio e, vnde id verbum compositum est, neque in compositione, neque extra hanc diphthongum recipiat. Odia ciuium) In candidatum, vel in eos quos fauere candidato certum est. Continentur) id est intus & in animis coercentur, ne foris appareant.

Edititii Iudices.

Erumperent) si apud Iudices edititios tribus ederentur. Nam populus Romanus bis ferebat suffragium de magistratu faciendo, primum comitiis Centuriatis, deinde Curiatis, vt esset reprehendendi potestas, si populum ipsum beneficii sui poeniteret. Sed postea curiata tantum auspiciorum causa remanserunt, Vt ait Cicero contra Rullum ad Quirites. Adipiscendi) Consulatum. Atque ex omnibus) Illud Seruio nocuit maxime, quod populus Romanus metuebat ne Catilina fieret Consul. Nam Ciceronis competitor Catilina fuit. Is repulsus, in annum proximum petiuit. Illa plaga) Plaga vulnus, securis pro damno maximo sæpe a Cicerone dicuntur. Libro Epistolarum familiarium .ix. Leuior est plaga ab amico, quam a debitore. Ad Atticum libro quinto, Satis enim habeo negotii in sanandis vulneribus, quæ sunt imposita prouinciæ, Pro Cn. Planco, Vulnus illud reipublicæ dedecus huius imperii, turpitudine populi Romani non iudicium putandum est. Paulo post dicit, Quam te securim putas iniicisse petitioni tuæ? Pro Cn. Planco, Quam enim illi iudices, si Iudices & non parricidæ patriæ nominandi sunt, grauiorē potuerunt reipublicæ infligere securim? Iniicere plagam dicit, vt iniicere securim. Non tacente me) id est id me tibi dicente. Est autem liptote. Vt quum ante me) Quum alicuius causæ multi erant accusatores, aut multi patroni, tum inter se causam diuidebāt, vt suam quisque partem ageret. Vt pro M. Cælio adolescenti Attacino datum est, vt Cælius adolescentiam crimineretur. Pro P. Sylla Hortensius de priore coniuratione, Cicero de posteriore egerunt. Antiquo more populi Romani vnum accusatorem & vnum defensorem fuisse Cicero dicit pro A. Cluentio. M. Crassus) Hic Hortensii æqualis in principibus patronis aliquot annos fuit, vt ait Cicero de Claris oratoribus, vbi de eo plura scribit. Quod possum) id est quantum possum. Occurro) id est obuiam venio. Doque operam ne vllum vos eadem iterum audiendi capiat tædium.

Plaga.
Vulnus.
Securis.

Iniicere securim & infligere.
Accusatores multi aut patroni.
L. Crassus.

Etenim te inquirere videbant tristem ipsum: mœstos amicos, obuersationes, testificationes, seductiones testium, secessionem subscriptorum animaduvertebant. quibus rebus certe ipsi candidatorum vultus obscuriores videri solent. Catilinam interea alacrem atque lætum, stipatum iudicibus atque sicariis, inflatum cum spe militum, tum Collegæ mei, quemadmodum dicebat ipse, promissis, circumfluente colonorum Arretinorum & Fesulanorum exercitu, quam turbam dissimillimo ex genere, distinguebant homines percussus Sylani temporis calamitate. vultus erat ipsius plenus furoris, oculi sceleris, sermo arrogantiae. sic ut ei iam exploratus & domi conditus Consulatus videretur. Murenam contemnebat: Sulpitium accusatorem suum numerabat, non competitorem.

Testatio.

Subscriptor.

Alacer.

Obuersationes) id est discursiones, quum inquireret. Testificationes) Aut testificationes pro testationibus aut testationes legi debet. Est autem testatio testimonium signatum ab absente missum. Seductiones testium) quum scilicet domum tuam testes seduceres. Testes enim ei qui producturus est, domi ante te versandi, ac variis percontationibus, quales haberi ab aduersario possunt, explorandi sunt, ut ait Quintilianus libro quinto. Secessionem subscriptorum) Subscriptores sunt causidici, qui accusatorem adiuuare solent, ut ait Asconius. Hi igitur secedebant, ut meditarentur, qua ratione Sulpitii accusationem adiuuarent. Obscuriores) id est tristiores & ita desperantes. Alacrem atque lætum) Alacris siue alacer, vtrunque enim dicitur, is est qui viget sensibus vniuersis, quod est indicium erecti animi atque sublimis. Author est Asconius exponens illud ex secunda Actione in Verrem. Iste repente ex alacri & læto sic erat humilis atque demissus. ut non modo populo Romano, sed etiam sibi ipse cōdemnatus videretur. Alacres & lætos Cicero dicit etiam pro P. Sestio. Eos autem qui omnia diuina & humana vexarint, violarint, perturbarint, euerterint, non solum alacres lætosque volitare, sed etiam voluntarios fortissimis atque optimis ciuibus periculum moliri. Vallatum iudicibus atque sicariis) Iudicibus hoc in loco emendate non legi ignotum non est, quid autem loco eius scribi debeat

mihi in mentem commode non venit. Nam indicibus ut scribatur non placet. Catilina autem omnium facinorosorum atque flagitiosorum hominum circū se tanquā stipatorum cateruas habebat. ut ait Sallustius qui plura scribit de iuuentute quæ Catilinam secuta est. Tum Collegæ mei) C. Antonius Cicero- nis Consul Collega familiaris necessariūque Catilinæ fuit. Sperabat Catilina in priore Consulatus petitione, si cū C. Antonio Consul factus esset, cum eo se initium belli agendi facturum. Idem in posteriore sperabat si Consul designatus foret facile se ex voluntate Antonio usurum. De Antonio igitur nihil bene suspicans Cicero, eum pactione provinciæ perpulerat, ne contra rempublicam dissentiret. Author est Sallustius in Catilina. Antonius paucis centuriis in pe- titione Consulatus Catilinam superauit, quum ei propter patris nomen pau- lo speciosior manus suffragata esset, quā Catilinæ. Cicero vero omnium con- sensu Consul factus est, ut ait Asconius. Arretinorum & Fesulanorum) Ar- retium & Fesulæ in Etruria populi Romani coloniæ sunt. Harum coloni stu- debant Catilinæ. Ideo tanta turba Romam ad comitia venerunt, ut exercitus videretur. Hi quoque Catilinam bellum molientē secuti sunt, & Manlius exer- citum Catilinæ Fesulis habuit. Quam turbam) sectatorum Catilinæ. Dis- simillimo ex genere) Alii enim Romani erant, alii Arretini, alii Fesulani, alii ex aliis oppidis. Distinguebant) Nam hos ab illis discerni facile erat. Hi autem Syllani tēporis calamitate percussi Catilinā sequebantur. Aut nisi sequebātur, distinguebāt id est discernebāt. Percussi calamitate) id est proscripti, quorū bona publica sunt. Percussi calamitate. Id eadem ratione qua iniicere plagā & securim ante dixit. Et pro L. Flacco. Nam hunc Hermippum hominem eruditum ci- uem suum, cui debebat esse notissimus, percussit, id est damno affecit. Inde est illud Terentii in Phormione, Porro autem Geta ferietur alio munere, ubi he- ra pepererit. Ex consuetudine, inquit Donatus, ferietur. Nā plagam damnum & sumptum sanguinem nostrum dicimus. Vultus erat plenus furoris) Vul- tus sermo quidam tacitus mentis est, ut ait Cicero in L. Pisonem. Oculi sceles- ris) Authore Cicerone libro de Oratore tertio, Imago animi vultus est, indices oculi. Nam hæc est vna pars corporis, quæ quot animi motus sunt, tot signifi- cationes & commutationes possit efficere. Authore Plinio cap. xxxvii. libri. xi. nulla ex parte, quam ex oculis maiora indicia animi cunctis animalibus sunt, sed præcipue homini. In quibus animus habitat. De horum indicio ille plura. Sermo arrogantiae) Cicero scribit libro Tusculanarum quæstionum quinto, qualis cuiusque animi affectus esset, talem esse hominem: qualis autem ipse ho- mo esset, talem eius esse orationem. Orationi autem facta simillima, factis vitæ. Ideo idem pro P. Sestio de L. Pione, Denique, inquit, sermonis ansas dabat, quibus reconditos eius sensus tenere possemus. Domi conditus) certus, tanq̃ si ei iam haberet, ut vulgo dicunt, in manica. Accusatorem suum) tanquā qui sua causa Murenā accusaret.

C. Anto-
nius.Percussus
calamitate.Vultus ser-
mo tacit?
mentis.
Oculi in-
dices ani-
mi.Sermo in-
dex animiConditus
domi.

Catilinæ

Nefariæ
Voces.Duo corpo
ra reipub.Iniicere
timorē.
Gladiato
res.

Ei vim denunciabat, reipublicæ minabatur. Quibus rebus qui timor bonis omnibus iniectus sit, quantæque desperatio reipublicæ si ille factus esset, nolite a me commoveri velle: vosmetipsi vobiscum recordamini. meministis enim cum illius nefarii gladiatoris voces percrebuissem, quas habuisse in concione domestica dicebatur: cum miserorum fidelem defensorem negasset inueniri posse, nisi eum qui ipse miser esset: integrorum & fortunatorum promissis, saucios & miseros credere non oportere. quare qui consumpta replere, erepta recuperare vellent, spectarent quid ipse deberet, quid possideret, quid auderet: minime timidum & valde calamitosum esse oportere eum, qui esset fururus dux & signifer calamitosorum. Tum igitur his rebus auditis meministis fieri Senatusconsultum referente me, ne postero die comitia haberentur, ut de his rebus in Senatu agere possemus. itaque postridie frequentati Senatu Catilinam excitaui: atque eum de his rebus iussi, si quid vellet, quæ ad me allatæ essent, dicere. Atque ille ut semper fuit apertissimus, non se purgavit, sed indicavit atque innuit. Tum enim dixit, duo corpora esse reipublicæ: vnum debile infirmo capite, alterum firmum sine capite. huic, cum ita de se meritum esset, caput se vivo non defuturum.

Vim) quā fortasse facturus erat. Timor iniectus) id est factus, ut ante plaga iniecta. Gladiatoris) Reipublicæ perniciosos homines & tanquam parricidas Cicero appellat gladiatores. Ut Philippica. vii. M. & L. Antonios fratres. Gracchorum, inquit, potentiam maiorem fuisse arbitramini, quam huius gladiatoris futura sit. Quem gladiatorem non ita appellavi, ut interdum etiam M. Antonius gladiator appellari solet. In concione domestica) id est quam domi habuit, quæ ad coniurationem universos excitaret eos, quos antea singulos allocutus fuerat,

vt eorum animos pertentaret. In ea tamen concione quæ est apud Sallustium, hæc scripta non sunt. Saucios) id est damno aliquo affectos: vt saucios integris, quemadmodum miseros fortunatis. opponat. Saucios autem dicit, vt ante plagam, & percussum calamitate. Qui consumpta) id est saucij & miseri qui bona patria manu, alea, ventre, pene dissipauerant, eaque replere, id est tantum recuperare vellent. Erepta) Syllani temporis calamitate. Quid) quantum. Ipse) Catilina. Hæc dicebat Catilina, vt se calamitosorum ducem profiteretur. Quid possideret) id est quam parum. Referente me) Tum enim Consul erat Cicero. Referre ad Ideo ad Senatum retulit, id est in consultationem posuit. Mos enim Romæ erat, Senatum. vt ad Senatum alter Consul referret, nisi lata lege aliquis Prætor id faceret. Vt apud Titum Liuium libro trigesimo octauo. Seruius Sulpitius Prætor Urbanus ad Senatum lata lege tulit, vt quæreretur de pecunia ab Antiocho capta. Vt referre ad Senatum, ita ferre ad populum dicimus. Excitavi) id est surgere Ferre ad feci, vt diceret. Catilina autem Senator erat. Senator autem quum dicebat, sta: populum, bat. Atque ille &c.) Plutarchus in vita Ciceronis de hac re ad hanc fere sententiam scribit. Comitiorum die Cicero in Senatu quæ de coniuratione audiuit, nunciat. Catilina existimans plerosque in Senatu esse, qui nouandarum rerum cupidi essent, simulque vt audaciam suam popularibus ostentaret, simulata ac molli fronte Ciceroni respondit. Quid, inquit, pecco, si duorum corporum, quorum alterum caput habebat, sed ægrum & pertenuë, alterum sine capite, sed validum atque præpotens, huic me caput adiicio? Hæc enigmata frequenti Senatu quum dixisset, pertinuit Cicero. Itaque boni omnes & nonnulli e Romana iuuentute de Ciceronis salute solliciti, eius latera muniebant. Eum postea thorace indutum & agmine stipatum e domo in campum Martium deducebant. Quia thorax magnus erat, vestis eius modicum ab humeris Thorax Ciceronis. scissa thoracem nudabat. Quæ res magnum Ciceronis periculum admonere visa est. Quocirca indignantium ciuium turba in Catilinam accensa animos ad Ciceronem adiecit, atque in comitijs Catilina iterum a Consulatu repulsus est, & D. Syllanus atque L. Murena Consules declarati sunt. Apertissimus) id est nullo modo dissimulator. Apertus enim simulatori & dissimulanti contrarius est. Cicero in libro de Officijs primo, Sunt ijs alij multum dispares simplices & aperti, qui nihil ex occulto, nihil ex insidijs agendum putant, veritatis cultores, fraudis inimici. Et libro tertio. Hoc autem celandi genus quale sit, & cuius hominis quis non videt? Certe non aperti, non simplices, non ingenui, non iusti, non viri boni est. Apertus autem Apertum dicitur quasi sit aperto pectore. Inde apertum pectus idem dicit in libro de amicitijs. In qua nisi, vt dicitur, apertum pectus videas, tuumque ostendas, nihil fidum, nihil exploratum habeas. Vnum debile) integrorum scilicet & fortunatorum. Alterum) miserorum & calamitosorum.

Congemuít Senatus frequens, neque tamen satis severe
 pro rei indignitate decreuit: nam partim ideo fortes in de-
 cernendo non erant, quia nihil timebant: partim quia ti-
 mebant. Tum erupit e Senatu triumphans gaudio, quem
 omnino viuum illinc exire non oportuerat: præsertim cum
 idem ille in eodem ordine paucis diebus ante Catoni fortis-
 simo viro iudiciũ minitanti ac denunciãti respondisset
 si quod esset in suas fortunas incendiũ excitatum, id se
 non aqua sed ruina restincturum. His tum rebus commo-
 tus, & quod homines iam tum coniuratos cum gladiis
 in campum deduci à Catilina sciebam, descendĩ in cam-
 pum cum firmissimo præsidio fortissimorum virorum, &
 cum illa lata insignique lorica, non quæ me tegeret. (Ete-
 nim sciebam Catilinam non latus aut ventrem, sed caput
 & collum solere petere) verum vt omnes boni animadu-
 terent, & cum in metu & periculo Consulem viderent, id
 quod est factum, ad opem præsidiumque meum concu-
 rerent. Itaque cum te Serui remissiorẽ in petendo puta-
 rent, Catilinam & spe & cupiditate inflammatum vider-
 rent, omnes qui illam ab Republica pestem depellere cu-
 piebant, ad Murenã se statim contulerunt. magna est au-
 tem comitiis Consularibus repentina voluntatum inclina-
 tio, præsertim cum incubuit ad virum bonum & multis
 aliis adiumentis petitionis ornatum. qui cum honestissimo
 patre atque maioribus, modestissima adolescentia, clarissi-
 ma legatione, Prætura probata in iure, grata in mune-
 re, ornata in prouincia, petisset diligenter: & ita petisset,
 vt neque minanti cederet, neque cuiquã minaretur: huic
 mirandum est, magno adiumento Catilinæ subitam spem

Consulatus adipiscendi fuisse? Nunc mihi tertius ille locus est orationis de ambitus criminibus, perpurgatus ab iis, qui ante me dixerunt: à me quoniam ita Murena voluit, retrectandus.

Incendium excitatum) Sallustius scribit Catilinam hoc respondisse quum laceratus oratione Ciceronis, ea quæ prima inuectivarum est, maledicta in Ciceronem conijceret. Tum enim obstrepere omnes, hostem atque parricidam vocare. Tum furibundus ille, Quoniam quidem circumuentus, inquit, ab inimicis præceps agor, incendium meum ruina restinguam. Non aqua sed ruina) Domorum incendia partim aqua, partim ruina restinguuntur. Coniuratos) Coniuratos non coniuratores latini dicunt. Cum firmissimo præsidio) Firmum præsidium a doctis sæpe dicitur, quod bonum præsidium vulgo dicunt. Remissiore) id est minus diligentem. Spe & cupiditate inflammatus) Inflammatus cupiditate libidine odio furore dicimus. Actione in Verrem sexta, Quod ubi iste audiuit, sic cupiditate inflammatus est, non solum inspiciendi verum etiam auferendi, ut Diodorum ad se vocaret, ac posceret. Libro Tusculanarum quæst. quinto. Quid vero illum, quem libidinibus inflammatus ac furætem videmus? Pro Milone, Non timeo Iudices ne odio inimicitiarum mearum inflammatus libentius hæc in illum euomere videar, quam verius. Actione septima, Ipse inflammatus scelere & furore in forum venit. Verbum ardere in eadem significatione dici alio loco scripsimus. Grata in munere) id est in ludis, quos Prætor Murena edidit.

Cōiuratus
non coniu-
rator diciť.
Firmū pre-
sidium.
Inflāmat⁹
cupiditate,
libidine
odio &c.

(Nunc mihi tertius ille locus) Is enim locus est tertius ex iis, quos in partitione proposuit. Perpurgatus) id est omnino defensus. Ab iis qui ante me dixerunt) id est a Quinto Hortensio & Marco Crasso. Retrectandus) id est iterum tractandus.

Quo in loco Posthumio familiari meo ornatissimo viro de diuisorum indiciis & de deprehensis pecuniis, adolescenti ingenioso & bono Seruio Sulpitio de equitum centuriis, M. Catoni homini in omni virtute excellenti de ipsius accusatione, de Senatusconsulto, de Republica respondebo. Sed pauca quæ meum animum repente mouerunt, prius de L. Murenæ fortuna conquerar. Nam cum sæpe antea

Iudices, & ex aliorum miseris & ex meis curis, laboribusque quotidianis, fortunatos eos homines iudicarem, qui remoti à studiis ambitionis, ocium ac tranquillitatem vitæ secuti sunt: tum vero in his L. Murenæ tantis, tamque improvisis periculis ita sum animo affectus, ut non queam satis neque communem omnium nostrum conditionem, neque huius eventum fortunamque miserari. qui primum dum ex honoribus continuis familiæ maiorumque suorumque unum ascendere gradum dignitatis conatus est, venit in periculum, ne & ea quæ relicta & hæc quæ ab ipso parta sunt, amittat. deinde propter studium novæ laudis, etiam in veteris fortunæ discrimen adducitur. quæ cum sunt gravia Iudices, tum illud acerbissimum est, quod habet eos accusatores, non qui odio inimicitiarum ad accusandum, sed qui studio accusandi ad inimicitias descenderent. Nam ut omittam Serviū Sulpitium, quem intelligo non iniuria L. Murenæ, sed honoris contentione permotum, accusat paternus amicus Cn. †Posthumius, vetus ut ait ipse vicinus ac necessarius, qui necessitudinis causas compluris protulit, simultatis nullam commemorare potuit: accusat Serviū Sulpitius sodalis filii, cuius ingenio paterni omnes necessarii munitiores esse debebant.

†Posthumus

Diuifores
tribuum.

De diuiforum indicijis) Sua enim cuique accusatori pars, sua quæstio data erat. Quod omnes tribus habeant diuifores, dubitat Afconius vtrum legitimi sint illi diuifores, quos Plautus magistros curiarum in Aulularia vocat his verbis, Nam noster, nostræ qui est magister curiæ diuidere argenti dixit numos in viros. An diuifores criminis nomen est. Ex his Plauti verbis, & quæ proxima sequuntur cognosci potest diuifores tribuum esse eos, qui pecuniam viris tim diuidant, eosque esse curiarum magistros. Cicero actione in Verrem secunda dicit apud Senatorem quendam decem fiscos pecuniæ Siciliensis a Verre re-

fictos, ad eum diuifores omnium tribuum noctu vocatos, quibus pollicitus est
 ille Senator quantum vellent pecuniæ, si Aedilitate Ciceronem deiecissent. Ae-
 dilitatem enim Cicero petebat. De deprehensis pecuniis) quas diuiforum indici-
 cius deprehensos esse Posthumius dixerat. Adolescenti ingenioso) A duobus
 Ser. Sulpitijs accusatum Murenæ significat, a Sulpitio competitore, & ab eius
 filio. De equitum centurijs) De equitum centurijs quid Sulpitius dixerit, ne
 conijcere quidem licet, quod quæ Cicero responderit, desiderentur. In omni vir-
 tute excellenti) vt pro L. Cornelio Balbo, Quum in omni genere ac varietate ar-
 tium, etiam illarum, quæ sine summo ocio non facile discuntur, Cn. Pompeius
 excellat. Excellere virtute dici solet vfitatius. De ipsius accusatione) quod tanta
 eius authoritas non debeat nocere reo, nec eiusdem in reum iudicium pro præiu-
 dicio valere oporteat. De Senatusconsulto) quod Cicerone ad Senatum refe-
 rente factum est. Ex quo lex de ambitu lata est. De Repub. Nam Murenæ cau-
 sa Reipub. accusare se dicebat. Ad hæc tria ordine Cicero respondet. Remoti a
 studijs ambitionis) Vt in libro de Officijs primo, Multi & sunt & fuerunt, qui eam
 quam dico tranquillitatem expetentes, a negocijs publicis se remouerunt, ad
 ociumque profugerunt. In his & nobilissimi philosophi, longæque principes, &
 quidam homines seueri & graues, nec populi, nec principum mores ferre potue-
 runt. Vixeruntque nonnulli in agris delectati re sua familiari. His idem propo-
 situm fuit quod & Regibus, vt ne qua re egerent, ne cui parerent, libertate vterē-
 tur, cuius proprium est, sic viuere vt velis. Omnium nostrum) qui studijs ambi-
 tionis tenemur, aut magistratus gerimus. Ex honoribus continuis familiæ &c.)
 id est ex Prætura, quam ipse Murenæ, eius pater, auus, proauus, alique eius maio-
 res gesserunt. Vnum ascendere gradum) id est fieri Consul, Præturam enim Cō-
 sulatus sequebatur. Relicta) a parentibus & maioribus, id est honorem Præturæ.
 Parta) in Prætura. Aut relictæ & partæ de patrimonio intelligantur. Non
 qui odio inimicitiarum) id est odio grauissimo, quod ab inimicitijs ortum sit. Vt
 pro Milone, Non timeo Iudices, ne odio inimicitiarum mearum inflammatus,
 libentius hæc in illum euomere videar quàm verius. Vt amicorum laudationi.
 ita inimicorum accusationi non temere creditur. Accusationi igitur fidem dero-
 gat. Honoris contentione) id est quod cum Murenæ de Consulatu contenderet.
 A contendendo contentio appellata est. Vt in libro de Officijs primo, Miserrima
 est omnino ambitio, honorumque contentio. Paternus amicus) id est qui fuit
 amicus patris Murenæ. Necessary) id est necessitudine deuinctus. Protulit) in
 accusatione. Sodalis) id est socius. Ea re sodalem dici No. Marcellus vt probet, ci-
 tat illud Ciceronis ex libro de Oratore secundo, Quod tamen eum defenderem,
 qui mihi sodalis esset. Sodalis filij) Murenæ, vel potius mei. Paterni) vt Mu-
 renæ, qui meus necessary est. Ideo de filio Ciceronis potius intelligendum dixi,
 quum etiam in commouendis affectibus nullam filij Murenæ faciat mentionem,
 quum reliquos eius propinquos memoret.

Excellere
in virtute.

Remouere
se a studijs
ambitionis

Odium in-
imicitiarum.

Contentio
honorum.

Sodalis.

Candidatus
prætorius.
Desultori⁹.

Accusat M. Cato, qui quanquam à Murena nulla re vnq̃ alienus fuit, tamen ea conditione nobis erat in hac ciuitate natus, vt eius opes & ingenium præsidio multis etiam alienissimis, vix cuiquam inimicus esse deberet. Respondebo igitur Posthumio primum, qui nescio quo pacto mihi videtur Prætorius candidatus in Consularem, quasi desultorius in quadrigarum curriculum incurrere. cuius competitores si nihil deliquerunt, dignitati eorum concessit, cum petere destitit: sin autem eorum aliquis largitus est, expetendus amicus est, qui alienam potius iniuriam, quam suam persequatur.

Ea omnia, quæ & Posthumio & Ser. Sulpitio adolescenti responsa sunt, desiderantur.

Venio nunc ad M. Catonem, quod est firmamentum ac robur totius accusationis, qui tamen ita grauis est accusator & vehemens, vt multo magis eius auctoritatem quam criminationem pertimescam. In quo ego accusatore Iudices primum illud deprecabor, ne quid L. Murenæ dignitas illius, ne quid expectatio tribunatus, ne quid totius vitæ splendor & grauitas noceat: denique ne ea soli huic obsint bona M. Catonis, quæ ille adeptus est, vt multis prodesse posset. Bis Consul fuerat P. Africanus & duos terrores huius Imperii Carthaginem Numantiámq; deleuerat.

Carthago
& Numan-
tia terro-
res duo im-
perij.

Murenam
cur Cato
accusauit.

Accusat M. Cato) Quæ causa fuerit, cur Cato Murenam accusauerit est apud Plutarchum in vita Catonis ad hanc ferme sententiam. M. Cato Tribunus pl. factus quum animaduertisset comitia Consularia venalia esse, increpuit vehementer populum Romanum. In extrema oratione iureiurando confirmauit, sese, quicumque largitionem faceret, ei diem esse dicturum. Excepit tamen Syllanum propter necessitudinem, qui sororem eius Seruiliam habebat uxorem.

Eam ob causam Syllanum præteriens L. Murenam ambitus accusauit, quod
 per largitionem obtinuisset, ut cum Syllano Consul designaretur. **Etiā**
 nissimis) id est non solum alienis, sed etiam alienissimis. Ea autem in re parti-
 cula vel sæpius quam etiam usurpari solet, ut ante dictum est. Prætorius candida-
 tus) Cn. Posthumius Præturam petebat, quum Murena peteret Consulatū.
 Sed ante diem comitiorum petitionem deposuit. In Consulare) candidatum
 scilicet. i. in Murenā. Quasi desultorius) Desultorius equus a desiliendo dictus
 est. Authore Sex. Pompeio Romani veteres in prælio utebantur paribus equis
 id est duobus, ut sudante altero transirent in siccum. Inde pararium æs appella-
 batur id quod equitibus duplex pro binis equis dabatur. Numidas quoque huius-
 modi equis usus fuisse T. Liuius libro vicesimo tertio scribit. Nec omnes Numi-
 dæ, inquit, in dextro locati cornu, sed quibus desultorū in modum binos trahē-
 tibus equos inter acerrimam sæpe pugnam in recentem equum ex fesso armatis
 transultare mos erat. Tanta velocitas ipsis, tamque docile equorum genus est. Est
 igitur desultorius equus ex quo facile desilitur, & in quē facile transilitur. Desul-
 tor vero qui huiusmodi equos alit atque docet, quique his utitur in prælio. In
 quadrigarum curriculum) id est in stadium Olympicum, ubi cum de alijs mul-
 tis rebus, tum de quadrigarum celeritate certabatur. Ideoque iuuenibus nobi-
 lioribus cura ingens erat, ut equos veloces alerent. Ea de re scribimus am-
 pliū in Catonem Maiorem Ciceronis. Quamuis magna esse debeat velocitas
 equorum desultoriorum, multo tamen eorum maior est, qui ad quadrigarum
 curriculum aluntur & docentur. Itaque M. Varro libro de re Rustica secundo
 de equis scribens, quod alij ad aliud magis idonei sint, dicit hominem peritum
 belli alios eligere alere & docere, alios quadrigarium, alios desultorem. Quadriga-
 rium enim appellat eum qui alat equos ad quadrigarum certamen exerceatque.
 Olympiorum victoria Consulatus ille antiquus videbatur, ut ait Cicero in
 Tusculanis. Utque idem ait pro L. Flacco Olympia vicisse apud Græcos pro-
 pe maius erat & gloriosius, quam Romæ triumphasse. Hæc igitur sententia
 est. Ut desultorius equus quum incurrit in quadrigarum curriculum, incurrit
 in certamen dignius, ita Cn. Posthumius Præturæ candidatus incurrit in Con-
 sulare candidatum, qui candidato prætorio dignior est. Curriculum) i. studiū,
 ubi cursu certat. Cuius) Posthumij. Nihil deliquerūt) i. ambitū nō admiserūt.
 Nequid expectatio Tribunatus) M. Cato quum accusauit Murenā iam Tri-
 bunus plebis erat, ut in eius vita scribit Plutarchus, sed nondum iniuerat ma-
 gistratum. Bis Consul fuerat) Vtroque tempore legibus solutus est. Primum
 enim Consul fuit tempore tertij belli Punici, quum Aedilitatem peteret, nec-
 dum per annos Consulatū gerere liceret. Iterum bello Numantino, quum an-
 ni decem a superiore Consulatū non essent. Ut est apud T. Liuium libris L. &
 LVI.

Desultori

equus.

Parariū æs.

Desultor.

Quadriga-
rius.Olympia
vicisse.Murenā
Cato accu-
savit.

Cum accusauit L. Cottam . erat in eo summa eloquentia, summa fides, summa integritas, auctoritas tanta quanta in homine quoquam & in ipso imperio populi Romani, quod illius opera tenebatur. Sæpe hoc maiores natu dicere auidiui, hanc accusatoris eximiam dignitatem plurimum L. Cottæ profuisse. Noluerunt sapientissimi homines, qui tum rem illam iudicabant, ita quenquam cadere in iudicio, ut nimis aduersarii viribus abiectus videretur. Quid? Sergium Galbam, (nam traditum memoriae est) nonne proauo tuo fortissimo atque florentissimo viro M. Catoni incumbenti ad eius perniciem populus Romanus eripuit? Semper in hac ciuitate nimis magnis accusatorum opibus & populus vniuersus & sapientes ac multum in posterum prospicientes iudices restiterunt. Nolo accusator in iudicium potentiam afferat, non vim maiorem aliquam, non auctoritatem excellentem, non nimiam gratiam. Valeant hæc omnia ad salutem innocentium, ad opem impotentium, ad auxilium calamitosorum. In periculo vero & in pernicië ciuium repudientur.

L. Cottæ
causa.

Accusauit L. Cottam) Hæc causa Cottæ apud populum Romanum gravissimis criminibus ab accusatore confossa est sed septies ampliata, ad vltimum octauo iudicio absoluta est. Quia homines verebantur, ne præcipue accusatoris amplitudini damnatio eius donata existimaretur. Author est Valerius Maximus libro octauo titulo, Infames rei quibus de causis aut damnati aut absoluti sunt.

Scipionis
minoris
eloquentia.

Summa eloquentia) Cicero plerisque in locis magnam huius Scipionis eloquentiam commendat. Itaque scribit in primo de Officijs ab hoc Scipione bellicam gloriam, quam a patribus acceperit eloquentia cumulasse. Sapientissimi homines) Ad populum Romanum hæc causa agebatur, ne ad Iudicesagi intelligas. Cadere in iudicio) id est condēnari. De hoc dicendi modo alibi scripsimus.

Galbæ cati-
sa.

Sergium Galbam) De hoc Valerius Maximus libro octauo, Quum, inquit a Libone Tribuno plebis Sergius Galba pro rostris vehementer increparetur,

quod Lusitanorum magnam manum interposita fide publica, Prætor in Hispania interemisset, actionique Tribunitiæ M. Cato ultime senectutis oratione sua, quam in Origenes retulit, subscriberet, reus pro se iam nihil recusans paruulos liberos suos & Galli sanguine coniunctum filium flens commendare cœpit. Eoque facto mitigata concione, qui omnium consensu periturus erat, pene nullum triste suffragium habuit. Anthore T. Liuius libro. xlix. L. Scribonius Piso Trib. pl. rogationem promulgauit, vt Lusitani, qui fœdere populi Romani dediti, a Sergio Galba in Gallia venissent, in libertatem restituerentur. Eam M. Cato acerrime suavit. Extat eius oratio in annalibus eius inclusa. Q. Fuluius Nobilior ab eo etiam in Senatu laceratus respondit pro Galba. Ipse quoque Galba, quum se damnari videret, complexus duos filios prætextatos, & filium Galli Sulpitij, cuius tutor erat, ita miserabiliter pro se locutus est, vt rogatio antiquaretur. Extant tres orationes eius, duæ aduersus Libonem Trib. pl. rogationesque eius habitæ de Lusitanis, vna contra L. Cornelium Cethegum. In qua Lusitanos propter se castra habentes cæsos fatetur, quod compertum habuerit equo atque homine suo immolatis, per speciem pacis adoriri exercitum suum in animo habuisse. Hæc ille. Traditum memoriæ est. Nam ætate Liuij extabant Catonis Origines, vbi hæc perscripta erant. Incumbenti ad eius perniciem id est toto animo annitenti vt Galba damnetur. Incumbere etiam in re mala dici Valla vt probet, hoc Ciceronis exemplo vtitur. Idem quod pro Cn. Plancio in eadem re dicit. Et ab eo quod hos dimouit potius quam ab ijs, qui in te ipsum incubuerunt, te depulsum putas. Cum verbo incumbere, quum ad animum transfertur sæpe aliquid adiungitur, ad rem augendam. Vt libro epistolarum Familiarium. x. In Remp. omni cogitatione curaque incumbere. Libro ad Q. Fratrem primo. toto animo & studio omni in rationem incumbere. Incumbit in illo idem dicit, libro tertio ad eundem fratrem. Pompeius ei nihil tribuit, & omnia Guttae dicitque se perfecturum, vt in illo Cæsar incubat. Incubare pecuniæ dici, quidque significet, pro A. Cluentio scribimus. Eripuit. Eripuit Catoni, quam eripuit a Catone dicitur vilitatis, quamuis hoc quoque dicatur. Nolo accusator Mimesis est. Imitatur enim orationem quam aliquis de populo aut Iudex possit dicere. Impotentium id est debiliū. In qua significatione quamuis impotens sæpe dicatur, sæpius tamen est valde potens. Titus Liuius libro trigesimo primo, Nec diuini humanive iuribus quicquam præ impotenti ira est seruatum. Cicero libro Tusculanarum questionum quinto. Atque alterum dici non potest, quin hi qui nihil metuant, nihil angantur, nihil concupiscant, nulla impotenti lætitia efferantur, beati non sint. Et libro quarto, Quam vim mali significantes poetæ impendere apud inferos saxum Tantalo faciunt ob scelera, animique impotentiam & superbiloquentiam. Idem libro Epistolarum Familiarium quarto, Sed miserius nihil, quam ipsa victoria, quæ etiam si ad meliores venit, tamen eos ipsos ferociores impotentioresque reddit.

Cato in Galbam.

Incumbere etiam in re mala dicitur. Incumbere in re & in re.

Eripuit Catoni. Impotens quid significat.

Nam si quis **hoc** forte dicet, Catonem descensurum ad accusandum non fuisse, nisi prius de causa iudicasset: iniquam legem Iudices & miseram conditionem instituet periculis hominum, si existimabit iudicium accusatoris in reum pro aliquo praeiudicio valere oportere. Ego tuum consilium Cato propter singulare animi mei de tua virtute iudicium, vituperare non possum: nonnulla in re forsitan conformare & leuiter emendare possim. non multa peccas inquit ille fortissimo viro senior magister: sed si peccas, te regere possum. at ego **†** te verissime dixerim, peccare nihil, neque vlla in re te esse huiusmodi, vt corrigendus potius quam leuiter inflectendus esse videare. finxit enim te ipsa natura ad honestatem, grauitatem, temperantiam, magnitudinem animi, iustitiam, ad omnes denique virtutes magnum hominem & excelsum. accessit his tot doctrina non moderata nec mitis: sed, vt mihi videtur, paulo asperior & durior, quam aut veritas aut natura patiatur. Et quoniam non est nobis haec oratio habenda aut in imperita multitudine, aut in aliquo conuentu agrestium, audacius paulo de studiis humanitatis, quae & mihi & vobis nota & iudicanda sunt, disputabo. In M. Catone Iudices haec bona, quae videmus diuina & egregia, ipsius scitote esse propria.

† non de te
verissime
dixerim
peccare.

Catonis
virtutes.

Humanita-
tis studia.

Conformare Tuum consilium) id est quod ad Murenam accusandum descenderis. **Confor-**
Multa pec- mare) id est vt vulgo dicunt, reformare. **Multa peccas**) id est multum. Vt M. Ca-
cas. to apud A. Gellium capite. xxiiij. libri. xiiij. Vitio, inquit, vertut, quia multa egeo.
At ego illis, quia nequeunt egere. Nisi multa egeo, id est multis rebus intelligas.
Vt actione in Verrem tertia, Homo Ligurem accusare coepit, qui in re aduentu-
tia atque haereditaria tam diligens, tam attentus esset, debere enim aiebat suam
quoque rationem ducere: multa sibi opus esse, multa canibus suis, quos circa se
Inquit ille. haberet. Inquit ille) Hoc dici solet, quum authoris quem citamus nomen ad ma-

num nobis non est, aut quum minor eius authoritas est, quam vt citari nomi-
ne debeat. Fortissimo vero senior magister) Antonomafia duplex est. Nam
pro nomine aliquid ponitur. Hanc poetis frequentissimam esse Quintilianus
libro octavo scribit. Oratoribus etiam, vt inquit, rarus eius rei nonnullus vsus
est. Nam vt Titiden & Peliden non dixerint, ita dixerunt impium pro parri-
cida: euerforem quoque Carthaginis & Numantiae pro Scipione. Et Roma-
nae eloquentiae Principem pro Cicerone posuisse non dubitent. Cicero ipse cer-
te vsus est hac libertate. Non multa peccas, inquit ille, fortissimo viro, senior
magister. Neutrum enim nomen positum est, & vtrunque intelligitur. Quibus
verbis significat Quintilianus haec Ciceronis verba esse. Id tam non credo,
quam quod dicit interpretes Quintiliani fortissimum virum pro L. Murena &
seniorem magistrum pro Cicerone positum fuisse. Pro quibus haec ponat,
mihi cognitum non est. Vt corrigendus potius) Corrigere proprie est re-
ctum facere. Inde apud Macrobiū libro Saturnalium secundo, locus ille Au-
gusti est. Is enim Galbae, cuius informe gibbo erat corpus, agenti apud eum
causam, & frequenter dicenti, Corrige, in me si quid repraehendis: respondit,
Ego te monere possum, corrigere non possum. Ad seueram nimis & perti-
naciter rectam Catonis naturam alludit Cicero, quae inflectenda leniter esse
videtur. Ei enim incredibilem natura tribuit grauitatem, eamque ipse per-
petua constantia roborauit, semperque in proposito, susceptoque consilio per-
mansit, vt ait Cicero in primo de Officijs. Accessit his doctrina) Cato
Apollinis sacerdos factus Antipatrum Tyrium Stoicum sibi familiarem ad-
iunxit: Isque moralibus atque ciuilibus praecipis incumbens, quum omnem
virtutis speciem amplexaretur, praeter caeteras honestatem seueritatemque
adamauit. Eloquentiae vero ea de causa operam dedit, vt philosophiae prece-
ptis aliquid in agendo aut consultando roboris adiungeret. Is autem discen-
do tardior erat: quae vero didicerat, fideliter continebat. Id enim in caeteris
quoque natura contingit, vt qui facili ingenio sunt, memoria non multum
valeant: qui vero cum labore ediscunt, hi sint perceptorum tenaciores. Au-
thor est Plutarchus in eius vita, qui hanc discendi tarditatem putat, vt ita
dicā, inflexibilitatis causam fuisse. In Catone Stoico perfectissimo summam
fuisse eloquentiam Cicero dicit de Claris Oratoribus. Non moderata nec
mitis) id est Stoica. Aut veritas) Veritas enim non patitur omnia vitia pa-
ria esse, vt natura non patitur sapientem nullius misereri. Per multaue ista
Stoicorum paradoxa veritati aut naturae inimica sunt. Habenda aut cum im-
perita &c.) Nam orationem ad auditores accommodari oportet. Humanita-
tis) Humanitatem proeruditione institutioneque in bonas artes dici apud Au-
lum Gellium est. Sed ne eo nomine literas politiores tantum intelligi putes,
hoc loco pro philosophia ponitur. Iudicanda sunt) qualia sint, quantum a
veritate & natura discrepent. Ipsius esse propria) id est ipsi esse a natura.

Corrigere.

Catonis na-
tura.

Cato Stoic-
us.

Eloquentia
Catonis
Cato tar-
dus inge-
nio.

Ingeniū
facile & tar-
dum.

Humanita-
tas.

Zenonis
sententiæ.

Quæ nonnunquam requirimus, ea sunt omnia non à natu-
ra, sed à magistro. fuit enim quidam summo ingenio
vir, Zeno, cuius inuentorum æmulī Stoīci nominantur.
huius sententiæ sunt & præcepta, eiusmodi. Sapientem
gratia nunquam moueri, nunquam cuiusquam delicto
ignoscere neminem: misericordem esse, nisi stultum & le-
uem. Viri non esse, neque exorari neque placari. Solos
sapientes esse, si distortissimi sint, formosos: si mendicis-
simi, diuites: si seruitutem seruiant, reges. Nos autem qui
sapientes non sumus, fugitiuos, exules, hostes, insanos de-
nique esse dicunt. Omnia peccata esse paria: omne deli-
ctum scelus esse nefarium. Nec minus delinquere eum, qui
gallum gallinaceum, cum opus non fuerit, quam eum,
qui patrem suffocauerit. Sapientem nihil opinari, nullius
rei poenitere, nulla in re falli, sententiam mutare nunquam.
Hoc homo ingeniosissimus M. Cato auctoribus eruditissi-
mis inductus iter arripuit, neque disputandi causa, vt ma-
gna pars, sed ita viuendi.

Requiramus) id est desideremus in Marco Catone, quia in eo non insunt.
Cato Stoic- De hoc Catone Cicero in Paradoxis. Cato, inquit, perfectus mea quidem sen-
cus. tentia Stoicus, & ea sentit quæ non sane probantur in vulgus, & in ea hæresi
Zeno Cit- est quæ nullum sequitur florem orationis. Zeno) Zeno Cittieus ex Cypro
ticius. Xenocratis discipulus fuit. Antiquiorem eo fuisse Aristotelem Cicero de Ora-
tore scribit. Aristoteles enim & Xenocrates Platonis auditores fuerunt. Huius
vitam scripsit Diogenes Laertius libro septimo. Sapientem gratia nunquam
moueri) id est nunquam cuiquam facere gratiam, vt vulgo dicunt. Vel gratia, id
Misericor- est amicitia. Id in ea re dici postea ostendit. Misericordem) Misericordiam de-
dia. finiunt Stoici, vt ea sit ægritudo ex miseria alterius iniuria laborantis. vt ait
Cicero libro Tusculanarum quæstionum quarto, qui idem in libro tertio pro-
bat ægritudinem non cadere in sapientem. Viri non esse) Videbitur forte
quibusdam legendum esse, viri esse: sed quia vt docet Valla, dum negatio in prin-

cipio clausulæ ponitur & duæ subsequuntur, ille tres non plus efficiunt quàm
 duæ, nihil mutem. Bene enim dixeris. Ego nihil neque boni neque mali feci
 tibi. At neque boni neque mali quicquam feci &c. Distortissimi) id est defor- Distortissi-
 missimi & turpissimi, vt si claudi, gibbosi, collo in alteram partem inclinatio- mus.
 re, si sint denique qualis est ille Thersites Homericus. Mendicissimi, id est pau- Mendicissi-
 perrimi. Ex his multa sunt in Paradoxis Ciceronis. Si seruitutem seruiant) mus.
 Ita locutos fuisse veteres Quintilianus libro septimo scribit. Qui, inquit, in Seruire ser-
 seruitute est eo iure quo serutis, aut, vt antiqui dixerunt, qui seruitutem ser- uitutem.
 nit. Cicero in Topicis qui sint gentiles definiens hoc quoque dicendi genere
 vsus est. Quorum, inquit, maiorum nemo seruitutem seruiuit. Omne de-
 lictum) id est nullum delictum esse, quantumcunque paruum alij æstiment,
 quod scelus nefarium esse Stoici non dicant. Gallinaceum) Gallinaceum quo-
 que a gallina dici scribimus in commentarijs in Griphum Ausonij. Quum
 opus non fuerit) Authore Cicerone in primo de Officijs placet Stoicis quæ in
 terris gignuntur, ad vsum hominum omnia creari. Qui igitur gallum galli- Gallū galli-
 naceum occidit quum opus non est, peccat. Facit enim contrà quàm natura naceum oc-
 velit. Sapientem nihil opinari) id est nunquam assentiri rei vel falsæ vel cidere.
 incognitæ, vt est in libro Academicarum quæstionum quarto. Zeno Stoicus,
 vt idem ait libro primo, quod erat sensu compræhensum, id ipsum sensum
 appellabat. & si ita erat compræhensum, vt conuelli ratione non posset, scien-
 tiam: sin aliter, inscientiam nouo vsus verbo nominabat, ex qua existeret eti-
 am opinio, quæ esset imbecilla, & cum falso incognitoque communis. Fallit Opinio.
 autem opinio dupliciter, vt idem ait libro de inuentione secundo. quum aut
 res alijsmodi est, ac putatur, aut non is euentus est, quem arbitrati sunt. Scien-
 tia igitur rei certæ est, opinio incertæ. Itaque scire & opinari differunt, quod
 idem significat pro Archia, Adest vir summa autoritate & religione & fide
 L. Lucullus, qui se non opinari sed scire, non audiuisse sed vidisse, non inter-
 fuisse sed egisse dicit. Falli) id est errare. Labi autem & errare, nescire & de-
 cipi, & malum & turpe ducimus. Hæc Stoicorum paradoxa, quum Cicero irri-
 deret, risum non paruum iudicibus mouit. Cato quoque subridens illis qui
 iuxta assidebant dixisse fertur, Dij boni, quàm ridiculum Consulem habe-
 mus. Author est Plutarchus in vita Catonis. Cicero in libro de Finibus quar-
 to cum Catone disputans, hæc paradoxa Stoicorum quum refutat, huius lo-
 ci meminit. Non ego, inquit, tecum iam ita loquar, vt ijsdem his de rebus
 quum L. Murenam te accusante defenderem apud imperitos: tum illa dicta
 sunt, aliquid etiam coronæ datum. Vt magna pars) Stoicorum scilicet. Eo-
 rum enim multi præcepta hæc aliaque, quæ ex eorum secta sunt, in scho-
 lis tantum tuentur, domi enim aliter viuunt, vt est in Tusculanis disputa-
 tionibus.

Petunt aliquid publicani, caue quicquàm habeat momenti gratia. Supplices aliqui veniunt miseri & calamitosi. Sceleratus & nefarius fueris, si quicquàm misericordia adductus feceris. Fatetur aliquis se peccasse & eius delicti veniam petit. nefarium est facinus ignoscere. At leue delictum est, omnia peccata sunt paria: dixisti iam fixum & statutum est. Non re ductus es, sed opinione: sapiens nihil opinatur. Errasti aliqua in re, male dici putat. Hac ex disciplina nobis illa sunt. dixi in Senatu me nomen Consularis candidati delaturum, iratus dixisti. nunq̃, inquit, sapiens irascitur. At temporis causa. improbi inquit hominis est mendacio fallere, mutare sententiam, turpe est: exorari, scelus: misereri, flagitium. Nostri autem illi (fatebor enim Cato, me quoq; in adolescentia diffusum ingenio meo quæsisse adiumenta doctrinæ) nostri inquam illi à Platone & Aristotele moderati homines & temperati, aiunt apud sapientem valere aliquando gratiam: viri boni esse, misereri: distincta genera esse delictorum & dispares poenas esse apud hominem constantem ignoscendi locum: ipsum sapientem sæpe aliquid opinari, quod nesciat, irasci nonnunq̃, exorari eundem & placari: quod dixerit, interdum si ita rectius sit, mutare, de sententia decedere aliquando, omnes virtutes mediocritate quadam esse moderatas.

Petunt aliquid Publicani) Publicani, qui vectigalia conduxerant, si quantum sperauerant, tantum lucrati non erant, aut propter bellum bellive metum, Cato publi aut propter aliquam celi iniuriam, a populo Romano petebant vt sibi aliquid canorū pe- remitteretur de conductorum vectigaliū precio. Caue quicquam) Ne Cato quic- titionem dem vlla gratia in publicanorum petitione mouebatur. Cicero in libro de Officiis repudiebat cijs tertio, Ego, inquit, cum Catone sæpe in eo dissensi. Nimis mihi Cato prefra-

de videbatur aerarium vectigaliaque defendere, omnia publicanis negare, multa so-
 dis: quum in hos benefici esse deberemus, cum illis sic agere, ut cum colonis no-
 stris solemus, eoque magis, quod illa ordinum coniunctio ad salutem Reipub-
 licae pertinebat. Facinus ignoscere) Ordo esse potest, ignoscere est scelus ne-
 farium. Nam ignoscere cum dativo paulo ante posuit. Nunquam cuiusquam de-
 licto ignoscere. Et libro ad Caesarem Iuniorum primo, ut est apud No. Marcel-
 lum, Quod mihi & Philippo vacat: one das bis gaudeo. Nam & praeteritis igno-
 scis, & concedis futura. Vel ignoscere facinus est nefarium. Ut paulo post. Nihil
 ignoveris, immo aliquid, non omnia. Dixisti quippe) Haec particula quippe
 hoc loco mihi videtur esse superuacanea. Non re) id est ipsa rei veritate & scien-
 tia. Dixi in Senatu) Catonem Tribune plebis designatum hoc in con-
 sione ad populum Romanum dixisse ex Plutarchi sententia ante scripsimus.
 Nunquam, inquit, sapiens irascitur) Sapiensem non irasci est apud Aulum
 Gellium capite ultimo primi libri. Catonem non temere irasci, sed si quando ira
 scebatur, implacabilem solitum esse in eius vita Plutarchus author est. Tempus
 ris causa) Veneralia enim comitia consularia animaduvertebat. Mendacio fallere) Ira impla-
 id facit, qui non praestat quod promissit. Diffusum ingenio) Cicero multis in lo-
 cis negat se ingeniosum esse. Ut libro Tusculanarum quaestionum primo. Ari-
 stoteles, quidem ait, omnes ingeniosos melancholicos esse, ut ego me tardiores
 esse non moleste feram. Id autem Aristoteles scribit libro Problematum trige-
 simo. Se autem ingenio tardiores esse Cicero non fert moleste, quod melanco-
 licus non sit. Idem pro P. Quintio, Verum ita se res habet, ut ego, qui neque
 vlu satis & ingenio parum possum, cum patrono disertissimo comparer. Et pau-
 lo post, Quo minus ingenio possum, subsidio mihi diligentiam comparavi. Pro
 Sexto Roscio, Nam commoditati ingenium, gravitati aetas, libertati tempora
 sunt impedimento. Quasiuisset adiumenta doctrinae) Cicero quavis nulli
 philosophorum sectae addictus fuerit, Academicos tamen praecipue sectatus est,
 propterea quod adolescens academicis praceptoribus usus sit. Postquam enim
 a patre ad Scaevolam deductus iuris civilis studio operam dedit, ad philosophi-
 am se applicavit. De quo studio ita scribit in libro de Claris Oratoribus. Ec-
 dem, inquit, tempore quum princeps Academiae Philo cum Atheniensium
 optimatibus Mithridatico bello domo profugisset, Romamque venisset, totum
 ei me tradidi, admirabili quodam ad philosophiam studio concitatus, in quo
 etiam commorabar attentius, etsi rerum ipsarum varietas & magnitudo sum-
 ma me delectatione retinebat: sed tamen sublata iam esse in perpetuum ratio iu-
 dicio videbatur. Idem post Sexti Roscij defensionem ad philosophiae stu-
 dia redijt. Itaque paulo post, Quum, inquit, venissem Athenas, sex menses cum
 Antiocho veteris Academiae nobilissimo & prudentissimo philosopho fui,
 studiumque philosophiae nunquam intermissum, a prima adolescentia cul-
 tum, & semper auctum, hoc rursus summo authore & doctore renouavi.

Ignoscere
 crimen &
 crimini.

Catonis
 ira.

Ira impla-
 cabilis.

Cicero no
 multu in-
 geniosus.

Cicero aca-
 demicus.

Philo Aca-
 demicus.

A Platone
est.

Ab reo.

Ira cos for-
titudinis.

Auguror
opinione.

Idem libro de Natura deorum primo dicit se institutum ab illis philosophorum principibus. Diodoro, Philone, Antiocho, Possidonio. A Platone & Aristotele) id est Platonis & Aristotelis præcepta secuti, id est Academici & Peripatetici. A Platone est, id est Platonius est. Ab Rege est, id est quod vulgo dicerent, est de hominibus Regis a Diuo Francisco est, id est Franciscanus, aliaque eiusdem generis innumerabilia dici possunt. Terentius in Andria, Ab Andria est ancilla hæc, id est vna ex ancillis Andriæ, id est Glycerij. Simpliciter dixit ab Andria est, inquit Donatus, pro Andriæ est. Nā & vsu sic dicere solemus. Ab reo Cicero dixit pro A. Cluentio pro eo quod est pro reo. Quos ubi accusator concitatis hominibus complebat, non modo dicendi ab reo, sed ne surgendi quidem potestas erat. Moderati homines & temperati) Stoicorum doctrinam non moderatam nec mitem esse antea Cicero dixit. Irasci nonnunquam) Aristoteles in Ethicorum libro tertio irā esse dicit cotem fortitudinis. De quo Cicero plura scribit in libro quarto Tusculanarum questionum. Eam tamen a viro forti rejicit Cicero eodem libro, & libro de Officijs primo.

Hos ad magistros siqua te fortuna Cato cum ista natura detulisset, non tu quidem vir melior esses, nec fortior, nec temperantior, nec iustior (neque enim esse potes) sed paulo ad lenitatem propensior. non accusares nullis adductus inimiciis, nulla laceffitus iniuria pudentissimum hominem, summa dignitate atque honestate præditum: putares, cum in eiusdem anni custodia, te atque L. Murenam fortuna posuisset, aliquo te cum hoc reipub. vinculo esse coniunctum. quod atrociter in Senatu dixisti, aut non dixisses, aut seposuisses, aut mitiorem in partem interpretarere. Ac te ipsum) quantum ego opinione auguror) nunc & animi quodam impetu concitatum, & vi naturæ atque ingenii elatum, & recentibus præceptorum studiis flagrantem, iam vsus flectet, dies leniet, ætas mitigabit. Etenim isti ipsi mihi videntur vestri præceptores & virtutis magistri fines officiorum paulo longius, quam natura vellet, protulisse: ut cum ad ultimum animo contendissemus, ibi tamen, ubi oporteret, confisteremus, Nihil

ignoueris .immo aliquid non omnia . Nihil gratiae causa feceris: immo resistito gratiae cum officium & fides postulat. Misericordia commotus ne sis etiam in dissoluenda seueritate: sed tamen est laus aliqua humanitatis . In sententia permaneto: enimvero nisi sententia alia vicerit melior . Huiuscemodi Scipio ille fuit, quem non poenitebat facere idē, quod tu: habere eruditissimū hominem & pene deū domi, cuius oratione & praeceptis, quae erant eadē ista, † diuinū quae te delectant, tamē asperior nō est factus, sed (vt accepi a senibus) lenissimus, Quis vero C. Laelio comior? quis iucundior, eodē ex studio isto? quis illo grauior? sapientior?

In eiusdē anni custodia) Nā eodē anno designati sunt M. Cato Trib. pl. & L. Murena Consul. Iphis autē magistratibus reipublice custodia cōmittitur. Fortuna posuisset) Nam fortuna in comitiis dominatur, regitq; candidatorū petitiones. Quod atrociter dixisti) id est minatus es te Cōularis candidati nomē delaturū. Seposuisse) In aliud tempus scilicet, id est distulisses. Recentibus Seponere: preceptorū studiis flagrantē) Vsu venire solet, vt qui recētes ex scholis redierint, sint preceptis seruādis ardentiores, vt de dialecticis & leguleis videre licet. Eos ex fornace recta redire vulgus dicit. Fines officiorū) vt gratie, misericordiae, clemētia, facilitatis fines nō tātū protulerūt, sed etiā sustulerunt. Vt quū ad vltimū &c.) sentētia est. Quū ad vltimū finē officiorū totis animi viribus peruenisse laboraremūs, ibi tamē maneremus, vbi natura pateretur. Non omnia) Nā delictis omnibus ignoscere vtile nō esset. Improbi em̄ nōnūq; puniēdi sunt, ne posthac tale quid cōmittāt, & vt ceteri sint ad iniuriā tardiores. Resistito gratie) id est gratie causa nihil feceris. Quū officium & fides) Authore Cicerone libro de Officiis. 3. Neq; cōtra rēpublicā, neq; cōtra iusiurandū ac fidē amici causa vir bonus faciet, ne si iudex quidē erit de ipso amico. Nisi sentētia alia) Cicero libro Epistolarū familiarū. 1. Nūq; inquit, prestātibus in repulica gubernāda viris laudata est in vna sentētia perpetua permāsis. Sed vt in nauigādo tēpestati Consiliū mutandū. obsequi artis est, etiā si portū tenere nō queas: quū vero id possis mutata velificatione assequi, stultū est eū tenere cū periculo cursum, quē ceperis, potius q̄ eo cōmutato quo velis tandem peruenire. Huiuscemodi) id est huius Stoicę sectę, cuius tu es. Scipio Africanus Minor, & C. Laelius Panetio, Stoicorum grauiſſimo operam dederunt.

Possum de L. Philippi, de C. Gallo dicere hæc eadem.
 sed te domum iam deducam tuam. Quæquam ne existimas
 Catone proauo tuo commodiorem, comiorem, modera-
 tiorem fuisse, ad omnem rationem humanitatis? de cuius
 præstanti virtute cum vere grauitérque diceres, domesti-
 cum te habere dixisti exemplum ad imitandum. Est illud
 quidem exemplum tibi propositum domi, sed tamen na-
 turæ similitudo illius, ad te magis, qui ab illo ortus es,
 quam ad vnūquēque nostrum peruenire potuit. ad imi-
 tandum vero tam mihi propositum exemplar illud est, q̃
 tibi, sed si illius comitatem & facilitatem tuæ grauitati
 Asperferis seueritatē. seueritatique asperferis, non ista quidem erunt meliora,
 quæ nunc sunt optima, sed certe condita iucundius. Qua-
 re vt ad id, quod institui, reuertar, tolle mihi e causa no-
 men Catonis: remoue ac prætermitte auctoritatem, quæ
 in iudiciis aut mihi valere, aut ad salutem debet valere:
 congregere mecum criminibus ipsis, quid accusas Cato?
 quid affers in iudicium? quid arguis? ambitum accusas:
 non defendo. me reprehendis, quod idem defendam, quod
 lege punierim. puniui ambitum, non innocentiam. am-
 bitum vero ipsum vel tecum accusabo, si voles. Dixisti
 Senatusconsultum me referente esse factum: si mercede
 * corrupti conducti obuiam candidatis issent, si conducti sectarentur,
 si gladiatoribus vulgo locus tributim, & item pran-
 dia si vulgo essent data, contra legem Calpurniam factum
 videri. Ergo ita Senatus si iudicat, contra legē facta hæc
 videri, si facta sint, decernit quod nihil opus est, dum can-
 didatis morē gerit. nam factū sit nec ne, vehementer que-
 ritur, si factū sit, quin contra legē factū sit, dubitare nemo

potest. Est igitur ridiculum: quod est dubium, id relinquere incertum: quod nemini dubium potest esse, id iudicare.

Possum de L. Philippo) L. Philippum & C. Aquilium Gallum Stoicos fuisse, sed comes & iucundos significat. Naturę similitudo illius) M. Cato Maior officiorum fines longius quam natura vellet, non protulit. Isque apud Cicero- nem de senectute propterea se dicit appellatum sapientem quod naturam du- cem sequeretur. Naturę similitudo illius) Laurentius Valla libro sexto, scri- bens quid exemplum & exemplar distent hoc loco legit naturę similitudine il- lud, & postea pertinere non peruenire. Quę vtraque lectio eiusdem fere sententię est. Ad te magis, qui ab illo ortus es) Vt enim corporis ita animi similitudo quędam a parentibus ad liberos transfunditur. Itaque authore Quintiliano li- bro quinto, Similes parentibus ac maioribus suis filii plerunque creduntur. Et nonnunquam ad honeste turpiterve viuendum inde causę fluunt. Tam mihi propositum) Virorum enim clarissimorum virtutes omnibus siue propinquis siue alienis imitandę sunt. Si illius comitatem tuę grauitati asperseris) Eo- dem dicendi genere vsus est pro A. Cluentio. Etiam ipse conditor totius nego- cii Guttam aspergit huic Bulbo. Conditum) a condiendo, vt accentus acutus in penultima sit. Persistit enim in translatione verbi asperseris. Ad id quod in- stitui, id est vt respondeam Catoni de Senatusconsulto. Tolle mihi) Specia- lis conclusio est per breuem enumerationem eorum quę dixit de autoritate Catonis. Quod lege punierim) id est cui lata lege poenas proposuerim. Se- natusconsultum me referente) Cicerone Consule ad Senatum referente factum est Senatusconsultum de ambitu, ex quo legem tulit Cicero. Lex autem ad hęc sententiam erat, si mercede conducti obuiam candidatis irent, si conducti se- ctarentur candidatos, si in ludis gladiatorum candidati vulgo locum tributim, item si prandia vulgo tributim darent, contra legem Calpurniam factum vi- deri. Hac lege poena in plebem grauior in candidatos exilium constitutum, ex- cusationi morbi poena addita est, vt ante dictum est. Senatusconsultum &c.) De hoc S. C. in Vatinius testem. Atque illud etiam audire a te cupio, quare quum ego legem de ambitu ex Senatusconsulto tulerim salua lege Helia Fusia, tu eam esse legem non putes, pręsertim quum ego legibus tuis, quoquo modo latę sint, paream. Sectarentur) candidatum scilicet quum in Campum Mar- tium veniret. Gladiatoribus) id est ad spectandum gladiatores. Vulgo q id sit, paulo post Cicero explicat. Tributim) id est per tribus. Quod nihil opus est) Non constat enim id factum esse. Dum candidatis morem gerit) Nā can- didatis omnibus postulantibus & pręcipue Ser. Sulpitio id decreuit Senatus. Queritur) id est controuersia est. Vt) id est ita vt.

Filii parē-
tū similes.

Aspergere
comitatē
grauitati.

Lex Cice-
ronis de
ambitu.

Atque id decernitur omnibus postulantibus candidatis, ut ex S.C. neque cuius intersit, neque contra quem sit, intelligi possit. Quare doce a L. Murena illa esse commissatum egomet tibi contra legem commissatum esse concedam. Multi obuiam prodierunt de prouincia decedenti, Consulatum petenti. solet fieri. eccui autem non proditur reuertenti? quæ fuit ista multitudo? primum si tibi istam rationem non possim reddere, quid habet admirationis tali viro aduenienti, candidato Consulari, obuiam prodisse multos? quod nisi esset factum, magis mirandum videretur. Quid si etiam illud addam, quod à consuetudine non abhorret, rogatos esse multos? num aut criminofum sit, aut mirandum, qua in ciuitate rogati infimorum hominum filios prope de nocte ex vltima sæpe vrbe deductum venire soleamus, in ea non esse grauatos homines prodire hora tertia in campum Martium, præsertim talis viri nomine togatos? quid si omnes societates venerunt? quarum ex numero multi sedent iudices, quid si multi homines nostri ordinis, honestissimi? quid si illa officiosissima, quæ neminem patitur non honeste in urbem introire, tanta natio candidatorum? si denique ipse accusator noster Posthumius obuiam cum bene magna caterua sua venit? quid habet ista multitudo admirationis? omitto clientes, vicinos, tribules, exercitum totum Luculli, qui ad triumphum per eos dies venerat. hoc dico. frequentiam in isto officio gratuitam non modo dignitati vllius vnquam, sed ne voluntati quidem defuisse. At sectabantur multi. doce mercede, concedam esse crimen. hoc quidem remoto, quid reprehendis?

Ex vltima
vrbe.

Natio can-
didatorum.

Multi obuiam prodierunt) Id ab aduersario dictum Cicero proponit refutandum. Si etiam illud addam) Artificiofum est, vt quum negamus criminofum quod nobis obiectum fit, maius aliud addamus, quod itidem criminofum non fit. Si criminofum non est vt rogati multi obuiam prodeant reuerfenti ex prouincia, vel candidatum deducant, multo minus est, vt non rogati prodeant: rogatos autem prodire aut deducere ex confuetudine eſſe oſtendit, itaque non eſſe criminofum. Criminofum non criminale dici latine alio loco ſcripſimus. Infirmorum hominum) id eſt obſcurorum. Filios) candidatos ſcilicet. Prope de nocte) id eſt prima luce vel paulo ante. Vt multa de nocte dicit pro P. Seſtius pro eo quod eſt, quum eſſet adhuc magna nox. Quid illi, quorum conſilio P. Seſtius in iudicium vocatur? quo ſepaſto gerunt? quum forum, comitium, curiam, multa de nocte armatis hominibus ac ſeruis plerisque occupauiffent. Ex vltima vrbe) id eſt ex vltima parte vrbis. Vt extremum librum & extremam epiſtolam pro vltima parte libri & epiſtolæ dici alibi ſcripſimus. Hora tertia) vt opponat illi, prope de nocte. Hora tertia quæ media eſt inter orientem ſolem & meridiem. De hac item horarum obſervatione apud veteres alibi ſcripſimus. Societates) id eſt, vt arbitror, ordines. Officioſiſſima) id eſt maxime obſequi ſolita. Non honeſte) id eſt non prodeundo obuiam. Tota natio candidatorum) id eſt omnium magiſtratuum candidati. Vt in L. Piſonem, Sed quid ego enim uero qui tibi obuiam non uenerint, qui dico ueniſſe pene neminem, ne de officioſiſſima quidem natione candidatorum, quum vulgo eſſent & illo ipſo, & multis ante diebus admoniti & rogati. Accuſator noſter) Noſtri putaret Valla dicendum. Poſthumius) Firmum argumentum eſt quo probat criminofum candidati non eſſe multos ei prodire obuiam, quod accuſator ipſe prodierit. Bene magna) id eſt valde magna. Bene enim pro valde ſæpe dicitur. In diuinatione. In clamando quidem video eum eſſe bene robuſtum. Libro Epiſtolarum familiarium ſeptimo, Itaque & ſi domum bene potus ſeròque redieram, tamen id caput, ubi hæc controuerſia eſt, notaui, & deſcriptum tibi miſi. Ad Atticum libro quarto, Iens in Pompeianum bene mane hæc ſcripſi. Libro decimo, Commodum ad te dederam literas de pluribus rebus. quum ad me bene mane Dionyſius fuit. Libro decimo quarto, Atque ad eum. VIII. Iduſ literas dederam bene mane. Id autem bene mane id fere eſt, quod ante dixit, prope de nocte. Caterua ſua) id eſt multitudo propinquorum amicorum & clientum ſuorum. Vt Macedonum, Graecorum & Dardanorum phalanx, vt Romanorum legio, ita Gallorum, Celtiberorum, compluriumque nationum caterua erat, in qua erant ſex milia armatorum, vt eſt apud Vegetium libro ſecundo, Pro multitudo magna ponitur. Tribules dicimus, non contribules. In iſto officio) id eſt in prodeundo obuiam. Gratuitam) id eſt quæ gratis non mercede venit.

De nocte.

Vltima

Natio candidatorum.

Bene pro valde.

Phalanx Legio.

Caterua.

Quid opus est, inquit, sectatoribus? a me tu id quæris? quid opus sit eo, quo semper vti sumus? Homines tamen vnum habent in nostrum ordinem aut promerendi aut proferendi beneficii locum, hanc in nostris petitionibus operam atque affectationem. neque enim fieri potest, neque postulandum est à nobis, aut ab equitibus Romanis, ut suos necessarios candidatos sectentur totos dies: à quibus si domus nostra celebratur, si interdum ad forum deducimur, si vno basilicæ spatio honestamur, diligenter observari videmur & coli. tenuiorum & non occupatorum amicorum est ista assiduitas. quorum copia bonis viris & beneficiis deesse non solet. Noli igitur eripere hunc inferiori generi hominum fructum officii Cato: sine eos, qui omnia a nobis sperant, habere ipsos quoque aliquid, quod nobis tribuere possint. si nihil erit præter ipsorum suffragium, tenue est: si ut suffragentur, nihil valent gratia: ipsi denique (ut solent loqui) non dicere pro nobis, non spondere, non vocare domum suam possunt. atque hæc à nobis petunt omnia: neque vlla re alia, quæ à nobis consequuntur, opera sua compensari putant posse. itaque & legi Fabiæ, que est de numero sectatorum & S. C. quod est L. Cæsare Consule factum, restiterunt. nulla est enim poena, quæ possit observantiam tenuiorum ab hoc vetere instituto officiorum excludere. At spectacula sunt tributim data & ad prandium vulgo vocati. et si hoc factum a Murena omnino iudices non est, ab eius amicis autem & modo factum est.

Cōpensari
opera sua.

Petitionibus) magistrorum scilicet. Neque enim fieri potest) Sententi

est, Equites aut Senatores candidati hanc affectationis operam a tenuioribus non a propinquis postulare debent. Nam propinqui satis obseruasse & coluisse videntur candidatos, si parumper sectati sunt. Tenuiores vero assidui sunt.

Neque postulandum est a nobis &c.) id est nos Senatores aut equites postulare non debemus, vt nostrorum ordinum homines suos necessarios sectentur totos dies. Celebratur) id est frequentatur, id est si multi in domum nostram conueniunt. Si vno basilicæ) Basilica locus amplior est publicus sub tecto, vbi consilia priuata, & iudicia & arbitria conficiuntur. Vt M. Cato Maior auctore Plutarcho ex pecunia publica magno sumptu basilicam foro vicinam Censor ædificauit, eamque nomine suo Porciam basilicam appellauit. In ea Tribuni plebis ius dicere consueuerant. Sunt etiam basilicæ, quo negociatores conuenire solent. Earum loca, vt ait Vitruuius libro quinto, adiuncta foris, quam calidissimis partibus oportet constitui, vt per hyemem sine molestia tempestatem conferre se in eas negociatores possint. In medio quoque foro basilicæ ædificabantur. Cicero ad Atticum libro Epistolarum quarto, Paulus, inquit, in medio foro basilicam iam pene texuit iisdem antiquis columnis: illam autem, quam locauit, facit magnificentissimam. Vno basilicæ spatio) id est tanto spatio, quantum basilica longa est. vel longitudine basilicæ. Honestamur) id est deducimur, id est si nos ipsi sectantur. Videmur) necessariis scilicet. Assiduitas) sectandi. Nihil valent gratia) apud eos quibus suffragantur. Dicere) id est orare. Opera sua) & præcipue affectatione. Legi Fabiæ) Hæc lex quo tempore, & a quo Fabio lata sit, legere non memini. Ea tamen certum quendam sectatorum numerum præscribebat. Alia erat lex Fabia, quæ seruos alienos retineri vetabat. Eius meminit Cicero pro C. Rabirio. L. Cæsare) L. Cæsar & C. Figulus Consules erant anno eo quo coepit Catilinæ coniuratio, vt est apud Sallustium. iisdem Cons. Ciceronem habuisse orationem in Senatu in Catilinam & C. Antonium competitores Asconius dicit. Hi igitur proximi Consules ante Ciceronem fuerunt. Cicerone petente Consulatum quum indies licentia ambitus augetetur propter præcipuam Catilinæ & C. Antonii audaciam, paucis diebus ante comitia censuit Senatus, vt lex ambitus aucta etiam cum poena ferretur. Huic S. C. Q. Mutius Orestinus Trib. pleb. in gratiam Catilinæ intercessit. Senatu ferente grauiter hanc intercessionem Cicero surrexit: isque in Catilinæ & Antonii concionem inuectus est. Author est Asconius. Hoc S. C. sectatorum numerus, quantum conicere licet, definiebatur. Itaque ei per Mutium Trib. pleb. plebs ipsa resistit. At spectacula) Spectacula loca sunt erecta, vt ex iis ludi spectentur. Theatra vulgo appellant, vt græca vox quam latina vulgo vltatior sit. Spectare ludos dici oportet, non vt vulgo loquuntur, aspicere aut videre. Modo) id est temperate, & vt vulgo dicunt, non excessiue.

Basilica.

Lex Fabia.

L. Cæsar

Cos.

C. Figulus

Cos.

Spectacula

Spectare
ludos.

† cōque **stiones** Tamen admonitus re ipsa, recordor quantum hæc † quæ
stiones in Senatu habitæ punctorum nobis Serui detra-
xerint. quod enim tempus fuit, aut nostra aut patrum no-
strorum memoria, quo hæc siue ambitio est, siue liberali-
tas, non fuerit? ut locus & in circo & in foro daretur ami-
cis & tribulibus? hæc homines tenuiores primum, nondum
qui ea suis tribulibus vetere instituto assequebantur.

Desunt nonnulla.

Præfectum fabrū semel locum tribulibus suis dedisse,
quid statuēt in viros primarios, qui in Circo totas tabernas
tribulium causa compararunt? hæc omnia sectatorum,
spectaculorum, prandiorum item crimina à multitudine
in tuam nimiam diligentiam Serui coniecta sunt: in qui-
bus tamen Murena ab Senatus auctoritate defenditur.
Quid enim Senatus? num obuiam prodire crimen putat?
non. sed mercede. conuince. num sectari multos? non. sed
conductos. doce. num locum ad spectandum dare? aut
ad prandium inuitare? minime. sed vulgo, passim. quid
est vulgo? vniuersos. non igitur, si L. Nacta summo lo-
co adolescens (qui & quo animo iam sit & qualis vir fu-
turus sit, videmus, in equitum centuriis) voluit esse &
ad hoc officium necessitudinis & ad reliquū tempus gra-
tiosus, id erit eius vitrico fraudi aut crimini: nec si virgo
Vestalis huius propinqua & necessaria locum suum gla-
diatorium concessit huic. non & illa pie fecit & hic a culpa
est remotus. omnia hæc sunt officia necessariorum, com-
moda tenuiorum, munia candidatorum.

Vulgo.

Munia.

Hæ quæstiones in Senatu habitæ) id est harum rerum controuersie in Se

nati factæ. Alioqui habere quæstionem est equuleo torquere ad veritatem ex-
torquendam, qua in re sæpe dicit pro A. Cluentio. Punctorum) id est suffra-
giorum. Nam lege Cassia quæ etiam tabellaria appellata est populus Roma-
nus ferebat suffragia non voce, sed tabula, quo ea ferret liberius, vt ait Asco-
nii. Cicero tamen libro de Legibus tertio quatuor leges tabellarias enumerat
primam de mandandis magistratibus Gabiniam: secundam biennio post la-
tam, de iudicio populi Cassiam appellat. In tabula igitur suffragia punctis nota-
bant. Nobis Serui) Alia apostrophe est. Modè enim ad Catonem verba defle-
bat. Locus) ad spectandum scilicet. In circo) qui maximus dicebatur. Ibi
enim ludi fiebant, qui inde Circenses appellati sunt. Tarquinius Priscus, vt ait
T. Liuius libro primo, primum bellum cum latinis gessit. & oppidum ibi Ap-
piolas vi cepit. Præda inde maiore, quam quanta belli fama fuerat, reuecta, ludos
opulentiùs instructiusque quam priores reges, fecit. Tum primum Circo, qui
nunc maximus dicitur, designatus est locus. Loca diuisa patribus equitibusque,
vbi spectacula sibi quisque facerent. In foro) Authore Vitruuio libro quinto a
maioribus consuetudo tradita est, gladiatoria munera in foro dari. Hæc ho-
mines tenuiores) Pauca quædam hoc in loco desiderantur, quæ ita perierunt, vt
superiora & sequentia integra non sint. Præfectum fabrum) Authore Voge-
tio libro secundo legio habet fabros lignarios, instructores, carpentarios, ferra-
rios, reliquosque artifices, etiam & cunicularios. Iis qui præest, præfectus fabrum
dicitur. Priscianus libro septimo de concisione genitiuorum secundæ declinatio-
nis scribens, hoc loco præfectum fabrum pro fabrorum exponit. Cicero quoque
in libro de Oratore libenter se dicere testatur centuriam, vt censoriæ tabulæ lo-
quuntur, fabrum & procum, non fabrorum & procorum. In tuam nimiam
diligentiam) Nimia diligentia accusatoris est, quum leuissima obiicit. Significat
igitur hæc esse leuiores. Quintilianus in libro quinto negat omnibus argumen-
tis quæ inuenerimus onerandum esse iudicem: quia & tædium afferunt, & fi-
dem detrahunt. Neque enim potest iudex credere satis esse ea potentia, quæ non
putamus ipsi sufficere qui dicimus. Vniuersos &c.) Melius vniuersos quam vni-
uersis, vt in aliis codicibus scriptum est, vt sit ad prædium vulgo, id est vniuer-
sos inuitare. Nam locum ad spectandum vulgo, id est vniuersis dare vix dicere
audeo, cum spectacula tributim data, & ad prandium vulgo vocatos dixerit. Equitum
Loco) id est genere. In equitum centuriis) Romulus authore Liuiio libro
primo tres equitum centurias conscripsit. easque appellauit Ramnenses, Tatien-
ses, & Luceres. Seruius libro Commentariorum. ix. dicit Romanos equites pri-
mo fuisse trecetos. Nam Romulus in. xxx. curias populum Romanum diuisit,
& ex singulis curiis deni equites dabantur. Equitum numerum Tarquinius
Priscus auxit, vt essent mille & trecenti: sed nomen non mutaretur, diceren-
turque tres centuriæ, vt ait Liuius libro primo. Ad hæc officium necessitu-
dinis) id est ad prandium vitrici causa dandum. Fraudi) id est vitio.

Habere q̃
tionem.Puncta suf-
fragiorū.

Lex Cassia

Circus ma-
ximus.Gladiato-
ria mune-
ra.Præfectus
fabrum.Equitum
centuriæ.

Par. Intu Inter Romanos
et ex primos Ramnenses
a Romulo Tatienenses a
Tatiano Luceres a
Lucerco
M. de p. trecetos equites
Cicero Tarquinius

Vestales spe-
ctabāt gla-
diatorios
ludos.

Locum suum gladiationum) Hoc loco attende Vestalibus licuisse ludos gladiatorios spectare, easque certum quoddam spectaculum habere. Piesecit) Nam in propinquos pietas est. Munia candidatorum) id est officia quæ a propinquis candidati accipiunt. Vel munera quæ suffragatoribus candidati tribuunt.

Lenociniū

Accubere
in robore.
Gustauit
cubans.

Verū pro
bono.
Mandare
magistratū
& sacerdo-
tia.

At enim agit mecum austere & stoice Cato . negat verum esse allici beneuolentiam cibo , negat iudiciū hominum in magistratibus mandandis corrumpi voluptatibus oportere . Ergo ad coenam petitionis causa si quis vocat, condemnatur . Quippe inquit tu mihi summum imperium, summam auctoritatem , tu gubernacula reipublicæ petas fouendis hominum sensibus & deliniendis animis & adhibendis voluptatibus ? vtrum lenociniū inquit à grege delicatæ iuuentutis , an orbis terrarum imperium a populo Romano petebas ? Horribilis oratio . sed eam usus, vita , mores , ciuitas ipsa respuit . Neque tamen Lacedæmonii auctores istius vitæ atque orationis , qui quotidianis epulis in robore accumbunt : neque vero Cretes , quorum nemo gustauit vnquam cubans : melius quam Romani homines , qui tempora voluptatis laborisque disperitiunt : Respub . suas retinuerunt . quorum alteri vno aduentu nostri exercitus deleti sunt, alteri nostri imperii presidio disciplinam suam legesque conseruant . Quare noli Cato maiorum instituta , quæ res ipsa publica quæ diuturnitas imperii comprobant, nimium seuera oratione reprehendere .

Verum esse) id est iustum & bonum . Qua in re verum dicitur in libro de Officiis tertio, Tantum dabit amicitiae , vt verum amici causam esse malit . Mandandis) id est faciendis suffragio . Mandat alicui magistratum populus Romanus quum eum suffragio suo magistratum facit. Eo dicendi genere vsus saepe Cicero est. Libro de Legibus tertio , Suffragia in magistratu mandando

aut de reo iudicando, qui lege aut rogatione damnatur, palam ferre melius esset. Itemque, Sunt enim quatuor leges tabellariæ, quarum prima de magistratibus mandandis. Ea est Gabinia. Pro Cn. Planco, Nulla libertas populi in mandandis magistratibus. Mandare quoque sacerdotia idem dicit, contra Rullum ad Quirites. Hoc idem de cæteris sacerdotiis Cn. Domitius Trib. pl. vir clarissimus tulit, quod populus per religionem sacerdotia mandari non poterat. Voluptatibus) prandiorum, & ludorum spectandorum. Mihi) Mihi hoc loco causa ornatus, & ex more dicendi quotidiano ponitur. Vt ante, Apud exercitum mihi fueris, inquit, tot annos forum non attigeris &c. Summum imperium) id est Consulatum. Fouendis) id est delectandis, deliniendis. Sensibus) ut visu & gustatu. Vtrum lenocinium inquit) A lenone lenocinium dictum est. Est autem leno qui lenocinium facit. Facit autem lenocinium, ut ait Vlpianus libro Digestorum tertio, titulo de iis qui notantur infamia, qui quæstuaria mancipia habuerit. Sed & qui in liberis hunc quæstum exercet, in eadem causa est. Est igitur lenocinium crimen ipsum. Hic tamen pro lenonis artificio dici videtur.

Lenociniū
facere.

A grege delicatæ iuuentutis) Gregem pro multitudine, & delicatum pro luxurioso dici alio loco scripsimus. Horribilis oratio) Irrisio est. Vfus) id est cōsuetudo. Istius vitæ) a voluptatibus alienæ, de qua tu Cato dicis. Lacedæmonii rei bellicæ studiosissimi erant. Itaque iuuentutem suā omni genere laborum exercebant, quo ea ad rem bellicam aptior esset. Ne autem peregrinis voluptatibus corrumpetur, Lycurgus peregrinos vsu ciuitatis prohibuit, fecitque ut nullo ferreo Lacedæmonii vterentur, ne exterarū gentiū cōmercio corrūperentur.

Lacedæmo
niorū vir-
tus & con-
uiuia.

Quotidianis epulis) Præter eas quotidianas epulas conuiuia publica Lacedæmonii celebrabant, quæ Phiditia appellabant, ut est apud Plutarchum in vita Lycurgi. Huiusmodi conuiuia non fiunt impensa publica, quemadmodum apud Cretenses Andria. sed suam quisque partem in ea cōfert. Quod si quis pauper nihil conferre possit, is ad reipublicæ gubernationem more patrio non admittitur, ut ait Aristoteles libro Politicorū. 2. In robore) id est in ligno, in lapide, alioque durissimo, non in lectis, ut Romani solent. Neque enim Cretes) Lacedæmoniorum resp. Cretensem in plurimis imitata est, ut est apud Aristotelem libro Politicorum. 2. & apud Strabonem libr. x. quibus in locis cōparat vtriusque resp. Nemo gustauit vnquam cubans) Non accūbebant Cretenses, ut Romani. In accubatione in lectis voluptatem aliquā inesse significat. Voluptatis) ut ludorū & epularū. Vno aduentu nostri exercitus) Q. Metellus Cretenses vicit, iisque leges imposuit. Eam ob rem Creticus cognominatus est. Id autem factum est eo tempore, quo piratas Cn. Pompeius persequabatur. Disciplinam suam legesque conseruant) Ab Achæis sublatam esse Lycurgi disciplinam, cui per octingentos annos Lacedæmonii assueuerant, T. Liuius scribit libro. xxxviii. Hoc loco conuicere licet Achæis non multo post a L. Mummio victis, ut est apud Iustinum libro. xxxiiii. Lacedæmoniis leges suas restitutas esse.

Cretensium
mores.

Lycurgi le-
ges sublatae

Fuit eodem ex studio vir eruditus apud patres nostros & honestus homo & nobilis Q. Tubero. Is, cum epulum Q. Maximus Africani patruus sui nomine populo Romano daret rogatus est a Maximo, ut triclinium sterneret: cum esset Tubero eiusdem Africani sororis filius: atque ille homo eruditissimus ac Stoicus stravit pelliculis hœdinis lectulos punicanos & exposuit vasa Samia: quasi vero esset Diores Cynicus mortuus & non diuini hominis Africani mors honestaretur: quem cum supremo eius die Maximus laudaret, gratias egit diis immortalibus, quod ille vir in hac republica potissimum natus esset. necesse enim fuisse, ibi esse terrarum imperium, ubi ille esset. Huius in morte celebranda grauius tulit populus Romanus hanc peruersam sapientiam Tuberonis. itaque homo integerrimus, cuius optimus, cum esset L. Pauli nepos, P. Africani, ut dixi, sororis filius, his hœdinis pelliculis Prætura deiectus est. Odit populus Romanus priuatam luxuriam, publicam magnificentiam diligit. non amat profusas epulas, sordes & inhumanitatem multo minus.

Lectuli puni-
cani.

P. Africani
laus.

Luxuriam
priuatam po-
Ro. odit.

Q. Tubero.

Q. Fabius
Maximus.
Adoptatio
etiã in no-
mẽ fiebat.

Eodem ex studio) id est Stoicus. Q. Tubero) De hoc Cicero in libro de claris Oratoribus, Q. inquit, Aelius Tubero fuit illo tempore L. Pauli nepos, nullo in oratorum numero, sed vita seuerus, congruus cum ea disciplina, quam colebat, paulo etiam durior. Qui quidem in Triumviratu iudicauerit contra P. Africani auctuli sui testimonium, vacationem Augures, quo minus iudiciis operam darent non habere. Sed ut vita sic oratione durus incultus horridus. Itaque honoribus maiorum respondere non potuit. Is fuit mediocris in dicendo, doctissimus in disputando. Epulum) id est publicum conuiuium, in funere Scipionis. Epulum & epulae quantum distent licet videre apud Vallam. Q. Maximus) L. Paulus ex vxore Papyria duos filios suscepit, quorum maior natus adoptatus est a Q. Fabio Maximo, qui fuit quinquies Consul, isque Q. Fabius Maximus appellatus est. Nam in nomen quoque familiae adoptatio fieri solebat. Eam ob rem alter

filiorū P. Cornelius Scipio appellatus est, quod a P. Cornelli Scipionis filio ad-
 optatus sit. Sororis filius) Idē Paulus ex alia vxore duas quoq; filias suscepit,
 quarū alterā in matrimoniū habuit Q. Ælius Tubero huiusce pater, vt est apud
 Plutarchum in vita Pauli Æmylii. Sororis filius & fratris filius dici solet, non
 quod vulgo frequens est nepos ex sorore aut ex fratre. Pelliculis hoedinis) id
 est hoedorū pellibus. Troianis tēporibus lecti pellibus sternebantur. Virg. libro
 Æn. viii. de Ænea accepto ab Euandro, Hæc, inquit, vbi dicta, dapes iubet, &
 sublata reponi Pocula, gramineoq; viros locat ipse sedili. Precipiuq; toro, & vil-
 losi pelle leonis Accipit Æneā. Romanos quoq; pellibus pro tētoriis vfos fuisse
 est apud T. Liuiū, vt in libro. v. in obsidione Veiorum, Militē Romanū in opere
 ac labore pruinisq; obrutū sub pellibus durare. Et libro. 23. Vbi primū sub pelli-
 bus haberi coepti sunt, viaq; & alius labor militaris excepit, tyronū modo corpo-
 ribus animisq; reficiebāt. Et libro. 37. sub pellibus habēdos milites fore. Lectu-
 los) Vt alii lectos, ita Cicero lectulos sepe appellat. Punicanos) id est viles & for-
 didos, quibus Poeni vtī solent. Nā a Punico punicanus, vt a Gallico gallicanus
 inflectitur. Exposuit) in abaco scilicet. Vt apud Ausoniū. Fama est fictilibus
 coenasse Agatoclea regē, atq; Abacū Samio sepe onerasse luto. In cōuiuīis magni-
 ficis hac quoq; ætate vasis argēteis & aureis abacos onerare solēt. Valerius Maxi-
 mus libro. 7. titulo de repulsis hāc historiā scribēs Tuberōnē pro argēteis vasis
 Samia exposuisse dicit. Supremo eius die) id est quo die mortuus est. Noctē
 autē mortuus est: quo mortis genere incertū est. Tāq; si post mediā noctē mor-
 tuus esset, dicit, supremo eius die. Nā a mediā noctē dies apud Ro. incipiebat. Vel
 supremo eius die, id est die eo quo pompa funebris facta est. Is enim mortuorum
 tāq; supremus est. Ideo peractis omnibus his dici solet Vale. Maximus laudaret)
 Nam Scipionis Fabius erat frater. Funebres autē laudationes a propinquis fieri
 scripsimus in Catonē Maiorē Ciceronis, quāuis Quintilianus libro. 3. scribat eas
 frequenter ex publico aliquo officio pendere, atq; ex Senatusconsulto magistra-
 tibus sæpe mandari. Necesse enim fuisse) Hoc dicendi genus T. Liuiō multo
 magis familiare q̄ Ciceroni est. Vt vbi sermone domestico vulgus inquit, vel
 dicens, vel dicendo poneret, id omittatur. Prætura deiectus est) id est in Præ-
 turæ petitione repulsam passus est. Vt actione in Verrem. 2. Deinde esse pollicitū
 quātum vellēt pecuniæ, si me Ædilitate deiecissent. Odit populus Romanus)
 Eadē prope sententia est pro L. Flacco, Hæc, inquit, ratio ac magnitudo animo-
 rum in maioribus nostris fuit, vt quū in priuatis rebus suisq; sumptibus mini-
 mo contenti, tenuissimo cultu viuerent: in imperio atque in publica dignitate
 omnia ad gloriā splendorēq; reuocarent. Queritur enim in re domestica conti-
 nentiæ laus, in publica, dignitatis. Odit po. Ro. Antitheton esse dicit Quinti-
 lianus l. b. 9. Profusas) id est nimias. Sordes) id est tenacitatem & auaritiā.
 Sordes enim vt splendori opponantur dici solent. Inde sordidus & splendidus
 contraria sunt. Inhumanitatem) id est, vt vulgo dicunt, inciuilitatem.

Nepos ex

fratre aut

sorore.

Pellibus

lecti sterne-

bantur.

Lectuli:

Punicani

lectuli.

Vale. dictū

mortuis.

Funebris

oratio.

Dicens vel

dicendo

omissum.

Deiectus

prætura.

Magnificē

tia publi-

ca.

Sordes.

Inhumā

nitas.

Nomenclator.

Candidati.

Distinguit rationem officiorum ac temporum, vicissitudinem laboris ac voluptatis. Nam quod ais nulla re alligi hominum mentes oportere ad magistratum mandandum, nisi dignitate: hoc tu ipse in quo summa est dignitas, non seruas. Cur enim quæquam, ut studeat tibi, ut te adiuuet, rogas? rogas tu me, ut mihi præsis, ut committam ego me tibi. quid tandem? istuc me rogari oportet abs te? an te potius à me, ut pro mea salute laborem, periculumque suscipias? Quid, quod habes nomenclatorem? in eo quidem fallis & decipis. nam si nomine appellari abs te ciueis tuos honestum est, turpe est eos notiores esse seruo tuo quam tibi. sin etiã noris, tamen per monitorem appellandi sunt? cur non ante petis quam insusurrauit? aut quid cum admoneris, tamen quasi tute noris, ita salutas? quid posteaquam es designatus, multos salutas negligentius? hæc omnia ad rationem ciuitatis si dirigas, recta sunt. sin perpendere ad disciplinæ præcepta velis, reperiantur prauissima. Quare nec plebi Romanæ eripiendi fructus isti sunt ludorum gladiatorum, conuiuiorum, quæ omnia maiores nostri comparauerunt: nec candidatis ista benignitas adimenda est, quæ liberalitatem magis significat quam largitionem. At enim te ad accusandum respub. adduxit. Credo Cato te isto animo atque ea opinione venisse. sed tu imprudentia laberis. ego quod facio Iudices cum amicitia dignitatisque L. Murenæ gratia facio: tum me pacis, ocii, concordia, libertatis, salutis, vitæ denique omnium vestrum causa facere clamo atque testor. Audite, audite Consulem Iudices, nihil dicam arrogantius, tantum dicam, totos dies atque noctes de republica cogitantem. Usque eo L. Catilina

republicam despexit atque contempsit, ut ea copia, quam **Copia**
 secum eduxit, se hanc ciuitatem oppressurum arbitraretur:
 latius patet illius sceleris contagio, quā quisque putat: ad plu-
 res pertinet.

Nam quod ais) Artificiosum est, si aduersariū id fecisse ostendamus quo ipse
 nos arguit. In petitione Tribunatus Catonē id fecisse ostēdit Cicero quod Mu-
 renā in petitione Consulatus fecisse Cato reprehēdit. Nā inceptiua particula est.

Studeat) id est faueat & suffragetur. Nomenclatorem) Nomenclator dictus
 quasi nominis calator, id est vocator. hoc loco dicitur is qui ciuū Romanorum
 nomina nouit, & ideo candidatū sequitur, ut in per salutatione ciuiū, eorū nomi-
 na candidato suggerat, ut eos nominatim candidatus appellet. Se enim quisque
 nomine proprio a candidato appellari gaudet. Fartores quoque hos appellari Sex.

**Nomen-
clator.**

Pompeius tradit, quod clam velut infercirent nomina salutādorū in aurē candi-
 dati. Eundē monitorē Cicero paulo post appellat. Fallis & decipis) id est falleris
 & deciperis, aut fallis te & decipis. Ut, Nox humida coelo precipitat. Seruo tuo)

Fartores.

nomenclatori. Cur ante petis, quā infusurrauit) In codicibus aliis scriptum est.
 Cur autē petis quē nō nosti? Quæ lectio magis placet. Tute) id est tu ipse, per
 te, & nō per aliū. Ita enim hūc locū exponit Priscianus lib. xii. Sed apud eū scri-
 ptū est, Quid, quod quū admoneris. Quæ lectio mihi probatior est. Prauissima)

id est omnino nō recta. Prauū enim & rectū cōtraria sunt. Quare nec plebi) Cō-
 clusio specialis est. Quæ liberalitatē magis significat quā largitionē) Vitia quēdā
 sunt, quæ virtutū similia esse videtur, ut audacia fortitudinis, timiditas pruden-
 tiæ, largitio, quæ prodigalitas dici solet, liberalitatis. Quæ igitur accusator vitia

**Prauum.
Vitia vir-
tutū simi-
lia.**

dixit, ea patronus virtutū nominibus appellabit, ut minuat criminis atroci-
 tas. Id Quintilianus significat lib. 4. Verbis, inquit, eleuare quēdā licebit. Luxuria
 hilaritatis, auaritia parsimonie, negligētia simplicitatis nomine lenietur. Idē lib.

v. Si accusator acri & vehementi vsus fuerit oratione, eadē rē nostris verbis mi-
 noribus proferamus. Ut Cicero de Cornelio, Codicē attigit, & protinus cū quadā
 defensione. Ut si pro luxurioso dicēdū sit. Obiecta est paulo liberalior vita. Sic &
 pro sordido parcū, pro maledico liberum dicere licebit. Ex hac ratione illud est,

quod antea dixit Cicero. Quod enim tēpus fuit aut nostra aut patrū nostrorū
 memoria, quo hec siue ambitio est, siue liberalitas, nō fuerit? At enim te) Hoc
 tertū est, videlicet de rep. ad quod Catoni se responsurū ante promisit. At & At-

enim quā sepe solitus sit dicere Cicero, quū dictū aduersarii proponit refutandum
 alio loco diximus. Resp. adduxit) Artificiose facit Cicero, quū ostendit se causa
 reipublice defendere Murenā, quem eundem reipublice causa accusare se Cato
 dixerat. Omnium vestrū) Hoc dicendi genus frequens est in inuestiuis. Cicero
 nis in Catilinam, de quo ibi admonuimus.

Equus
Troianus.

Intus, intus inquam est equus Troianus, a quo nunquam me consule dormientes opprimeremini. Quæris a me quid ego Catilinam metuam? nihil. & curavi, ne quis metueret. sed copias illius, quas hic video, dico esse metuendas. nec tam timendus est nunc exercitus L. Catilinæ, quàm isti qui illum exercitum deseruisse dicuntur. non enim deseruerunt, sed ab illo in speculis atque insidiis relictî, in capite atque in ceruicibus nostris restiterunt. hi & integrum Consulem & bonum Imperatorem & natura & fortuna cû reipublicæ salute coniunctum deici de vrbis præsidio & de custodia ciuitatis vestris sententiis deturbari volunt. quorum ego ferrum & audaciam reieci in campo, debilitavi in foro, compressi etiam domi meæ sæpe ludices: his vos si alterum Consulem tradideritis, plus multo erunt vestris sententiis, quàm suis gladiis consecuti. Magni interest ludices, id quod ego multis repugnantibus egi atque perfecî, esse Calen. Ian. in republica duos Consules. Nolite arbitrari mediocribus consiliis, aut vîtatîs viis, aut lege improba, aut perniciofa largitione auditum aliquando aliquod malum reipublice queri. Inita sunt in hac ciuitate consilia ludices vrbis delendæ, ciuium trucidandorum, nominis Romani extinguendi. Atque hæc ciues, ciues inquam (si eos hoc nomine appellari fas est) de patria sua & cogitant & cogitauerunt. horum ego quotidie consiliis occurro, audaciam debilito, sceleri resisto. sed ludices moneo vos, in exitu est iam meus Consulatus. nolite mihi subtrahere vicarium meum diligentiam, nolite adimere eum cui rempublicam cupio tradere incolumem, ab his tantis periculis defendendam. Atque ad hæc mala ludices quid accedat aliud non videtis.

Vicarius.

Intus intus est inquam equus Troianus) De equo Troiano quæ scribat Virgilius in libro Aeneid. secundo notiora sunt, quam ut hoc loco repeti debeant. Significat autem periculum esse ab ijs coniuratis, qui Catilinam secuti non sunt, sed in vrbe resisterunt. Ita se vigilaturum Cicero promittit quandiu Consul erit, ut nihil incommodi, ne nocte quidem coniurati afferant. In speculis) Specula locus altior est, de quo prospicimus. Ut apud Virgilium libro Aeneid. x. Atque leo specula quum vidit ab alta, Stare procul campis meditantem prælia taurum. Inde speculator, ut ait Varro de lingua latina, quem mittimus ante, ut respiciat quæ volumus. Latrones quum sunt in insidijs, ex specula venientes prospiciunt. Integrum Consulem) L. Murenam. Reieci in campo) comitijs proximis, quum lata illa lorica armatus eram. Debilitavi in foro) concionibus ad Quirites in L. Catilinam & coniuratos. Compressi etiam domi meæ) quum C. Cornelium equitem Ro. & L. Vargunteium Senatorem ianua domus meæ prohibui, qui simulantes venire me salutatum, interficere me coniurauerant. Alterum Consulem) Murenam. Plus multo erunt &c.) Illud aliquando facit Cicero, ut dicat iudicibus, si reum condemnent, eorum sententijs improbos homines plusquam suis viribus consecutos. Ut pro Sex. Roscio, Ad eam ne rem vos reservati estis? ad eam ne rem delecti? ut eos condemnaretis, quos sectores ac sicarii iugulare non potuissent? Et totus in eam rem locus qui consequitur. Magni interest Iudices) In proœmio huius orationis dixit Cicero. Ostendam alio loco quantum salutis communis interfit, duos Consules in Rep. Cal. Ian. esse. Id hoc loco ostendit. Multis repugnantibus) Ut Catilina petitor Consulatus & coniuratis. Egi) comitijs Consularibus, quum Murena Consul declaratus est. Calendis Ianuarijs) Nam Ciceronis ætate Consules & Prætores designati inibant magistratum Calendis Ianuarijs. Circa bella Punica & antea Idibus Martijs inibant, ut scribimus in Catonem Maiorem Ciceronis. Nolite arbitrari) Hoc in loco aliquid deesse mihi facile persuadeam. Nolite arbitrari) Ironia est. Vsitatis vijs) In Codice manu scripto vsitatis vitijs legitur. Aspernanda fortasse lectio non esset, si ita sine figura legeretur. Nolite arbitrari mediocribus consilijs, aut vsitatis vijs, sed lege improba aut perniciose largitione &c. Si eos hoc nomine appellari fas est) C. Cæsar existimavit, qui in Republica sit hostis, eum ciuem esse nullo modo posse, ut ait Cicero in Inuestiua quarta. Itaque in inuestiua prima istam virtutem Romæ fuisse dicit, ut viri fortes acrioribus supplicijs ciuem perniciosum, quam acerbissimum hostem coacerent. Si eos hoc nomine) Correctio est. In exitu est iam meus Consulatus) Calendis enim Ianuarijs Cicero Consulatu abiturus erat. Vicarium) id est successorem, & qui vicem diligentiae meæ sustineat. Ut actione in Verrem quinta, Vnum & quinquaginta aratorum ita video deiectiones, ut ijs ne vicarij quidem successerint. Et actione sexta, Si hoc quod abs te postulo, ad officium tuum minus pertinere arbitrare, succedam ego vicarius tuo muneri.

Consulatū
inire.

Vicarius.

Te te appello Cato: nōne prospicis tempestatem anni tui? iam enim hesternā concione intonuit vox pernicioſa deſignatī Trib. Collegæ tui, contra quem multum tua mens, multum omnes boni prouiderunt, qui te ad Tribunatus petitionem vocauerunt. Omnia quæ per hoc triennium agitata ſunt, iam ab eo tempore, quo à L. Catilina & Cn. Piſonē initum conſilium Senatus interficiendī ſcītis eſſe, in hos dies, in hos meſes, in hoc tempus erumpunt. Qui locus eſt Iudices? quod tempus? qui dies? quæ nox? cum ego non ex iſtorum inſidiis ac mucronibus non ſolum meo, ſed multo etiam magis diuino conſilio eripiar atque euolem: neque iſti me meo nomine interfici, ſed vigilantem Conſulem de Reip. præſidio dimouere volunt. nec minus vellent Cato te quoque aliqua ratione, ſi poſſent, tollere. id quod mihi crede & agunt & moluntur. vident quantum in te ſit animi, quantum ingenii, quantum auctoritatis, quantum Reipub. præſidii. ſed cum Conſulari auctoritate & auxilio ſpoliatam vim Tribunitiam viderint, tum ſe facilius inermem & debilitatum te oppreſſuros arbitrantur. nam ne ſufficiatur Conſul, non timent. vident in tuorum poteſtate te collegarum fore. ſperant ſibi Syllanum clarum virum ſine collega, te ſine Conſule, Remp. ſine præſidio obuii poſſe.

Sufficere
Conſulem.

Te te appello Cato) Qualis Reipub. peſtis futura ſit Catone Trib. pleb. ſi Marena damnetur oſtendit: vt etiam Catonem accuſationis poeniteat. Anni cui) Q. Metellus id eſt quo eris Tribunus plebis. Designati Tribuni) Quintum Metellum Cato Trib. Nepotem intelligit. De quo Plutarchus in vita Catonis ad hanc fere ſententiā ſcribit, M. Cato multis eum ad Tribunatum plebis petendum adhortantibus videri ſibi vtile negauit, vt potentia tanti magiſtratus in tempore non neceſſario conſumeret. ei igitur id temporis, quū ocī ſibi a Reipub. foret, cum liberis & familiaribus in Lucaniam (habebat enim illic villas ſatis amoenas) proficiſcem

et multitudo hominum cum vehiculis & impedimentis sit obuiam. Ex quibus
 intelligit Metellum Nepotem Romam redire ad petendum Tribunatum. Per-
 stitit Cato aliquantulum tacitus, ac subito in urbem reuertendum dixit. Ad-
 mirantibus ijs qui cum eo erant: Metellus, inquit, per se ipse metuendus est, &
 nunc ex Pompeij voluntate redit, vt quasi fulmen Rempublicam feriat. Non
 est igitur ocij tempus, neque rusticationis. Sed huic omnia turbare cupienti
 resistendum est, aut pro libertate moriendum. Extorserunt familiares, vt ad-
 usque villas progrediretur. Ibi breue tempus commoratus ad vesperam in
 urbem redijt. Postero die prima luce in Campum descendens Tribunatum
 petijt, vt Metelli conatus refringeret. Ius enim Tribunitiae potestatis ad im-
 pediendum magis est, quàm ad agendum. Quippe quum cæteris omnibus col-
 legis volentibus, vnus qui nolit & intercedat plus potest. Principio igitur pau-
 ci ex familiaribus, deinde eius sententia latius patefacta, omnes boni Cato-
 nem sequebantur, cæterosque ad mandandum Catoni Tribunatum cohorta-
 bantur, vt pote qui non honorem quæreret, sed operam suam patriæ offer-
 ret. Qui, quum liceret per ocium gerere magistratum, noluerit, nunc vero
 pro Republica ac libertate certaturus petat. Ferunt tantam fuisse multitudi-
 nem ei suffragantium, vt inter studia hominum pressus in periculo fuerit,
 vixque habuerit facultatem sese a turba explicandi. Factus est igitur Cato
 Tribunus plebis. A.L.Catilina & Cn.Pisone) Hoc fuit in priore coniuratio-
 ne, quæ Lepido & Volcatio COSS. facta est. De qua Sallustius. Erat, inquit,
 Cn. Piso adolescens nobilis, summæ audaciæ, egens, factiosus, quem ad pertur-
 bandam Rempub. inopia atque mali mores incitabant. Cum hoc Catilina &
 Antronius circiter Nonas Decembris communicato consilio parabant in Capi-
 tolio Calendis Ianuarijs L.Torquatum & L.Cottam, quum inirent Consulatum,
 interficere. Vt ipsi fascibus correptis Pisonem cum exercitu ad obtinendas duas
 Hispanias mitterent. Ea re cognita rursus in Nonas Februarias consilium cedis
 transtulerunt. Iam tum non Consulibus modo, sed plerisque Senatoribus per-
 niciem machinabantur. Quod nisi Catilina maturasset pro curia signum focij da-
 re, eodem die post conditam urbem Romam pessimum facinus patratum foret. Quia
 nondum frequentes armati conuenerant, ea res consilium diremit. Mucroni-
 bus) Synecdoche est. Nec minus vellēt Cato) Ad Catonem quoque pertinere pe-
 riculum ostendit, vt mutato accusationis animo faueat Murene, vt ea ratione lu-
 dices Murene magis conciliet. Tollere) id est interficere. Sufficiatur Consul) Sufficere
 Sufficere Consulem est in locum eius qui ambitus damnatus sit, vel mortuus
 alium facere. Nam particula sub in compositione significat in locum aliorum. Sub
 Inde supplere & supplementum & subfortiri dicta sunt. Vident in tuorum &c)
 Consulem non suffragijs populi Romani, sed ab alio Consule & a Tribunis pl.
 suffici solitum ex hoc loco attende, & ex eo qui paulo post sequitur. In sufficien-
 do collega occupatus.

Tribuni-
tia potestas

Cn. Piso

Sufficere
Consulem.
Sub

His tantis in rebus, tantisque in periculis, est tuum M.
 Cato, qui non mihi, non tibi, sed patriæ natus es, vide-
 re quid agatur, retinere adiutorem, defensorem, socium
 in Republica Consulem non cupidum, Consulem (quod
 maxime tempus hoc postulat) fortuna constitutum ad
 amplexandum ocium: scientia, ad bellum gerendum:
 animo & usu, ad quod velis negocium. quanquam hu-
 iusce rei potestas omnis in vobis sita est Iudices, totam
 Rempublicam vos in hac causa tenetis, vos governa-
 tis. Si L. Catilina cum suo consilio nefariorum hominum,
 quos secum eduxit, hac de re posset iudicare, condemna-
 ret L. Murenam. si interficere posset, occideret. petunt
 enim rationes illius, ut orbetur auxilio Respublica, ut
 minuatur contra suum furorem Imperatorum copia, ut
 maior facultas Tribunis plebis detur depulso aduersa-
 rio, seditionis ac discordiæ concitandæ. Idem ne igitur de-
 lecti amplissimis ex ordinibus honestissimi atque sapien-
 tissimi viri iudicabunt, quod ille importunissimus gladi-
 ator, hostis Reipublice iudicaret? Mihi credite Iudices,
 in hac causa non solum de L. Murenæ, verum etiam de
 vestra salute sententiam feretis. in discrimen extremum
 venimus: nihil est iam unde nos reficiamus, aut ubi la-
 psi resistamus. non solum minuenda non sunt auxilia,
 quæ habemus: sed etiam nova, si fieri possit, comparan-
 da. hostis est enim non apud Anienem, quod bello Pu-
 nico gravissimum visum est, sed in vrbe, in foro (Dii
 immortales sine gemitu hoc dici non potest) non ne-
 mo etiam in illo sacrario Reipublice, in ipsa inquam cu-
 ria non nemo hostis est. Dii faxint, ut meus Collega vi-

fortissimus hoc Catilinæ nefarium latrocinium armatus opprimat.

Non cupidum) id est non avarum, vel non ambitiosum. Si L. Catilina) Argumentum a fictione est, de quo Quintilianus libro quinto præcipiens hunc locum citat. Consilio) id est coetu. Sed quum consilium a Cicerone sæpe dicatur pro coetu Iudicum, intelligi possit, si Catilina & coetus coniuratorum essent Iudices. Petunt, id est conantur perdere. Vt de responsis Aruspicum, Iniecta est fax foeda ac luctuosa Reip. petita est authoritas vestra. Vt minuatur) Nam Murena, si dānetur, exulabit. Tribunis pl.) seditiosis scilicet. Amplissimis ex ordinibus) Ordo amplissimus est Senatus, amplissimi ordines sunt equester & Senatorius. Ex his ordinibus Iudices delecti erant. De ratione eos deligendi alio loco scripsimus. Importunissimus gladiator) Catilina. Nō solum de L. Murenæ) Illud sepe admonuimus, idq; sæpe admonendum est, nam a Cicerone observatur sepiissime, vt ostendat iudicium, quodcunque tulerint Iudices, ad Iudices ipsos & ad Remp pertinere. Non apud Anienem) In secundo bello Punico, quum Caspam M. Fulvius obsideret, Annibal, vt eum mouere castra cogeret, & venire ad vrbis defensionem, castra posuit ad Anienem ad tertium lapidem ab vrbe. Ipse autem Annibal cum duobus millibus equitum ad portam Capenam obequitate, vt situm vrbis exploraret. Id T. Livius scribit fusius lib. xxvj. Sine gemitu hoc dici non potest) Atrocitatem rei amplificat. Non nemo) id est aliquis. Is autē qui fuerit incertum est, quum ex coniuratis multi Senatores fuerint. Illos nominat Sallustius, P. Lentulum Surā, P. Antronū, L. Cassiū Longinū, C. Cethegū, P. & Ser. Syllas, L. Vargunteiū, Q. Anniū, M. Porciū Leccā, L. Bestiā, Q. Curiū. In illo sacrario) Sacrarium Valla libro primo esse dicit sacrorum repositorium. In ea re Cicero dixit actione in Verrem. vj. Erat apud Heiūm sacrarium cum magna dignitate in ædibus a maioribus traditum, per antiquum, in quo signa erant pulcherrima quatuor summo artificio, summa nobilitate. Itemq; Minus clarū putavit fore, quod de armario, quam quod de sacrario esset ablatū. Itēq; Sacrariū Cereris est apud Catinenses, eadē religione qua Romę, qua in cæteris locis, qua prope in toto orbe terrarū. In eo sacrario intimo fuit signum Cereris per antiquū, quod viri non modo cuiusmodi esset, sed ne esse quidem sciebant. Aditus enim in id sacrarium non est viris. Pro templo quoque sacrarium dici videtur pro Milone: nisi forte hoc etiam casu factū esse dicimus, vt ante ipsum sacrarium bonę Dæ primū illud vñlus acceperit, quo teterrimā mortem obiret. Senatū autē haberi non solitum nisi in loco consecrato alio loco diximus. Armatus opprimat) Postq; Romę cōpertum est Catilinā in castra ad Manliū cōtendisse, decrevit Senatus vti Consules delectum haberent, vt C. Antonius cum exercitu Catilinā persequi maturaret, vt Cicero vrbi p̄sidio esset. Vt ait Sallustius.

Sacrarium

Ego rogatus vobis, bonisque omnibus adiutoribus, hoc quod conceptum Respub. periculum parturit, consilio discutiam & comprimam. Sed quid tandem fiet, si hæc elapsa de manibus nostris in eum annum, qui consequitur redundarint? vnus erit Consul, & is non in administrando bello, sed in sufficiendo Collega occupatus. hunc iam qui impedituri sint.

¶ Desunt Pauca.

illa pestis immanis, importuna Catilinæ † prorumpet, qua poterit & iam populo Romano minatur: in agros suburbanos repente aduolabit, versabitur in castris furor, in curia timor, in foro coniuratio, in campo exercitus, in agris vastitas, omni autem in sede ac loco ferrum flammamque metuemus. quæ iandiu comparantur, eadem ista omnia, si ornata suis præfidiis erit Respublica, facile & magistratuum consiliis & priuatorum diligentia † opprimuntur. Quæ cum ita sint Iudices, primum Reipublicæ causa, qua nulla res cuiquam potior debet esse, vos pro mea summa & vobis cognita in Rempublicam diligentia, moneo, pro auctoritate Cōsulari hortor, pro magnitudine periculi obtestor, vt ocio, vt paci, vt salutis, vt vitæ vestræ & cæterorum ciuium consulatis. deinde ego fidem vestram vel defensoris & amici officio adductus oro atque obsecro Iudices, vt ne hominis miseri & cum corporis morbo, tum animi dolore confecti, L. Murenæ recentem gratulationem noua lamentatione obruat. modo maximo beneficio populi Romani, ornatus, fortunatus videbatur, quod primus in familiam veterem primus in municipium antiquissimum Consulatum attulisset, nunc idem squallore sordidus, conse-

† continent.

ctus, morbo, lachrymis ac mœrore perditus, vester est
 supplex Iudices, vestram fidem obtestatur, misericordi-
 am implorat, vestram potestatem ac vestras opes intue-
 tur. Nolite per deos immortales Iudices hac eum re, qua
 se honestiorem fore putauit, etiam cæteris antepartis ho-
 nestatibus atque omni dignitate fortunæque priuare. Atq;
 ita vos sic Murena Iudices orat atque obsecrat, si iniuste
 neminem læsit: si nullius aureis, voluntatēque viola-
 uit: si nemini, vt leuissime dicam, odio, nec domi, nec mi-
 litia fuit: sit apud vos modestiæ locus, sit demissis homini-
 bus perfugium, sit auxilium pudori. Misericordiam spo-
 liatio Consulatus magnam habere debet Iudices: vnā enim
 eripiuntur cum Consulatu omnia. inuidiam vero his tem-
 poribus habere Consulatus ipse nullam potest. obicitur
 enim concionibus seditiosorum, insidiis coniuratorum, te-
 lis Catilinæ: ad omne denique periculum atque ad omnem
 inuidiam solus opponitur.

Supplex
 vester.
 Honestates

Demissi
 homines.

Quod conceptum) Naturæ seruat ordinem. Prius enim foemina concipit,
 quam parturiet. Vnus erit Consul) D. Syllanus. Occupatus) Nam seditiosi
 Tribunis plebis impediunt. Hunc qui impedituri sint, videtur addendum, o-
 mnes videmus: siquidem illa pestis &c. ordo est: siquidem illa pestis immanis
 Catiline prorumpet importuna. Quæ quum ita sint) Conclusio est per com-
 miserationem. Hortor) Hortari magis est quam mouere. Id enim quoddam
 quasi imperium habet. Fidem vestram) id est auxilium vestrum. In ea re fides
 sæpe dicitur, vt quum dicimus implorare fidem, dii vestram fidem &c. Recen-
 tem gratulationem) quæ facta est ei a bello Mithridatico redeunti. Modo) id est
 paulo ante, in comitijs Consularibus. Maximo beneficio) id est Consulatu. In
 municipium antiquissimum) id est in Lanuuium, quod in Italia post eterfam
 Troiam a Diomedes conditum esse pro Milone scribimus. Squallore sordidus)
 Tales autem rei esse solent, vt Iudices ad misericordiam commoueant. Hac eni
 re) id est propter Consulatum. Si iniuste neminem læsit &c. Misericordia Iudi-
 cum dignus est, qui semper ita modesta vixit. Nullius aures) dictis scilicet. De-
 missis) id est summissis & supplicibus.

Hortari &
 monere.
 Fides id est
 auxiliū.

Lanuuiū.
 Reus squal-
 lidos.

Quare quid inuidendum Murenæ, aut cuiquā nostrum sit in hoc præclaro Consulatu, non video Iudices, quæ vero miserranda sunt, ea & mihi ante oculos versantur & vos videre & perspicere potestis. Si (quod Iupiter omen auertat) hunc vestris sententiis afflixeritis, quo se miser vertet? domum ne? ut eam imaginem clarissimi viri parentis sui, quam paucis antè diebus laureatam in sua gratulatione conspexit, eandem deformatam ignominia lugentemque videat? an ad matrem? quæ misera modo Consulem osculata filium suum, nunc cruciatur & sollicita est, ne eundem paulopost spoliatum omni dignitate conspiciat? Sed quid ego matrem, aut domum appello? quem noua poena legis & domo & parente & omnium suorum consuetudine conspectuque priuat. Ibit igitur in exilium miser? quo? ad orientis ne partis? in quibus annos multos legatus fuit & exercitus duxit? res maximas gessit? at habet magnum dolorem, unde cum honore decesseris, eodem cum ignominia reuertí. An se in contrariam partem terrarum abdet? ut Gallia Transalpina, quem nuper summo cum imperio libentissime viderit, eundem lugentem, moerentem, exulem videat? in ea porro prouincia, quo animo C. Murenā fratrem suum aspiciet? qui huius dolor? qui illius moeror erit? quæ vtriusque lamentatio? quanta autem perturbatio fortunæ atque sermonis? quòd quibus in locis paucis antè diebus factum esse Consulem Murenā nūci literæque celebrassent, & unde hospites atque amici gratulatum Romam concurrerint, repente teo accedet ipse nūcius suæ calamitatis. Quæ si acerba, si misera, si luctuosa sunt, si alienissima mansuetudine & misericordia vestra Iudices,

† excidet.

Vestris sententijs afflixeritis) id est dānaueritis. Quo se miser vertet? Hec Murena si damnetur miseria, quæ ad quencūq; locū eat, maior futura sit, ad mouendā misericordiā valet plurimū. Imaginē) Maiorū imagines Romæ asseruari solitū esse pro Milone scripsimus. Laureatā) Triūphantes lauro coronabantur. Triumphi L. Luculli expers non fuit eius Legatus L. Murena. Ei igitur in Luculli triūpho gratulabātur. In ea gratulatione laureata patris imago allata est.

Deformatā) id est vt ita dicā deturpatā, & amissa dignitate pristina turpificatā. Deformatā. Vt pro P. Quintio, Ea res nūc in discrimine versatur, vtrūne possit se cōtra luxuriam ac licentiā rusticana illa atq; inculta parsimonia defendere, an deformata atque

ornatū omniū spoliata, nuda cupiditati petulantiq; addicatur. Hinc deformare pro vituperare dixit pro M. Cēlio. Vt ad ea quæ accusatores deformandi huius causa, detrahēde spoliandeq; dignitatis gratia dixerūt, primū respondeā. Lugentē) Metaphora est, Rei enim inanimatę dat sensum. Noua poena legis) id est exiliū, quod Ciceronis lege adiectum est. Ad oriētis ne partes) id est in Asiā. Vt paulo post, An se in contrariā partē terrarum abdet? Et pro Archia poeta, Post in cæteris Asiæ partibus, cuncteq; Græcię sic eius aduētus celebratur, vt famam ingenij expectatio hominis, expectationē ipsius aduētus admiratioq; superet. Habet magnū dolorē) Vulgus diceret, facit bene malū. Id autem verbū habet, imperfonale est. Vt etiā ante dixit Cicero. Bene habet. Iacta sunt fundamenta defensionis. Habere dolorē pro dolere idē dixit lib. Epistol. ad Att. primo. Terentia tua magnos articulorū dolores habet. In contrariā partē) .i. ad occidentis partes. .i. in Galliā. Sūmo cum imperio) Prætoribus in prouincia summū Imperiū. .i. Cōsulare erat. Prætor autē Murena, id quod ante dixit Cicero, in Galliā, vt nostri homines desperatas iā pecunias exigent, æquitate diligentiaq; perfecit. C. Murena) Non cōuenit Sallustio cū Cicerone. C. enim Murenā Legatū citeriori Galliæ

Pars pro regione.

Habet magnū dolorem.

Imperium summum.

C. Murena

tum præfuisse ille dicit, quē in transalpina Galliā hic Cicero collocat. Perturbatio) id est permutatio. Sermonis, quod qui modo Consul nūciatus sit, iā exul nūciatur. Excidet) In codicibus alijs melius legitur, eo accedet. Ipse) .i. ipsemet, vt emphasim habeat. Alienissima mansuetudine) In alijs codicibus legitur. alienissima a mansuetudine. Vtrunq; dicitur. Vt in Vatiniū testē, Nihilq; Maximus fecit, alienū aut sua virtute, aut illis viris clarissimis Paulis, Maximis, Africanis. Et contra Rullū ad Quirites, Hanc vero emendi & vendendi quæstuosissimā ac turpissimā mercaturam alienam actione Tribunitia, alienam dignitate populi Romani semper putauit.

Alienus virtute & virtute.

Conseruate populi Ro. beneficium, reddite Reip. Consulē, date hoc ipsius pudori, date patri mortuo, date generi & familiæ, date etiā Lanuuiō municipiō honestissimō, quod in

Facere Iu-
noni Sospi-
tæ Cōsules
solent.

hac causa frequens mœstumq; vidistis. nolite à sacris patriis
Iunonis Sospitæ, cui omnes Consules facere necesse est, do-
mesticum & suum Consulem potissimum auellere. Quem
ego vobis si quid habet aut momēti commendatio, aut au-
thoritatis confirmatio mea, Consul Consulem Iudices ita
commēdo, vt cupidissimum ocii, studiosissimum bonorum,
acerrimum contra seditionem, fortissimum in bello, inimic-
cissimum huic coniurationi, quæ nunc Remp. labefactat, fu-
turum esse promittam & spondeam.

Iuno So-
spita.

Facere res
diuinas.
Cōfirmare
pro affir-
mare.

Beneficiū).i. Consulatum Murenæ datū suffragio populi Romani. Lanuio)
i. Lanuuius. Est aut intellectio. A sacris patriis Iunonis Sospitæ) Iunonis Sospi-
tæ aedes Lanuui erat, vbi magna religione colebatur. In Latinorū deditioe La-
nuuius, vt ait Liuius lib. octauo ciuitas data, sacraq; sua reddita, cum eo vt aedes
locusq; Sospitæ Iunonis communis Lanuuius municipibus cum po. Ro. esset.
Inde prodigia Romam eodem authore sepe nunciata sunt. Vt in huius ege cor-
uos nidum fecisse. Itemq; Cum horrendo fragore strepitū editū. Itemq; Ipsius
deæ simulachrū lachrymasse. Priscianus lib. vii. vt doceat etiā hāc Sospitā dici, id
probat his verbis Ciceronis. Facere).i. sacrificare. Vt, Quū faciā vitula pro frugi-
bus, ipse venito. Facere res diuinas etiā dicimus. Vt actione in Verrem. vi. Habita-
sti apud Heium Messanæ. Res illum diuinas apud eos deos in suo sacrario prope
quotidie facere vidisti. Confirmatio) id est affirmatio. Vt actione in Verrem se-
cunda, Si plures improbi fuerint, hoc vobis, hoc populo Romano Iudices confir-
mo, vitā me hercule mihi prius quā vim perseverantiāq; ad illorū improbitatē
persequendam defuturam. Cupidissimum ocii) Quamuis hæc lectio mihi pro-
ba videatur, in antiquo tamen codice scriptum inuenio, cupidissimum hostem
malorum.

FINIS sub prelo Ascensiano, donato gratia & priuilegio
pro hisce Cōmentariis Syluianis, vtī in alias Ciceronis ora-
tiones, authoritate regia vt supra patuit concessis. Ad Idus
Octob. Anno. 1530.

